ROSA LUXEMBURG

Sevgiliye Mektuplar

KAYNAK YAYINLARI

ROSA LÜXEMBURG Sevgiliye Mektuplar

26

KAYNAK YAYINLARI

Bu kitabın yayın hakları
Sistem Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve
Ticaret Limited Şirketi'nindir
Birinci Baskı : Haziran 1984
Kapak : Saadet Ceylan
Kapak Baskı Matbaa 70
Dizgi Baskı : Yelken Matbaası
KAYNAK YAYINLARI 26

SİSTEM OFSET MATBAACILIK YAYINCILIK ve
TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
Nuruosmaniye Cad. 3/2 Cağaloğlu - İSTANBUL

ROSA LUXEMBURG

Sevgiliye Mektuplar

Leo Jogiches'e Mektuplar

Çeviren: Nuran YAVUZ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 11

İLK YILLAR: 1893 - 1897

1 Clarens, İsviçre, 21 Mart 1893 35
2 Paris, 25 Mart 1894 36
3 Paris, 5 Nisan 1894 44
4 Paris, 21 Mart 1895 47
5 Paris, 28 Mart 1895 51
6 İsviçre, 16 Temmuz 1897 55

SINANIŞ: 1898 - 1900

7 Berlin, 17 Mayıs 1898 65
8 Berlin, 28 Mayıs 1898 71
9 Berlin, 31 Mayıs 1898 74
10 Legnica, 14 Haziran 1898 79
11 Legnica, 15 Haziran 1898 80
12 Berlin, 24 Haziran 1898 81
13 Berlin, 27 Haziran 1898 88
14 Berlin, 2 Temuz 1898 92
15 Berlin, 10 Temmuz 1898 94
16 Berlin, 22 Ağustos 1898 98
17 Berlin, 2 Eylül 1898 100
18 Berlin, 6 Eylül 1898 105
19 Berlin, 10 Eylül 1898 106
20 Berlin, 25 Eylül 1898 109
21 Berlin, 3 Aralık 1898 111
22 Berlin, 22 Ocak 1898 114
23 Berlin, 6 Mart 1899 117
24 Berlin, 19 Nisan 1899 122
25 Berlin, 27 Mayıs 1899 124
26 Berlin, 3 Haziran 1899 128

27 Grâfenberg, 2 Ağustos 1899 129
28 Berlin, 24 Eylül 1899 133
29 Berlin, 17 Aralık 1899 136
30 Berlin, takriben 13 Ocak 1900 139
31 Berlin, takriben 22 Ocak 1900 142
32 Berlin, 15 Mart 1900 145
33 Berlin, 29 Mart 1900 146
34 Berlin, 24 Nisan 1900 148
35 Berlin, 30 Nisan 1900 152
36 Berlin, 2 Mayıs 1900 155
37 Berlin, takriben 9 Mayıs 1900 158
38 Berlin, 25 Mayıs 1900 159
39 Berlin, 31 Mayıs 1900 161
40 Berlin, 9 Haziran 1900 162
41 Berlin, takriben 3 Temmuz 1900 164
42 Berlin, 26 Temuz 1900 166

BİRLİKTE: 1900 - 1906

43 Mainz, 21 Eylül 1900 174
44 Bydgoszcz, 9 Haziran 1901 177
45 Rawicz, 25 Haziran 1901 178
46 Berlin, 6 Ocak 1902 179
47 Berlin, 20 Ocak 1902 182
48 Berlin, 28 Ocak 1902 184
49 Berlin, 11 Şubat 1902 187
50 Berlin, 21 Şubat 1902 189
51 Bydgoszcz, 28 Mayıs 1903 198
52 Pila, 29 Mayıs 1903 199
53 Glauchau, 10 Haziran 1903 200
54 Hamburg, 24 Haziran 1903 201
55 Dresden, 19 Eylül 1903 202
56 Zwickau, 9 Eylül 1904 203
57 Zwickau, 23 Eylül 1904 206
58 Zwckau, 4 Ekim 1904 208
59 Berlin, 21 Mayıs 1905 211
60 Berlin, 26 Mayıs 1905 214
61 Berlin, 17 Eylül 1905 216
62 Berlin, 17 Eylül 1905 217
63 Berlin/Jena, 17 Eylül 1905 219
64 Berlin, 10 Ekim 1905 220
65 Berlin, 18 Ekim 1905 222
66 Berlin, 20 Ekim 1905 225

67 Berlin, 26 - 27 Ekim 1905 227
68 Berlin, 3 Kasım 1905 231
69 Berlin - Friedenau, 25 Kasım 1905 232
70 Berlin - Friedenau, 27 Kasım 1905 234
71 Berlin - Friedenau, 28 Kasım 1905 235

ÖLÜME DOĞRU : 1907 - 1914

72 Berlin, 6 ya da 7 Haziran 1908 240
73 Berlin, takriben 12 Haziran 1908 ? 241
74 Berlin, Nisan 1909 ? 242
75 Berlin, Eylül 1909 ? 243
76 Berlin, takriben 15 Kasım 1909 245
77 Berlin, takriben 20 Kasım 1909 247
78 Berlin, Nisan sonu, 1910 248
79 Berlin, 29 Nisan 1910 249
80 Berlin, takriben 18 Temmuz 1910 250
81 Aeschi, İsviçre, 1 ya da 2 Ağustos 1910 251
82 Aeschi, İsviçre, 5 Ağustos 1910 252
83 Magdeburg ya da Berlin, 23 Eylül 1910 254
84 Berlin, takriben 9 Ekim 1910 256
85 Berlin, 11 Ekim 1910 257
86 Berlin, 23 Şubat 1911 258
87 Berlin, Mart 1911 ? 259
88 Berlin, 31 Mart 1912 260
89 Berlin, Nisan başı, 1912 261
90 Berlin, Temmuz 1912 262
91 Berlin, Ağustos 1912 263
92 Berlin, Ekim başı, 1912 264
93 Berlin, 28 Mayıs 1913 265
94 Londra, 14 Aralık 1913 266
95 Berlin, 1913 ? 268
96 Berlin, 1913 ? 269
97 Berlin, 1913 270
98 1913 ? 271
99 1913 ? 272
100 1913 ? 273
101 Berlin, Nisan başı, 1914 274
102 Berlin, 13 Haziran 1914 276
103 Berlin, 2 Temmuz 1914 278
SONSÖZ 279

GİRİŞ

Sevmek ve çalışmak... Ruhların ve beyinlerin birlikteliği... Rosa Luxemburg, Leo Jogiches'le yaşadığı on beş fırtınalı yıl boyunca hep bunu düşledi, bunun için savaştı. Onlar birbirine aitti; öyle olmak istediklerinden değil, başka türlü olamadıklarından. Birlikte geçirdikleri mutlu anlar eşsiz güzellikteydi. Kavgalarındaysa acımasızdılar. Ayrıldıklarında hâlâ birbirlerini seviyorlardı - yalnızca yenilgiyi kabul ettiler.

İlişkileri, kendini yok edecek tohumları içinde taşıyordu. Aynı hastalığa yakalanmıştı ikisi de: bağımsızlık ve bireysellik. Bu iki yaşamı birbirine perçinleyen ortak dava, Luxsemburg'un sürekli düşü olan «eşsiz bir birlikteliği» gerçekleştirmelerine yardımcı olamadı; her ikisi de insanlık adına peşinde koştukları özgürlüğü birbirlerine tanımamakta direndiler. Onları sosyalizmde birleştiren, dünyayı yeniden kurma güdüsüydü. Bu güdü, kişisel ilişkilerine uzandığında yıkıcı bir güce dönüştü. Luxemburg «esşsiz» bir uluslararası işçi sendikası idealini Jogiches'le olan birlikteliğine yansıttı; ama

ne biri ne de öteki bu ideali yaşama geçirilmiş biçimiyle taşıyabildi. Rosa, insan doğasının karmaşıklığını gözardı etmişti, Jogiches'i ve insanlığı mutlu etmeye kararlıydı - ama kendi koşulları uyarınca.

Ödün, hoşgörü nedir bilmezdi Rosa Luxemburg. Oysa, her ikisi de ötekinden, küçük de olsa bir ödün koparabilmek için elinden geleni ardına komadı - belki aşktı kanıtlamaya çalıştıkları, belki de iktidar. Boyun eğmek farklı zamanlarda farklı anlamlar taşıdı onlar için; başkaldırı da öyle. Boyun eğmek sevginin bir kanıtı olabilirdi, başkaldırıysa tam tersi, ama bazen karşı tarafta suçluluk duyguları uyandırıp dizginleri ele geçirmek için de kullanılabilirdi pekâlâ. Onlar durmaksızın birbirlerinin bağımsızlığı üzerinde hak iddia ettiler; oysa bağımsızlık her ikisi için de kutsaldı. Özgür kılmakla başıboş bırakmamak arasındaki özenli dengeyi hiçbir zaman kuramadılar. Hem kafaca hem de duygusal olarak birbirlerine gerek duymalarını sevginin koşulu diye kabullenmek yerine, kısıtlanma olarak gördüler hep. Birbirlerine biraz olsun soluklanma hakkı tanımak için kendi kendileriyle sürekli boğuştular, ama iş bu hakkı vermeye gelince cimri ve kıskançtılar.

Luxemburg'un mektupları (Jogiches'in ona yazdıklarından kalan yok) verdiği savaşın örtüşen aşamalarını yansıtıyor: usta/çırak, seven/sevilen, çocuk/anababa ilişkileri ve bunların tersine çevrilmiş biçimleri. Kendini Luxemburg'u yaratan kişi olarak gören adama, «yavrum» diye sesleniyor Rosa, «Dyodyo» ya da «Çuçya» diyor; birincisi sevimli oğlan çocukları, ikincisiyse şirin kız bebekleri niteleyen deyimler. Eğer «Dyodyo» yaramazlık ettiyse, Rosa onu azarlar. Yeniden göze girdiğinde, bu kez kızgınlık sırası Leo'dadır, soğuk bir biçimde cevaplanır mektuplar. Her ikisi de silahlarını açıkça belli ederler: sevgi, kandırma, kışkırtma, ödüller, cezalar ve bütün bunların ardında akan erotik yeraltı suları. Her ikisi için de mektuplar birlikte geçirilen gündelik bir yaşamın yerini tutar, bir de birbirlerini denet-

lemek için kullanılırlar: «Artık yazmamaya karar verişimin nedeni» diye uyarır Rosa Leo'yu, «sandığın gibi öç almak değil. Bir boykot da, değil bu». Mektuplar aynı zamanda siyasal stratejilerin üzerinde çalışıldığı bir işlik görevini de yüklenmiştir, işbirliği yapacaklarıyla pazarlıklar burada sürdürülür, muhalefetin gücü burada tartışılır, cephane-makaleler, söylevler - burada üretilir. Siyaset söz konusu olduğunda, Jogiches'in nerede bırakıp Rosa'nın nerede başladığının belirsizliğinin en somut kanıtıdır mektuplar.

Jogiches yaşamını siyasal çalışmalara adamıştı. Bir dava adamıydı o, ve her şey, Rosa dahil, bu davadan sonra gelirdi. Rosa onun ilk aşkı olmadığı halde, kendisinin Rosa'nın ilk aşkı olduğunun sık sık yinelenmesini isterdi. Rosa'nın yaşama sevinci onun karamsarlığıyla, gürültücü neşesi onun suskunluğuyla çatışsa bile, arada kabuğundan çıkıp, «Beni seviyor musun? Çılgınca? Dyodyo adında sana ait bir adam var, biliyor musun?» diye sormadan edemezdi.

Jogiches'in yaşamındaki en önemli kişi olmak Luxemburg'a yetmedi. Aynı zamanda hem sevebilir hem de çalışabilirdi; birinden öteki uğruna vazgeçmeye gerek duymadı. Jogiches'in tek-amaçlılığını ancak kendisinin «aşk gücüyle» iyileştirebileceği bir hastalık olarak gördü. Yaşamını Rus anarşistleri Bakunin'le Nexhaev'in *Devrimciye Sorular ve Cevaplar*'da tanımladıkları bir devrimci kavramına uyarlamayı reddetti: «Devrimci kayıp kişidir; kendine özgü ne bir ilgi alanı, ne bir davası, ne alışkanlıkları, ne mülkü vardır, adı bile yoktur devrimcinin. Her şeyiyle tek bir amaca yönelmiştir; tek bir düşüncede, tek bir tutkuda yoğunlaşmıştır - devrim... Aile hayatı, arkadaşlık, sevgi, şükran gibi sıcak duygular ve hatta dehşet duygusu tek ve buz gibi bir tutku tarafından bastırılmış olmalıdır - devrim davası.»[1] Jogiches bu düsturu harfiyen uygulamamış olsa da, onun

1 Franco Venturi, *Roots of Revolution*, New York, 1966, s. 366.

idealine, onun gereksinimine çok yakın bir tanım olduğu yadsınamaz.

Jogiches'in yaşamındaki öncelikleri kabul etmemeye kararlıydı. Luxemburg, bu yüzden de biricik rakibi olan insanlıkla sürekli yarıştı: «Mektuplarında İşçi Davası dışında bir sözcük, tek bir sözcük bile yok» diye sitem ediyordu ilişkilerinin başlangıcında. Bu şikâyet zamanla süregenleşti: «Polonya Sosyalist Partisi'ne ilişkin tartışmalarla dolu altı sayfalık mektubunu açıp da içinde gündelik hayata ilişkin tek bir söz bulamayınca,» diye yazıyordu ilişkileri on yaşını doldurduğunda, «...içimde bir şeyler yıkılıyor.»

İnsanlığı kötülüklerden arındırmak için evsahibi, çocuk sahibi olmaktan vazgeçmek, ya da dünya nimetlerinden el etek çekmek değil, «yapıcı çalışma» ve «olumlu eylem» gerektiğine inanır Luxemburg. Kişinin doğal içgüdülerine gem vurmakla kurtulacağına inanmaz; başkalarının acılarını kendi kendini yaralayarak paylaşmak gibi bir inancı da yoktur. Dünyadan el etek çekmek kendi doğasına aykırı olduktan başka, bu tutum yıkıcıdır da ona göre. Jogiches için neredeyse günah değerinde bir boşa harcama anlamını taşıyan kişisel mutluluk, Luxemburg için uğrunda savaş verdiği «herkesin hakkı olan mutluluk ve doyumun» doğal bir uzantısıdır. «Bütün söylediklerine rağmen», diye yazacaktır Jogiches'e. «...o eski türküyü çağırmadan edemiyorum, kişisel mutluluktan dem vuruyorum gene. Evet, lanet olası bir özlem duyuyorum mutluluğa ve kendi payıma düşen gündelik tayını koparabilmek için bir eşek inadıyla direneceğim.»

Bu karşıt tutumun nedeni belki de farklı geçmişleri ve farklı yapılarıydı. Jogiches burjuva yaşamını - ev, aile, mal mülk - reddettiğinde daha yirmisinde yoktu. Ünlü ve zengin bir Musevi ailesinin oğluydu ve bu çevreye başkaldırmıştı. İşçileri ailesine, bir çilingir işliğinde çalışmayı lise eğitime yeğlemişti. Bir silah olarak terör fevkalade ilgisini çekiyordu, gizli ajanlık ve yer-

altı faaliyetleri de öyle. Despotça davranışları ve kendini beğenmişliği yüzünden pek sevilmezdi, ama bir tertipçi olarak sahip olduğu olağanüstü beceriden ötürü, bir o kadar saygı toplardı. Yirmi yaşına geldiğinde doğduğu yer olan Wilno'daki devrimci hareketin en önde gelenlerindendi.

Luxemburg'un ailesi ortahalliydi. Belki fakirlik çekmedi ama babasının iki yakasını bir araya getirmek için nasıl çabaladığına sık sık tanık oldu. Çocukluğunda yanlış teşhis konulan bir kalça rahatsızlığı onu topal bıraktı. Yakın aile ilişkileri içinde —evin en küçüğüydü— sevgiyle sarmalanarak büyüdü, kendine güvenen bir genç kız olarak yetişti. Eğitimini ailenin harcamalarından kısıntı yapmasıyla tamamlayabildi ve daha o zamanlar devrimci eylemle yakın ilişkisi olduğu halde Varşova Lisesi'ni bitirdiğinde sınıf birincilerindendi. Yaşama savaşı için bilginin kaçınılmaz olduğunu, ama sevgisiz, ailesiz ve dostsuz yaşamanın da olanaksızlığını çok erken yaşlarda öğrenmişti.

Gerek Luxemburg gerekse Jogiches, Çarlık polisi tarafından tutuklanmamak için yurtdışına kaçmak zorunda kaldılar. Jogiches için sürgünde hayat iktidarın sonu, Luxemburg içinse başlangıcı olacaktı.

Jogiches sürgünle birlikte bir daha toparlanamayacağı bir şok yaşadı. Wilno'da hayatı sürekli olarak tehlikedeydi, bu yüzden de nefret ettiği burjuva yaşamından uzak kalabilmişti. İsviçre'deyse bir devrimci için yaşamı anlamlı kılacak türden tehlikeler söz konusu değildi. Tam tersine, buradaki havaya hakim olan üniversite yaşamının dinginliğiydi ve bu yaşam liseden ayrılma Jogiches için bir anlam taşımıyordu. Öte yandan, buradaki orta tabakaya özgü yaşam biçimi bütün tuzaklarıyla onu bekliyordu, çünkü geçimini lanetleyerek ardında bıraktığı ailesinin servetiyle sağlıyordu; sürgündeki beş parasız öteki arkadaşlardan ayrı düşmüştü. Dost işçi çevresinin yerini Marksist kuramlar almıştı; gözüpek girişimlerin yerini boş oturmak. Kumanda et-

mek ve kaba kuvvete ilişkin yetenekleri kuramsal tartışmalarda pek bir işe yaramıyordu. Kısa zamanda yapayalnız kaldı. Ona göre kafasının iyi çalıştığının en somut kanıtı geçmişteki atılganlığıydı, ama vatan toprağından, işinden, taptığı annesinden koparılmış olması, Luxemburg'un sözcükleriyle, «sürekli bir karamsarlığın, içinde ur gibi büyüyüp gelişmesine» neden oluyordu. Yenik düşme korkusu bir kez yakasına yapışmıştı ve hiç bırakmayacaktı.

Luxemburg ise bu yabancı ülkede kendi iç kaynaklarına dönebilmişti, tehlikede hissetmiyordu kendini. Ailesi ve vatanıyla ilişkisini sürdürdü; hiçbir zaman Jogiches'in yakasına yapışan yitirmişlik duygusunu yaşamadı. Çocukluğunda içinde yoğrulduğu değişik kültürler —Musevi, Leh, Alman, Rus kültürleri— uyum sağlamasında ona yardımcı oldu. Hiçbir şey olmasa, İsviçre'de «adalet ardında soluk soluğa koşmayı» Rus zindanlarının kuytularına yeğlediği kesindi. Zürih Üniversitesi'ne girdi ve burada da lisedeki kadar başarılı oldu; İsviçreli profesörlere alışılmadık Marksist eğitimiyle meydan okudu. Öğrenim hayatı, hayli yankı uyandıran bir doktora teziyle noktalandı. Jogiches'se on yıl sonunda üniversiteden bir unvan elde edemeden ayrılacaktı.

1890'da Zürih'te karşılaştıklarında Jogiches yirmi üç, Luxemburg yirmi yaşındaydı. Çok güzel değildi ama, kadınlığıyla, gücüyle, aklıyla erkekleri kendine hayran bırakan bir kişilikti Luxemburg. Orantısız denecek kadar geniş gövdesi, kısacık çocuksu bacakları görünümünü bozuyorsa da, kendi kendisiyle alay etme yeteneği sevimliliğini bir kat daha artırıyordu. Gür, parlak kahverengi saçlarm altında pırıl pırıl parlayan kara gözleri ve tutkulu mizacıyla, kadın, erkek tanıştığı herkesi kendine bağlıyordu. Jogiches'i görür görmez aşık oldu. İçin için yanan hayal gücü ve kendini beğenmiş hallyle bir Dostoyevski kahramanına benziyordu Jogiches. Zaman, bu ilk izlenimi yıpratamadı. Yaşamı bo-

yunca Jogiches Luxemburg'a kafaca meydan okuyan ve cinsellik yönünden onu avucunun içinde tutabilen tek erkek olarak kaldı. Jogiches onda hem kafaca hem de bedence aç bir kadın buldu; her ikisine de cevap verebilmek hoşuna gitti, bir egemenlik duygusu tattırdı Jogiches'e.

Aralarındaki tek bağın «ortak davaları» olduğunu söylemek ilişkilerini küçümsemek olur. Cinsel bir tutku olarak nitelemek ise yetersiz kalır. Eğer sosyalizm her ikisi için de bu denli çekici olmasa, belki de bir anlık bir bakıştan öteye gitmezdi bu ilişki. 1893'te birlikte Polonya'nın ilk önemli Marksist işçi partisi olan Polonya Krallığı Sosyal Demokrasi'sini kurdular. Nice evrimler ve devrimlerden sonra bugün Polonya'da iktidarda olan partinin atası bu partidir.

Luxemburg'un Jogiches'i gün geçtikçe gömülmekte olduğu yalnızlıktan çekip çıkarmak için icat ettiği bu küçük parti, Jogiches'in görkemli düşlerinden çok uzaktı belki, ama Luxemburg'u zamanla Avrupa'nın önde gelen sosyalistlerinden biri haline getirecek uzun meslek yaşamının başlangıcı oldu. Onun bu başarısının mimarı kuşkusuz Jogiches'ti; gerekli eğitimi ve parayı o sağladı. Hepsinden öte, Luxemburg'un sahip olduğu dehayı ve bu dehanın ancak kendi denetiminde varabileceği dorukları ilk fark eden Jogiches'ti. Gerçekten de, Luxemburg, en azından başlangıçta, kendi yeteneklerinden hayli kuşkuluydu. Rus Marksizminin babası olarak bilinen Plekhanov'la tanıştıktan sonra, bir arkadaşına şöyle yazacaktı: «Mornex'teydim, ama oraya tekrar gideceğimi sanmıyorum, çünkü Plekhanov'u çok bilmiş, daha doğrusu fazlasıyla eğitilmiş buldum. Benimle konuşmak ona ne kazandırır ki? Her şeyi benden iyi biliyor, bense 'fikir' yaratamam - yani özgün, yepyeni fikirler.»[2] Bir yıl sonra Jogiches'in biricik ama

2 Roza Luxemburg, *Listy do Leona Jogichesa - Tyszki*, yayına hazırlayan: F. Tych, Varşova, 1968, cilt I, s. XXVII.

yetenekli öğrencisi Rosa, Plekhanov'a kafa tutacaktı. Ama gene de sık sık Jogiches'e başvuracaktı 'fikirler' için: «Bana bir iki fikir versen - yazmak sorun değil benim için.» Çok geçmeden iki kafa bir araya gelince yapılabilecek ortak çalışmanın neredeyse eşsiz bir örneğini vereceklerdi. Zihinsel olarak aynı tempoda soluk alıp verir olmuşlardı, bir çeşit beyin jimnastiği. «Yardım, tanrı aşkına!» diye sesleniyordu Luxsebgur, «...İyi başlamıştık... Yazdığım bölümler... yoğrulmayı bekliyor... Ne yazmam gerektiğini bir bilebilsem, biçim vermesi kolay...» Jogiches ekonomiye, politikaya ilişkin kuramsal sorunları çözümlemede ona yardımcı oluyor, araştırmalarını yönetiyor, konular öneriyordu. Ona yazılarını gönderdiğinde, «Ana fikri hemen yakalayıp, gereken düzeltmeleri yapacağını biliyorum,» diye yazardı Luxemburg. Başlangıçta, aşkla işi birlikte götürüp Jogiches'in beklentilerine cevap vermek isteği, ilişkilerinin yoğunluğunu daha da artırmıştı. «Ben de aynı duyguları taşıyorum,» diye yazıyordu Luxemburg sık sık gittiği Paris'ten. «Senin yanında olmak istiyorum, biricik aşkım. Seminerleri ve öteki işleri biryana atıp sana koşmamak için kendimle boğuşuyorum. Ama utanıyorum. Kaldı ki, biliyorum, hissediyorum, yapmam gereken bütün bunları yaptığım zaman benden daha da hoşnut olacaksın.»

Zamanla ortak çahşma çatışmaya dönüştü. Jogiches Polonya hareketine Luxemburg aracılığıyla katıldığını hiçbir zaman unutmadı, affetmedi. Daha da önemlisi, siyasal yaşamı yıllar boyunca Luxemburg'a yazıları için fikir vermekle sınırlı kalmıştı. «Zekâsı, zihinsel yetenekleri konusunda hiçbir kuşkum yok ama Leo asla yazı yazamaz,» diyecekti Luxemburg çok sonraları: «Fikirleri kâğıda geçirmeyi düşündüğü an donup kalıyor.»[3] Aslında Jogiches'in donup kalmasma neden olan sözcüklerin yazıya geçirildiklerinde kazandıkları kesinlikti. Ka-

3 a.g.e., s. XXXVIII.

muya mal edilir edilmez, kendi sözcükleri aleyhine dönebilir, yenilgisini tüm dünyanın gözleri önüne serebilirlerdi. O perde arkasında çalışmayı yeğliyordu, günışığından, insanlardan uzakta; kurtarmak istediklerine yakın olmak gereğini duymuyordu. Tek tutkusu Luxemburg'un uygulamaya koyacağı parti stratejisinin ardındaki beyin olmaktı. Luxemburg buna karşıydı. «Artık alışmaya başladım,» diye yazacaktı Jogiches'e, «Anlaşılan şimdi benim biricik görevim seçimleri düşünmek, sonra da seçimlerden sonra olacakları. Kendimi menopoz belirtileriyle uğraşan kırkında bir kadın gibi görmeye başladım. Oysa ikimizin yaşını toplasan altmış etmez.» Ya da, daha soğuk bir sesle, «...İşlerden söz ediyorum - senin üslubunca. Belki de sen haklısın, belki altı aya kalmaz, sonunda, 'idealindeki ben'e dönüşürüm,» diyecekti. Bu ideal, Luxemburg'unkinin tam karşıtıydı.

Her ikisi adına da yazıyor olmak, Lexemburg'u zor durumda bırakıyordu, «Sana kalsa, birkaç yazı karalıyor olmak bana yeter de artar bile... elbet, senin 'alçakgönüllü önerilerin' doğrultusunda,» diye yazacaktı iyice bunaldığında. Jogiches'in gücünü kullanmak için kendisinden yararlanmasını kabul ediyor, ancak bu gücü ona karşı kullanmaya kalktığında isyan ediyordu. Yatak odalarının mahremiyetinde onun küçük «Çuçya»sı olmak için can atıyordu belki, ama Jogiches'in beynini ve davranışlarını denetlemesine izin veremezdi. «Siyaset sahnesinde tek elle gösteri yapabilecek kadar bağımsızsam, bu bağımsızlık kendi kendime bir ceket almaya kadar uzanmalı.» Gerçekten de sahnedeki gösterisini Jogiches'in hiçbir zaman istemediği kadar «tek-elle» götürmekteydi. Luxemburg'un sahnesi Berlin'di. Kentin üzerine renkli bir kuş gibi, zarif ve pırıl pırıl, inmişti. Kadın olmasına rağmen —gençti, Museviydi, Lehti— üç ay içinde, 1898'de, zamanın güçlü partisi Alman Sosyal Demokratlarının yayın organı olan önemli bir gazetenin başına getirildi. Bebel, Kautsky, Clara Zetkin

gibi ünlü sosyalistler onunla dost oldular. Muhalefet onun kişiliğinde güçlü bir rakip buldu. Gözüpekliği, ince zekâsı, ateşli konuşma yeteneği ve keskin kalemiyle herkesi tutsak ediyor, şaşkına çeviriyordu. Jogiches'in onun mesleğine katkısı, eskisi gibi sürmekteydi. Mektuplarında Jogiches onu günbegün düşünmeye çağırıyordu. «Yazım için gerekli en önemli noktayı son mektubuna borçluyum; bir takı gibi parlıyor yazımın orta yerinde...» diye itiraf edecekti Luxemburg, «Mektubunu kelimesi kelimesine çevirip kullandım.»

Bir zamanlar, kendi başarısının ilişkilerine gölge düşüreceğinden çekinmişti Luxemburg, çünkü Jogiches gururluydu, kuşkuluydu. Şimdiyse, bir yandan kazandığı bütün zaferlerin Jogiches'e manevi destek sağlamak girişimleri olduğuna onu inandırmaya çalışıyor, öte yandan daha turfanda olan bu zaferlerin gizli mutluluğunu yaşıyordu. «Kutsal»dı sıfatı artık, ona «fatih» diyorlardı. Ama siyasal başarı, doyumsuz bir kişisel hayatın boşluğunu dolduramadı. Jogiches'le paylaştığı coşku hiç aklından çıkmıyordu. Onun sözleri —«Seninkiler gibi el hiç görmedim, böylesi yumuşak, zarif eller»— durup durup geri geliyordu. Ondan uzakta geçirdiği her yeni gün bir işkence, mutluluğun artık geçmişte kaldığını anımsatan bir göstergeydi. Zürih'teki Jogiches'e, «Hiç unutmayacağım» diye yazacaktı, «nasıl da ...durduk ve karanlıkta birbirimize sarılıp dağların ardında yükselmekte olan yeni aya baktık birlikte... sebzeleri yukarı taşıdık... portakalları... peynirleri... ne muhteşem yemekler yemiştik... küçük masamızda... o gecenin kokuları hâlâ burnumda.» Mutluluk anıları ile yaşamak zorunda kaldığı yalnızlık birbirinin tam karşıtıydılar, yarı gerçek, yarı kurmaca korkular sardı çevresini. Artık onunla bir evi, bir çocuğu paylaşmak isteği dayanılmaz hale gelmişti.

Oysa Jogiches daha iki yıl onunla birlikte yaşamamakta direnecekti. Zührit'ten buyruklar, öğütler, özürler yağdırıyor, Luxemburg aracılığıyla «tarihi de-

ğiştiriyordu» - en büyük düşüydü bu. Kendi adına yaşanılan bu deneyden ötürü küskündü, Luxemburg'un başarısıyla hem gurur duyuyor, hem de bu başarıyı kıskanıyordu; onun «açıkça karıkoca gibi yaşamak» isteği Jogiches'i korkutuyordu. Sonunda Luxemburg ancak bir ültimatom çekerek onu Berlin'e getirebildi - Askerini yitirmiş eski bir komutan, kralın başdanışmanı rolündeydi artık. Birlikte yaşadıkları apartman katında oturup, Rosa'nın zafer dolu gezilerine, her konuşmasının yol açtığı eşi görülmemiş sevgi gösterilerine ilişkin raporları okumakla geçiriyordu günlerini.

Luxemburg da mutlu değildi. «Gerçek yaşam» hâlâ ötesinde, dışındaydı. Küçük bir kızken gerçek yaşamın yüksek damlar ardında bir yerlerde saklı olduğuna kesinlikle inamrdı. «O gün bu gündür» diye yazacaktı Jogiches'le bozuştuğunda, «arayıp durdum onu. Ama o, damdan dama atlayarak benden kaçtı hep.»[4] Jogiches'e duyduğu aşkın tam anlamıyla karşılık gördüğü söylenemezdi. Jogiches ondan uzak olmayı Berlin'de de sürdürdü. Luxemburg, nedenin aralarındaki coğrafi engeller olmadığını artık anlamıştı.

Jogiches'in «iç dünyasını» kıskanıyordu, onun kendisinin bilemeyeceği, giremeyeceği bir dünyası olmasına dayanamıyordu. «Bir yabancıyım ben» diye isyan ediyordu ve bunu söyler söylemez de ona «acı» çektirdiği için kendine bela okumaya başlıyordu. İstemeyerek de olsa onun gururuyla oynadığını, onu üzüp, daha da içine kapanmaya yolladığını fark etmek, Jogiches'in ruhunu ele geçirmek savaşını daha acımasızca, daha umutsuzca sürdürmesinden başka bir şeye yaramıyordu. Ve o zaman da Jogiches, benliğinin geri kalanını savunmak için elinden geleni yapıyordu. Luxemburg ona bir şeyler verdiğinde tedirgin, vermediğinde mutsuz oluyordu Jogiches. Verdiklerini yüzüne vurduğunda

4 Rosa Luxemburg, *Briefe an Karl und Luise Kautsky*, yayına hazırlayan Luise Kautsky, Berlin, 1923, s. 71.

ise kızgınlıktan deliye dönüyordu. Luxemburg'un tüm dikkatini kendi üzerinde istiyordu, ama ne zaman ve ne kadar olacağını o ölçecek, o saptayacaktı. Kendi topraklarına girilmesine hiçbir zaman izin vermedi. Onu avucunun içinde tutabilmek için, Luxemburg bağımlı olmalıydı; kendisinin bir deha yaratıcısı olduğunu kanıtlamak içinse bağımsız olması gerekiyordu. Onun mutlu ya da mutsuz oluşunun sorumluluğunu taşımak istemiyor, ama koyvermek de istemiyordu. Luxemburg mutsuzsa, Jogiches suçlu hissediyordu kendini; mutluysa aldatılmış.

Zaman aralarına bir uçurum gibi girdi. Otuz yaşında ve ünlü Luxemburg'un kendine ilişkin ve Jogiches' in onun yaşamındaki yerine ilişkin görüşleri yirmi yaşında, adı duyulmadık genç Rosa'nınkilerden farklıydı. Jogiches ise otuz beşine geldiğinde gençlik hülyaları ile gerçeğin yarattığı hayal kırıklığının tümüyle ayrımındaydı. Luxemburg'un gençlikten erişkinliğe geçişini başarı ve ün belirlerken, Jogiches için bu aşama iktidar düşlerinden geri dönmemek üzere vazgeçmek anlamına geliyordu.

Luxemburg, «diğer insanlar gibi» yaşasınlar, dingin, düzenli bir hayatları olsun istiyordu - her ikisi için de mümkün olmayanı. Ama o her zaman olamayacak şeyler istemişti. Şiddetten ve kan dökülmesinden nefret ettiği halde, devrimin ardından koşması gibi. Doğasına aykırı düşmüyordu bu tutum: her zaman sessiz gökgürültüleri, dingin fırtınalar düşlemişti. Jogiches' in içinde yaşadığı özel cehennemin farkındaydı ama işte onu da aldırmazlıkla «sakin bir hayat yaşayalım» diye zorluyordu. Jogiches'in süregen ıstırabını, onu için için yiyen hastalığı, «anlamsız bir ruhsal intihar» olarak niteliyordu Luxemburg. Onca, Jogiches kendini boş yere harcıyordu, bu düpedüz «yabanıl bir delilik»ti. Luxemburg, umutsuzluk içinde başka bir erkeğe yöneldi. Ve Jogiches, kendi yarattığı ruhun dizginlerini elinden ka-

çıran sihirbaz misali, önce gücünü yitirdiğini anladı, hemen ardından Luxemburg'u da yitirdi.

Ayrılmaları kesinleştikten sonra, 1907'de, ayrı yaşamaya başladılar; ayrı ama iki yabancı olarak değil. Jogiches'in onu geri kazanma çabaları sonuç vermedi. ıstırap girdi aralarına, hiddet girdi, ama kanbağı kopmadı. Birlikte çalışmayı sürdürdüler: gençliklerinin toplumsal devrim düşleri el değmemiş temizliklerini koruyordu.

Luxemburg'un yaşamında başka aşk hikâyeleri de oldu, anlamsız, küçük maceralar. Belki de Jogiches'e, ya da kendine, ispatlamaya çalıştığı bir şeyler vardı: «Senin sevgine ihtiyacım yok... Onsuz da yaşayabilirim» diye yazmıştı bir zamanlar Jogiches'e. Oysa ne o zaman, ne de daha sonra, bunu başaramadı. Yıllarca önce, bir karşılık görmemenin kızgınlığı içinde, «Seni öldürebilirim!» diye haykırmıştı. Onu öldürmedi. Yaşam taklidi bir şeyi tek başına sürdürdü - 1919 Ocağında öldürülünceye kadar. Aradan iki ay geçmeden, onun katillerinin izini süren Jogiches de aynı biçimde öldürülecekti.

*

Kadın olarak ve Musevi olarak Luxemburg ezilen iki sınıfı temsil ediyordu. Onun gençlik yılları, her ikisinde de tedirgin kıpırtıların başladığı yıllara rastlar.

Polonya'da kadınların durumu Avrupa'nın öteki Katolik ülkelerindeki kadınların durumundan pek farklı değildi: Yüzyıllar boyu alçakgönüllü ve yumuşakbaşlı olmanın erdemleri öğretilmişti onlara; feodal-babaerkil aile ortamlarında günah ve cezalandırılma korkusuyla yetiştirilmişlerdi. Toplumsal konumuna göre kadından ya kendine uygun bir erkekle topraklarını birleştirmek ya da toprak işleyecek çocuklar doğurmak amacıyla yararlanılmıştı. Polonya folklorunda, ve belki de gerçekte, ilk «özgürleşen» kadın, kocasını zehirleyerek ekonomik ve dolayısıyla kişisel, bağımsızlığını kazanmış bir duldu.

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Polonya'da da sanayileşme var olan düzeni sarstı; para ve iktidar el değiştirdi. Feodal seçkinler —yani Katolik Kilisesi ve babadan oğla geçen soyluluk kurumu— yeni bir elitin doğumuna tanık oluyordu: burjuvazi. Yoksullaşan soylular artık ne kahraman şövalyeleri ne de duygulu genç kızları besleyebiliyordu. O güne dek, gücü babasının soyundan ve mülkünden kaynaklanan erkek bundan böyle zihinsel ve fiziksel yetenekleriyle kendini kanıtlamak zorundaydı. Aynı konumdaki parasız kadınsa kâhyalık görevini yüklenmekle, ailesini iflastan kurtarabilmek için bir yeni-zenginle evlenmek arasında seçim yapmak durumundaydı. Yeni refah sınıfı, bir öncekilerden pek farklı olmayan bir tutumla, kadını, ya servetini daha da artırmak ya da o günlerde pek makbul olan bir aile armasına sahip olabilmek için kullanmaktaydı. Yeni yeni palazlanan aydınlar arasında, mesleklere ilişkin rekabet iki cins arasındaki çekişmeyi daha da belirginleştirmekteydi. Sayıları hızla artan kentli proletarya içindeyse kadın en alt tabakanın da altında yer alıyordu.

Toplumsal sınıfların bu yeniden düzenlenişi Musevileri de etkiledi. On üçüncü yüzyıla dek uzanan ayrıcalıklar ve kısıtlamalar, bin sekiz yüzlerin ortalarında değişmeye başladı. Ayrıca küçük kasaba ve köylerden kentlere göç arttı. Kente göçen Musevilerden birkaçı bilimde, serbest mesleklerde ve ticarette belli yerler elde ettiler; çoğu proleterleşti, geri kalanlar lumpenproletarya saflarına katıldılar. Luxemburg ailesi de küçük bir kasabadan Varşova'ya gelip yerleşenlerdendi. Eğitim görmüş, toplumla bütünleşmiş çoğu Museviler gibi, kendilerini Leh sayıyorlar, çocuklarının çağdaş eğitim olanaklarından yararlanmasını istiyorlardı. Luxemburg'un babası Polonya'nın bağımsızlığı davasına inanmış tipik Musevilerdendi. Bunların çoğu yeni değişikliklere yol açacak olan 1863 ayaklanmasını desteklemişlerdir.

«Kadınlar Savaşı» olarak anılan bu ayaklanma, kadınların tertipçi ve silh arkadaşları olarak da başarı kazanabildiklerini kanıtlamıştır. «Direnişin coşkusunu ve bu uzun, umutsuz mücadeleyi Polonyalı kadınların gözlerindeki pırıltıya ve soylu ruhlarına bağlayan» Rus tarihçileri önemli bir yanlışa düşmüşlerdir.[5] Bir zamanın tutsakları birer savaşçıya dönüşmekteydi; yalnız kadınca erdemlerinin değil, çalışma ve düşünme yeteneklerinin kendilerine teslim edilmesini istiyorlardı. Başlangıçtaki —erkeklere öykünen, evliliği lanetleyen, çevreyi hiçe sayan— tutumları «çirkin» olarak nitelendiyse, «iğrenç» bulunduysa, unutulmamalıdır ki onlar da ancak «bakire», «bebek» ya da «melek» muamelesi görmekten iyice bunaldıkları için Kiliseyi, geleneği ve toplumu karşılarına alabilmişlerdi. Tüllerini, kadifelerini bir yana atıp, hesaplaşılacak bir toplumsal güç olarak ortaya çıktılar.

Gariptir, ekonomik ve siyasal baskılar kadınların erginleşme sürecini kolaylaştırdı. Sözgelimi, Varşova' daki ilk toplu grevlerden biri Çarlık polisinin kadın işçileri sokak kadınlarıyla aynı sağlık muayesinden geçmeye zorlaması sonucu patlak vermiştir. Sınıfsal farklara rağmen kadınların kaderlerindeki benzerlik onları kolayca bir araya getiriyordu: Kilisenin baskısı altında ezilen Polonyalı kadınlar, parya muamelesi görmekten bezen Musevi kadınlar, konaklarından ve gettolarından dışarı fırlamış, birlikte bireysel özgürlük savaşı vermekteydiler. Gazete ve roman sayfaları da bu savaşın alanları içindeydi. Madame Bovary, yaşama karşı olan duygusal tutumunun, Anna Karenina trajik tutkusunun kurbanı olurken, Eliza Orzeskowa'nın 1873'te yayınlanan ünlü romanının kahramanı Marta, *emek pazarında işe yaramazlığının* bedelini yaşamıyla ödüyordu. Ekonomik rekabet nedeniyle Musevilere karşı artan ırk ayrımcı tutum, kadınlar sözkonusu olduğunda cinsel hoş-

5 Maria Zmigrodzka, *Orzeszkowa*, Varşova, 1965, s .54.

görüsüzlüğü de kamçılıyordu. Aynı oranda belirgin olmasa da, getirilen kısıtlamalarla kadınların ilerleme olanakları ortadan kaldırılmaktaydı. Eğitim —gerek Museviler gerekse kadınlar için— tek kurtuluş yolu gibi görünmekteydi. Ancak tek başına eğitim yeterli değildi. Devrim —ya da sosyalizm— Luxemburg'un kuşağının gözünde bu hastalıkların biricik melhemi idi.

Başkaldıran kadın imajı Luxemburg'un büyüdüğü yılların ayrılmaz bir parçasıydı. Vera Zasulich, Petersburg Valisi General Trepov'a makamında gözünü kırpmadan ateş ettiğinde, Luxemburg sekiz; bir Rus generalinin kızı olan Sofia Perovskaia, Çar İkinci Alexandre'ın öldürülmesine katkısından ötürü asıldığında, on bir yaşındaydı. Luxemburg liseyi bitirdiği yıl, Polonya'nın ilk işçi partisi olan Proletarya'nın liderlerinden yirmi bir yaşındaki Maria Bohusz'un, Sibirya'da sürgündeyken kaybolduğu haberi geliyordu. Musevi bir doktorun kızı olan Rosalia Felsenhardt'ı da aynı kader bekliyordu. Çok akıllı ve çok güzel bir kadın olan Aleksandra Jentys, kendisiyle birlikte *Proleterya*'nın kurucularından olan sevgilisi Ludwik Warynski ile tutuklanmış; Alexandra sürülmüş, Ludwig bir Rus zindanında ölmüştü.

Ne var ki, değişen bu toplumda silaha sarılma çağrıları gün geçtikçe çekiciliğini yitirmekteydi. Sanayileşme, bir başka eylem türüne olanak sağlıyordu. Yaşlı kuşak, silahlı çatışmanın Rus baskısını azaltmaksızın ülkeyi güçten düşürdüğünü düşünüyordu; başkaldırma yerine Ruslarla işbirliği, umutsuz kan dökmeler yerine ekonomik gelişme daha gerçekçi bir çözüm gibi görünmekteydi. Ama isyan dinmedi. Çoğu fabrika sahiplerinin oğulları ve kızları olan uzun saçlı genç erkeklerle kısa saçlı genç kızların Varşova sokaklarında sürdürdükleri gövde gösterileri kentlileri ürkütüyor, polisi sinirlendiriyordu. Bu gençler işçi haklarının nasıl kazanılacağını göstermede çok başarılı oldular. Çarlık polisiyle aşırı uçtaki Polonyalı milliyetçiler, Musevilerin devrim-

ci Polonyalılarla güçlerini birleştirmelerine engel olmak için ellerinden geleni yaptılarsa da, bunu önleyemediler. «Polonyalı isyancılar» *(Buntovşçiki)* Çarlık polisinin baş belasıydı. Alabildiğine gözüpek bu tertipçiler o sıralar pek moda olan pelerinlerinin altında sakladıkları hançerlerini her an çekmeye hazırdılar ve onlardan kurtulmanın tek yolu darağacında sallandırmaktı. Mesleğe, kızlı oğlanlı on dört yaşında başlarlardı. On yedisinde katıksız birer hain olup çıkarlar, on dokuz ya da yirmisinde darağacında «Yaşasın Polonya!», «Yaşasın sosyalizm!», «Yaşasın devrim!» diye haykırarak can verirlerdi.

Çarlık rejiminin uyguladığı baskı, kadınları, öğretmenleri ve öğrencileri yeraltı faaliyetlerine zorluyordu. Okullar, gelecek devrimci kuşakların temel eğitimden geçtikleri tertip yuvalarına dönüşmüştü. Fısıldanan mesajlar; gizli bakışmalar; karanlık okul koridorlarında, ya da sokak köşelerinde alınıp verilen haberler, yalnızca gönül işlerine ilişkin değildi artık; yasadışı sınıflar oluşmaktaydı. Yeraltında bir başka «devrim» başladı cinslere ilişkin tutumlar büyük bir değişikliğe uğramaktaydı. Balolara ya da çay partilerine ancak bir yetişkinin eşliğinde gitmesine izin verilen kızlar, aynı sınıfta okudukları erkek öğrencilerin birer arkadaş, birer yoldaş olduğunun ayrımına varıyorlardı yavaş yavaş. Gizli topluluklarda yasaklanmış Polonya edebiyatı ve tarihi okumaları yapılıyor, toplumsal ilerlemeye ilişkin kuramlar tartışılıyor, gençler yoldaşlık ve serbest aşk konusunda yeni yeni fikirler edinmeye başlıyorlardı. Luxemburg'un Jogiches'le olan ilişkisinde arkadaşlığa verdiği önem, bu yılların yankısını taşır.

Luxemburg, kadın hakları için örgütlü bir savaşımın varlığını sürgün yıllarında öğrendi. Almanya'da August Bebel ve Clara Zetkin gibi sosyalistler kadın haklarına işçi hakları adına savaşmak kadar önem veriyordu. Luxemburg'un yaklaşımı farklıydı. İnsanların cinsiyetlerine göre ayrılmaması, sömürenlere karşı

ortak bir cephe oluşturulması gerektiğine olan inancı, onun kadın özgürlüğü hareketi konusundaki tutumunu belirler. Onun açısından, cinsiyet ayrımı; sınıf, ırk ya da milliyet ayrımı gibi uluslararası proletaryayı bölen zararlı bir parçalanmadan başka bir şey değildi. Başka nedenler de rol oynamış olsa bile, bağımsız bir Musevi hareketini de aynı nedenle desteklememiştir: onun toplumsal bilinci ve ödün vermez milliyetçilik karşıtı tutumu ancak Muşevilerin özgürlüğüne ilişkin görüşü ışığında anlaşılabilir.

Musevi sorunu konusunda değişmez tutumunu yaşamı boyunca sürdürdü. Kendi başarısı duygularını etkiliyordu: eğer, o bir Musevi olarak belli bir yere gelebilmişse, anti-semitizm özel bir toplumsal sorun değil, ancak kapitalizme özgü baskının ortaya çıkış biçimlerinden biri olabilirdi. Değişik kültürel ve toplumsal koşullardan kaynaklanan farklılıklar onca önemli değildi. «Benim için» diye yazacaktı 1917'de, «Putumayo'da kauçuk plantasyonlarındaki kurbanlarla, Afrika'daki zenciler ...birbirlerine aynı derecede yakın.»[6] Bir Polonya kasabasındaki Musevi çerçiyle Kolombiya'daki kauçuk işçisi de aynıydı Luxemburg için. O artık özgül, somut bir birey, tarihçe belirlenmiş ulusal ve dinsel bir bütün değil; insanın ta kendisi, insanın özüydü. Kısaca, Luxemburg Musevilerin, Afrikalıların, Güney Amerikalıların ya da Avrupalıların konumunda önemli bir farklılık olduğu kanısında değildi. Bu tutumun, milliyetçilik karşıtı olmasından mı yoksa bir «getto»nun sınırlarını aşıp uluslar-dışı bir insan toplumunda yer almak isteğinden mi kaynaklandığını, ya da ne oranda bunlardan kaynaklandığını söylemek zor; ancak bunun kendisinden önceki ve sonraki kuşaktan Musevilerle paylaştığı bir düş olduğu kesin.

6 Rosa Luxemburg, *Briefe an Freunde*, yayına hazırlayan: B. Kautsky, Hamburg, 1950, s. 48-49.

Jogiches'ten ayrılması ve Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Luxemburg'un kadınlara ilişkin tutumunda az da olsa bir değişikliğe yol açtı. Kendi görülmedik başarısı ve Jogiches'in sarsılmaz desteği onu çağdaşı olan kadınların ortak kaderinden uzak tutmuştu. «Kızıl Prima Donna» ya da «Musevi Gülü» gibi adlar takıldığında, omuz silkip geçebilmişti. Ancak savaş, onun kendisini artık aşağılanmaya karşı savaşan bir konumda değil, bu muamelenin yol açtığı somut sonuçları —güçsüzlüğü— yaşayan kadınlar arasında bulmasına neden oldu. Kendi başlarına kalan, her türlü siyasal güçten yoksun bu kadınlar, kendileri, çocukları ya da ülkeleri konusunda karar verebilecek durumda değillerdi. Ve Luxemburg da artık yalnızlığı tanımıştı. 1915'te Hollanda'daki Uluslararası Kadınlar Konferansı'na katılmaya karar verdi. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde iktidar erkeklerindi. Onların yönetiminde parti gün geçtikçe daha tutucu bir nitelik kazanıyor, işçinin siyasal gelişmesi değil, aldığı ücretler tartışılıyordu. Sosyalist Enternasyonal'e katılanların kendi ülkelerindeki hükümetlerde de iktidar erkeklerin elindeydi. Geçmişte yürekliliğin erkeklikle eşanlamlı olduğunu düşünen Luxemburg, «Partide iki erkek kaldı» demişti 1907'de, «Clara Zetkin ve ben». Şimdi olaylara bakış açısı değişmişti. Özyaşamını kaleme alan bir kişinin kuşkusuz bir övgü olarak yazdıklarını okusa, herhalde alaycı bir gülümseme belirirdi yüzünde: «Rosa Luxemburg'un hemen her şeyi erkekçeydi - keskin zekâsı, bitmez tükenmez enerjisi, gözüpekliği, kendine olan güveni ve kararlılığı.»[7]

Elzbieta Ettinger

7 Paul Frölich, *Rosa Luxemburg: Her Life and Work* (ilk basımı: 1939); New York, 1972, s. 187.

İLK YILLAR
1893 - 1897

Rosa Luxemburg 5 Mart 1870'te, Polonya'nın Rus yönetimi altındaki küçük bir kasabası olan Zamosc'da doğdu. Elias Luxemburg ile Lina Lowenstein'in en küçük çocuklarıydı; Anna adında bir ablası ve üç ağabeyi vardı: Mikolaj, Maksymilian ve Josef. Aile yaşamına Leh ve Alman kültürü egemendi. Luxemburg'ların Polonya'nın en kültürlü Musevi topluluklarından biri olan Zamosc Musevileriyle bir ilişkileri yoktu; 1873'te Varşova'ya taşındıklarında ardlarında hiçbir şey bırakmadılar - ne bir bağ, ne de pişmanlık duygusu... Elias Luxemburg tüccardı, iyi bir eğitim görmüştü; 1830 ve 1863'teki başarısız ayaklanma girişimlerinde, sevilmeyen Çarlık rejimine karşı başkaldıran Polonyalı yurtseverlerden yana olmuştu. Köklü bir haham ailesinden gelen Lina Luxemburg ise Alman şiirine ve müziğine tutkundu. Gerek anne, gerekse baba Luxemburg, Museviliklerinden uzaklaşabilmek için farklı yönelmeler içindeydiler, ancak bu yönelimlerin birbirlerini dışladıkları söylenemezdi.

Rosa, küçükken geçirdiği bir kalça rahatsızlığına konulan yanlış teşhis sonucu, yaşam boyu topal kalacaktı. Ablasının da bir bacağı aksaktı, ağabeyleriyse

olağanüstü yakışıklı ve alımlıydılar[1]. Yaşamında belki de ilk kez doğanın haksızlığı biçiminde karşısına çıkan haksızlık kavramı, Rosa'yı küçük yaşından beri ilgilendirmişti. «Benim idealim, kişinin herkesi vicdanı rahatsız olmadan sevebileceği bir toplum düzeni. Bu idealin peşinde koşarken, bu ideali savunurken, belki nefret etmeyi bile öğrenebilirim,» diye yazacaktı yeni yetme bir öğrenciyken. Rosa on yedi yaşında Varşova Kız Lisesi'ni bitirdiğinde sosyalist hareketin hiç de yabancısı sayılmazdı. Sanayileşmenin yeni yeni başladığı, Varşova'daki haksızlıkların, aşağılanmaların —ilk kuşak fabrika işçilerinin yaşadıkları sefaletin, Çarlık polisinin grev kırmadaki acımasızlığının, palazlanmaya başlayan yeni refah sınıfının— farkında olan yeni yetişmekteki gençler için sosyalist hareket bir kıvılcımdı.

Luxemburg iki yıl sonra, 1889'da, Çarlık polisinin elinden kurtulmak için İsviçre'ye kaçacak ve Varşova'ya ancak on altı yıl sonra, o da birkaç ay kalmak için dönebilecekti. Cenevre'de, genç bir kızken General Trepov'a ateş eden, efsaneleşmiş Vera Zasulich'le ve ünlü Rus Marksist kuramcı G.V. Plehanov ile tanıştı - bir de Leo Jogiches'le...

«Yaşamımın güneşi, ışığım benim,» diye yazacaktı ona ilk mektuplarından birinde, «...gece öyle karanlık ki, bu koskoca dağlar üstüme üstüme geliyorlar, yıldızlar dost değiller bana, ve rüzgârlar soğuk esiyor. Her yer ölüm sessizliği içinde. Yine yalnızım, yapayalnız.» 1890'da tanıştıklarında, Luxemburg yirmi, Jogiches yirmi üç yaşındaydı. 1893'te, birlikte, ilk etkin Polonya Marksist işçi partisi olan Polonya Krallığı Sosyal Demokrasi (SD KP) Partisi'ni kurdular[2].

1 Luxemburg'un yeğeni, Maksymilian'ın kızı Haline Luxemburg Wieckowska, 1977'de ölümünden birkaç ay önce, ailesine ilişkin anılarını benimle paylaşmak inceliğini gösterdi.

2 SDKP, 1900 yılında Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal Demokrasi (SDKPİL) partisi olarak yeniden örgütlenmiştir (Bkz: Ek).

Leo Jogiches Litvanya'dan geliyordu. Litvanya'nın başkenti Wilno'nun kendine özgü bir toplum yapısı vardı: Litvanyalılar, Polonyalılar ve Museviler, her biri zengin birer kültürel güç olarak Ruslaştırma karşısında zorlu bir savaş vermekteydiler - sosyalizmi ve devrimi özellikle çekici kılan bir savaştı bu. Jogiches 1867'de zengin ve ünlü bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Büyükbabası Jakub'un evi Wilno aydınlarının buluşma yeriydi. Babası Samuel, Leo daha çok küçükken ölmüştü. Leo, annesi Zofia'yı taparcasına severdi; annesinin varlığı yaşamı boyunca Leo'nun en büyük güç kaynağı olacaktı. 1898'de annesi öldüğünde, Luxemburg'a «...artık kimsem kalmadı,» diye yazacaktı; oysa kızkardeşi Emilia ile erkek kardeşleri Josef ve Pavel Rolo Wilno'da yaşamaktaydılar. Jogiches liseden ayrılıp işçi olmuş, kendini devrime adamıştı. 1888'de eylemlerinden ötürü birkaç ay tutuklu kalmış, 1890'da da yurt dışına kaçmıştı. Bağımsız geliri ona dışarda ayrıcalıklı bir konum sağlıyordu: bir baskı makinesi satın alabiliyor, parti yayınlarının giderlerini ve Luxemburg'un geçimini üstlenebiliyordu. Para ikisinin ilişkisinde her zaman için bir sorun, mektuplarda sık sık değinilen bir konuydu. Bir egemenlik/boyun eğme ilişkisi bağlamında hem sembolik hem de psikolojik bir anlam yükleniyordu.

Wilno'daki günden güne sürdürülen yeraltı faaliyetinden uzak düşen Jogiches, İsviçre'deki Rus siyasi kaçakları ile de bir fikir birliğine varamadığından, Polonya'daki harekete ancak Luxemburg aracılığıyla katıldı. 1914'e kadar SDKPİL'in Merkez Komitesi üyeliği dışında politik bir eylemi olmadı. Partinin mütevazi boyutları (1893'te 200 üyesi vardı) Jogiches'in siyasi tutkularını karşılamaktan elbetteki çok uzaktı. Her ikisinin de Zürih Üniversitesi'nde öğrenci oldukları 1890 1897 yılları boyunca ayrı evlerde, ama, istediklerinde birbirlerini kolayca görebilecekleri uzaklıkta yaşadılar. 1893'te, yirmi üç yaşındaki genç kadının bir topluluk

önünde yaptığı ilk konuşma, Sosyalist Enternasyonal'ın Üçüncü Kongresi'ndeki konuşması, bir olay olarak niteleniyor ve Luxemburg bir yıl sonra SDKP'nin yayın organı olan *İşçi Davası*'nın *(Sprawa Robotnicza)* genel yayın yönetmenliğine getiriliyordu. Gazete, Luxemburg'un doktora tezine ilişkin araştırmalarını da sürdürdüğü Paris'te basılmaktaydı. Burada, Jean Jaurés, Jules Guesde, Edouard Vaillant gibi Fransız sosyalizminin önde gelenleriyle yaşam boyu sürecek ilişkiler kuracaktı. Ancak evi gene Zürih'te, birlikte sık sık küçük İsviçre köylerinde çalışarak tatil yaptıkları Jogiches'in yanıbaşındaydı.

[Clarens, İsviçre]
[21 Mart 1893]

Gecenin ortasında bir sesle uyandım. Ürkerek dinledim. Kendi sesimdi bu. «Dyodyo! Hey, Dyodyo!»[1] diye sesleniyordum, çarşafları çekiştiriyordum hırçınlıkla, Dyodyo'm yanımda sanıyordum besbelli (ne utanmaz bir düş!). Çarşafların altında bir şey bulamayınca da, kızgın kızgın söylendim: «Şapşal Dyodyo, sabaha görürsün sen!» Kendi sesim aklımı başıma getirdi, bunun bir düş olduğunu anladım ve acı gerçeği hatırladım- Dyodyo'm uzaklarda, çok uzaklardaydı ve ben yalnız, yapayalnızdım... Tam o sırada merdivende bir ayak sesi duydum. Yarı uykulu, gelenin sen olduğunu anladım: son trene yetişmiştin (düşümde tren tarifesini bir güzel değiştirdim!). Beni uyandırmamak için üst kata çıkıyordun, orada uyuyacaktın ve sabahleyin bana sürpriz yapacaktın! Mutlu mutlu gülümseyip yeniden uyudum. Sabah olup da koşarak yukarı çıktığımda geceki hayallerimin bir düş olduğunu anladım. Çarşambaya kadar burada olmazsan, ilk trenle ben Cenevre'ye geliyorum. Bilesin!

1 Dyodyo ya da Dyodya, Leo Jogiches'e ya küçükken ailesi, ya da Luxemburg tarafından takılan, yakınlık ve sevgi ifade eden bir addır. Jogiches'e kızgın olduğu bir sıra, «Sevgili, bana Dyodyo'm olmak için yalvarıyorsun, artık buna hakkın yok ve ne zaman yeniden olur, onu da bilmiyorum...» diye yazacaktı 7 Ocak 1902'de.

[Paris]
[25 Mart 1894]
Pazar, 15:30

Sevgili! Sana kızgınım. Yaptığın bazı çirkin şeylerden söz etmem gerekiyor. Öylesine incittin ki beni, burada kaldığım sürece sana yazmamaya kararlıydım. Ama duygularım savaşı kazandı. Sana kızgınım, çünkü:

1. Mektuplarında *hiçbir şey* yok, *yani İşçi Davası* ve benim yaptıklarımın eleştirisi ve neler yapmak gerektiği konusundaki direktiflerin dışında *hiçbir şey*[1]. Hiddetle diyebilirsin ki, ama mektuplarımda sana gönül alıcı laflar ediyorum. Benim senden istediğim *aşıkâne sözler* değil ki. Senin olsun hepsi. Bana özel yaşamından söz etmeni istiyorum. Tek satır yok! Aramızdaki biricik bağ, Dava, bir de eski duyguların anısı. Bu çok acı verici. Burada, bütün bunları apaçık anladım. Hiç bitmeyen Dava beni iyice bitkin düşürdüğünde, soluğumu tutup oturduğumda, ardıma baktım ve farkettim ki benim evim yok, hiçbir yerde. *Kendim olarak* ne varım ne de yaşıyorum. Zürih'te de aynı, ya da daha kötüsü, hep yayın işleri... Ne burada kalmak istiyorum,

1 *İşçi Davası (Sprawa Robotnicza)*, Polonya Krallığı Sosyal Demokrasi Partisi'nin 1894 - 1896 arasındaki yayın organı (Bkz.: Ek), Paris'te yayınlanmakta ve Rusya'ya bağlanmış olan Polonya'ya kaçak olarak sokulmaktaydı. Luxemburg 1894'ten sonra bu gazetenin genel yayın yönetmenliğini yapmıştır.

ne de Zürih'e dönmek. Sakın bana hiç bitmeyen bu işlerden bezdiğimi, biraz dinlensem hepsinin geçeceğini söyleme. Hayır, hayır, bunun iki katına da katlanabilirim; katlanamadığım, nereye dönsem, nereye baksam, hep aynı şey - «Dava». Bu dayanılmaz, bu tüketici bir şey. Elimden gelen her şeyi bu yola koyduğum halde neden herkes hâlâ beni rahat bırakmıyor? Her mektup —seninkiler olsun, ötekilerden gelenler olsun, hep aynı— bir yük bana, şu sayı, bu bildiri, şu yazı, ya da öbürü! Buna bile katlanacağım; *yanısıra* bir de insan olsa hepsinin ardında, bir kul, bir can, bir kişi... Ama sana göre tek bir şey var: «*Davamız,*» başka da bir şey yok! Bunca zaman hiçbir şey geçmedi mi başmdan? Tek bir düşünce? Tek bir kitap? Tek bir izlenim? Benimle paylaşabileceğin hiçbir şey yok! Belki sen de bana aynı soruları sormak isterdin... Senden farklıyım ben, fikirlerim var, izlenimlerim var benim, «*Davamız*»m yanısıra. Ama kiminle paylaşacağım ki bütün bunları? Seninle mi? Yok, hayır, onurum elvermez. Heinrich'le, Mitek [Hartman][2]la, Warski'yle[3] paylaşabilirim, ama heyhat, ne onlara aşığım ben, ne de içimden bunları onlarla paylaşmak geliyor. Seniyse seviyorum, ama - galiba kendimi tekrarlamaya başladım.

Şu sıralar zamanın olmadığı doğru değil. Her zaman sözü edilmeye değer bir şeyler vardır ve yazmaya zaman bulunur. Bütün bunlar kişinin tutumuna bağlı-

2 Wladyslaw Heinrich ve Mieczyslaw Hartman, Zürih'te öğrenci ve SDKP ile yakın ilişki içinde olan iki Polonyalı

(Luxemburg mektuplarında aynı kişiden kimi ilk adıyla, kimi soyadıyla, kimi başharfleriyle, kimi de takma adıyla söz etmektedir. Anlaşılır kılmak için çeviride yalnızca soyadları kullanılmıştır.)

3 Adolf Warszawski - Warski (1868 - 1937), Polonya işçi hareketinin önde gelenlerinden, SDKP'nin, SDKPİL'nin ve 1918 Polonya Komünist Partisi'nin kurucularından. Stalin'in tasfiye hareketinin kurbanlarından olup, 1956'da itibarı iade edilmiştir.

dır. İşte sana tipik bir örnek - böylece de ikinci itirazıma gelmiş oluyoruz. Diyelim ki, gerçekten de yalnızca bizim ve senin davamız adına yaşıyorsun. Rus davasını ele alalım. Hakkında bana tek satır olsun yazdın mı? Neler oluyor, neler yayınlanıyor, Zürih'tekiler ne yapıyor? Hayır, bana bunlardan söz etmek aklına bile gelmedi. Biliyorum, çok önemli bir şeylerin olduğu yok, ama gene de insan yakınına önemsiz, küçük ayrıntılardan söz edebilir. Ama sana göre [*işçi*] *Dava*[*sı*] için birkaç yazı karalayıp senin «mütevazi fikirlerini» harfiyen uygulamak bana yeter de artar bile.

Sensin bu işte.

3. Bir örnek daha, Hein[rich] Zürih'e gitti. Bana yazdığı mektuptan öğrendiğime göre, sana olayı bütün ayrıntılarıyla anlatmış, birlikte tartışmışsınız ve sen [*Işçi*] *Dava*[*sı*] ile Parti arasındaki örgütsel ilişkilerde değişiklik yapılması konusunda ısrar etmişsin. Bana tek bir söz söylemeden... Benim fikrimi sormadan... Bana sözünü bile etmeden kendi kendine kararlar alıp bunlar kabul edilsin diye zorlayacaksın, öyle mi? Hiç olmazsa Hein[rich] bana yazıp fikrimi soracak kadar dürüst davrandı. Sense, asla.

4. Brzez[ina], bana yazdığı mektuptan öğreniyorum, Heinrich'e sınırdaki durum konusunda bana bilgi vermesini söylemiş[4]. Elbette Heinrich sana bunu derhal iletmiştir, ama sen bana tek bir söz etmedin. Ben burada oturmuş iş yetişsin diye koşturuyorum, gazeteyi gönderiyorum, ve *tek bir fikrim yok:* sınır var mıymış, ne kadarı gittiği yere ulaşabilecekmiş, kim, ne zaman, ne yapıyormuş —Brz[ezina] ya da Hein[rich]— hiçbir fikrim yok! Bütün bunları ben bilmesem de olur sence!

Pratik işlerle *kafamı yormamam,* bunların bensiz de çözümlenebilecekleri konusundaki yüce gönüllü sözlerin için teşekkür ederim. Bunları ancak *beni hiç mi hiç*

4 Karol Brzezina, aracı. Polonya'ya *İşçi Davası*'nı gizli olarak sokmaktaydı.

tanımayan biri söyleyebilirdi. Böyle, «Üzülme, senin sinirlerin zaten zayıf,» türünden akıllar olsa olsa Marchlewski'ye[5] verilebilir. Bana karşı böyle bir tavır takınmak (araya bir 'sevgilim' sözcüğü atılmış da olsa), en azından hakarettir. Üstüne üstlük, ardı arkası kesilmeyen talimatların her biri düpedüz birer kabalık örneği: Warski'yle şunu ya da bunu yap, Lavrov'larda şöyle davran, şöyle dur, böyle otur[6]. Sonunda dayanılmaz bir hoşnutsuzluk, bıkkınlık, yorgunluk ve isyan duygusu uyandırıyor bunlar, biliyor musun. Bütün bunları sana hıncım var diye yazmıyorum. Senden olduğundan başka türlü olmanı isteyemem. Yazıyorum, çünkü, hem sana duygularımı açmak gibi aptalca alışkanlığım sürüyor, hem de aramızda olup bitenlerden haberdar olman gerektiğini düşünüyorum.

Marchlewski'nin yazısı ve ek dışındaki bütün provalar ilişikte. Marchlewski'nin provalarını henüz almadım, ama ben yeniden yazdım, onun için merak etme. Ek'e gelince, biliyorsun. Krichevsky'ninki daha dizilmedi[7]. Bugün uğrayacağım.

Sana provaları göndermemin nedeni, biraz yorgun olduğum için meseleyi pek iyi kavrayamamam, bir de sitemlerinden çekinmem. Gözden geçir, gerekiyorsa not düş. Kenarlarda bol bol yer var. Provalara bakmadım, dizgi yanlışlarını da düzeltmedim, ama aldırma, sen içeriğe bak. Krichevsky'nin yazısı üç sütun alıyor, bu yüzden de bu sayıyı tek sayfa çıkaramayacağız. Onsuz bu sayı pek yavan olacaktı, çünkü işgününün kısaltıl-

5 Julian Marchlewski (1866-1925), iktisatçı, gazeteci, Polonya ve uluslararası işçi hareketinin öncülerinden, SDKPİL'nin kurucularından ve 1919 Komünist Enternasyonal'in örgütleyicilerinden.

6 Piotr Lavrov (1823-1900), Rus göçmeni, Rus Popülist hareketinin *(Narodniki)* kuramcısı.

7 Boris N. Krichevsky, Rus göçmeni, sosyal demokrat ve *İşçi Davası*'yla ilişkisi olan bir gazeteci.

ması için verilen savaşa ilişkin yazı, fazla ağırlıklı olmamakla birlikte, çok yer tuttu. Kısaltmaya çalış. Bana kalsa, bu yazıya *bizim* mücadelemize ilişkin bazı veriler ekler ve sonunu da sekiz saatlik işgünü için mücadeleye geçiş biçiminde değiştirirdim. Başına «Ch» imzalı kısa bir giriş yazısı koymaya ne dersin? (Defnet'nin[8] makalesi, Jadzia'nın [Chrzanowska Warska][9] çevirisi, benim düzeltim.) Warski olmaz diyor - editörlerin imzasını taşıyan bir bildirinin giriş için daha uygun olacağı görüşünde. Sen ne dersin? Ben bu yazıyı bir giriş olarak kullanacak kadar beğeniyorum.

Çift sayfa basınca yedi sütun boş kalıyor. Kadınlar üzerine bir yazı —tek sütun— ücretler üzerine bir yazı —bir buçuk sütun— koyabiliriz; benim de politikaya ilişkin bir üçüncüsünü yazmam gerekecek. Bu da iyice canımı sıkıyor, çünkü aklıma yazabileceğim hiçbir şey gelmiyor. Ne olursa olsun, elbette bir şeyler yazabilirim, sorun o değil. Kısa tutarım, iki, iki buçuk sütun. Geri kalan yerde de dışarda 1 Mayıs'a ilişkin hazırlıklardan söz ederim. Üç noktayı vurgulamayı düşünüyorum: 1) İngilizlerin kutlamayı [Mayıs'ın] ilk Pazar[ın]dan tam 1 Mayıs gününe aldıklarını; 2) Almanların *kutlamayı* kabul ettiklerini; 3) Fransız sosyalistlerinin hepsinin 1 Mayıs'ı ilk kez *birlikte* kutlayacaklarını. Bu yazıyla sanırım bu sayı da ilginç olur ve tamamlanır. Büyük bir olasılıkla Warski'nin 1 Mayıs yazısına bayılmayacaksın, ama mükemmel hale getirmem mümkün değil. Zavallı adam yazdı, geri çevirdim, anahatların ne olacağını söyledim; ikinci kez, benim önerilerim doğrultusunda yazdı, yine değiştirdim ve iki kez düzelttim, daha fazlasını isteyemem. Bu haliyle de çok fena sayılmaz.

Yazılar konusunda ne düşündüğünü bana açıkça bildir. Benim yazılarıma ilişkin eleştirilerini tatsız iltifatlarla yumuşatmana gerek yok. İş günü yazısını biraz

8 Alfred Defnet, Belçikalı sosyalist.

9 Jadwiga Chrzanowska-Warska, Adolf Warski'nin karısı.

daha okunabilir gale getirmek için ülkelere göre bölüm bölüm ayırmayı düşünüyorum. Kâğıtları önce kestirip sonra bağlatacağım, böylelikle sayfa çevirmek daha kolay olur. Krichevsky'nin yazısını beğenmedim - bu konuda kendim yazmayı yeğlerdim, gene de düzeltmeye çalışacağım. Bu konudaki görüşlerin hemen hemen benimkilerle aynı.

Şimdi, sana birkaç soru sormak istiyorum:

1. 1848'de Fransız halkının *özellikle* genel seçimler için mücadele verdiği söylenebilir mi?

2. Chicago gösterisi 1886'da mı, yoksa 87'de miydi?

3. Bir dolar kaç ruble eder? [...]

4. İngiltere'deki havagazı işçileri ve dok işçileri grevleri 1889'da mı patlak verdi ve sekiz saatlik işgünü için miydi?

Sen mutlaka bir sürü şeye daha takılacaksın. - Bugün Pazar. Bu mektup ve ilişikteki provalar yarın, yani pazartesi eline geçer. Dikkatle oku ve Salı günü, en geç Çarşamba, bana gönder, çünkü Salıya yazılarla işim bitmiş olacak (Warski ücretler üzerine yazıyor. - Bir dizgici daha alsın diye Reiff'in başının etini yedim, yeni bir Polonyalı aldı, şimdi de o, dizilecek yazı isterim, diye bas bas bağırıyor[10].

İlişikte Reiff'in makbuzunu ve faturaları bulacaksın. Bugün elime geçen 100'le [Frank] birlikte, dava için 118 var bende. Broşür 90 ya da 100'e mal olacak (kâğıt pahalı, 1000 adet küçük boy kâğıt, dikişle birlikte, yanılmıyorsam 7 Fr.) Kalanı kendime ayrıcağım. Ne yazık ki, çok para harcıyorum, nereye gittiğini de bir türlü anlamıyorum. Kira 28 Fr, servis en az 5 - iki hafta önceden avans olarak ödeniyor, ben de 16 verdim. Jadzia'ya günde 1.50 veriyorum (öğlen ve akşam karnımı doyuruyor), yani hepsi 23 Fr. Toplam 40 eder, oysa ben yanımda 60 ve biraz da bozuklukla gelmiştim. Avu-

10 Adolf Reiff, Paris'te bir basımevi sahibi, Polonyalı.

cumun içinden kayıp gitmiş, nasıl bilemiyorum: lamba - 1.50, kakao - 120,süt - 1.65, Jadzia bana 2.225'e bir şapka yaptı, eldiven - 2, kahvaltılık şeker ve ekmek - 2 Fr kadar. Peki ya gerisi? Hiçbir fikrim yok. Jadzia için çiçek ve pasta aldım, 1,1-1/2 frank, Jadzia bayılıyor pastaya (ben yemedim), hem bana yemek yapmak için o kadar uğraşıyor ki. Belki Warski de birkaç frank almıştır, faturalarda da yanlışlık olabilir. Uzun lâfın kısası meteliksizim ve dava parasmdan 18 frank almak zorundayım. Bundan sonra daha dikkatli olmaya çalışırım. Gönderdiğin para buraya o kadar geç geldi ki, korkarım çok kısa bir süre sonra Şubat sayısı için 125 daha göndermen gerekecek. Unutma, Çarşambaya hazır. O parayla birlikte, benim harcamalarım ve dönüş biletim için de biraz para gönderirsen, boşuna posta masrafı olmaz.

Paris'i gezmeye gelince, hiçbir yere gitmemek en iyisi diye düşünüyorum. Bu inamlmaz gürültü ve kalabalıkta bayılacak gibi oluyorum, başıma ağrılar giriyor. Bon Marché'de yarım saat kalabildim ancak, kendimi dışarı zor attım.

[Paris] Komün[ü] kutlamaları pek parlak geçmedi. Lafargue, Paula Mink, Zevaes, Chauvin ve birileri daha konuştular. Guesde söz vermişti ama gelmedi[11]. Gelenler 200 kişi kadardı. (Duyduğuma göre bütün partilerin birlikte düzenledikleri toplantı daha kalabalıkmış, ama ben sinirlerim dayanmaz korkusuyla gitmedim.)

Bu kadar yeter - postayı kaçıracağım. Bana gazete göndermeyi gerekli görmüyorsun, değil mi? Çok iyi bildiğin gibi Fransız gazetelerinde Paris dedikodusun-

11 Paul Lafargue, Parti Ouvrier Français'nin kurucularından; Marx'ın kızı Laura'nın kocası. Paula Mink, Paris Komünü'nde çalışan Polonyalı bir kadın. Alexandre Zevaes ve Rene Chauvin, Parti Ouvrier Français'nin üyeleri. Jules Guesde, Lafargue'la birlikte Parti Ouvrier Français'nin kurucusu.

dan başka pek bir şey yok. Almanya'da, Avusturya'da ne olup bittiğini bilmiyorum. Düşünmemiş olman tuhaf. Anna hâlâ yatıyor mu? - biraz olsun düzelmedi mi?[12] Elbette ki Anna'ya yazmak isterdim, ama *hiç* zamanım yok. Yolladığım nüshaları (400 adet) aldın mı? Ya bildiriyi; sence neden kötü?

Şubat sayısı [*İşçi Davası*'nın] kaç basılmalı sence? Nereye, kaç adet gönderilmeli?

Almanca bildiriyi neden beğenmedin ki, *acele!* Ya Lehçe olanı - benim elimden bu kadar geliyor.

Broşürü Krichevsky'ye postaladım. Beğenmiş mi? Ya Anna?

Münih'e 2000 broşür yollandı. Kalanı ne yapayım?

Mozhdzh[ensky]'den mektup aldım, anladığım kadarıyla, o iş olmayacak[13].

«Mektubumu dikkatle oku» ve *bütün* soruları yanıtla[14].

12 Anna Gordon, Wilno'dan gelme Rus göçmeni; Jogiches'in yakın arkadaşı.

13. Gabriel Mozhdzhensky; Rus göçmeni, sosyalist.

14 Luxemburg, Jogiches'in sözlerini tekrarlayarak onunla eğleniyor. Luxemburg'un tırnak içine aldıkları aynen korunmuştur

[Paris]
[5 Nisan 1894]
Perşembe gecesi

Aşkım, biricik hazinem benim!

Otelimdeyim; masa başına oturmuş, bildiriyi yazmaya uğraşıyorum. Dyodyu, bir tanem! Canım çalışmak istemiyor!! Başım çatlayacak gibi, sokakta inanılmaz bir gürültü, oda berbat... Dayanamıyorum! Senin yanında olmak istiyorum! Düşün bir —en azından daha iki hafta burada kalmam gerekiyor. Bildiri yüzünden, bu Pazar da konuşmamı hazırlayamıyacağım, gelecek hafta sonuna kalıyor— ardından Rusça konuşmayı hazırlamam, sonra da Lavrov'la görüşmem gerekiyor.

Dyodyu! Hiç bitmeyecek mi bütün bunlar? Sabrım tükenmeye başladı; işlerden değil, senin yüzünden! Neden buraya gelmedin ki! O tatlı dudaklarından bir öpebilseydim, bütün bu işler vız gelirdi bana. Bebeğim, bugün, Warski'lerde, bildiriyi tartışırken, tam orta yerinde, öyle bir ezildi ki ruhum, seni öylesine özledim ki, az kasın çığlık çığlığa bağıracaktım. Korkarım o dostumuz şeytan —hani o Cenevre'deki, Bern'deki— bu gecelerden birinde yine kanıma girecek ve beni doğruca Doğu Garına, Dyodya'ya, benim Dyodyo'ma, Çuçya'ma, benim biricik dünyama, beni kendi hayatıma geri gönderiverecek!

Oyalanmak için, sana geldiğimi düşlüyorum, Warski'lerle vedalaşıyorum; düdük sesi ve tren hareket ediyor ve yoldayım! Tanrım, sanki bu Alp dağlarını bizi biribirimizden ayırmak için aramıza dikmişler! Dyodyu, tren Zürih garına girdiğinde, sen beni bekliyorsun. Kendimi güç bela trenden aşağı atıp, kalabalığın arasında beni beklediğin giriş kapısına koşuyorum. Ama sen orada öylece durmalısın, bana koşma, ben sana koşacağım!

Hemen oracıkta öpüşmeyeceğiz, ya da başka bir şey, o zaman her şey bozulur, konuşmayacağız da. Hızlı hızlı eve yürüyeceğiz, arada bakışarak, nasıl bakışırız bilirsin, bir de gülümseyerek. Evde kanepeye oturup kucaklaşacağız, ve ben hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayacağım, şimdi yaptığım gibi.

Dyodyo, daha fazla bekleyemem! Bütün bunların şimdi olmasını istiyorum! Altınım benim, daha fazla dayanamayacağım. İşin kötüsü, aranma korkusuyla bütün mektuplarını yok ettim, böylece beni teselli edecek bir şey de kalmadı. Dyodyuşki, o tatlı dudaklarını ve de burnunun ucunu öpebilseydim bir! Küçük parmağımla dokunabilir miyim? Bir daha kediyi odadan dışarı atmayacaksın, söz mü?

Lehçen bir felaket, biliyor musun?[1] Karın sana iyi bir ders verecek, bak görürsün! Sen kızmışsındır şimdi bana - mektupta işlere ilişkin tek bir söz yok diye.

Pekâlâ, al bakalım, biraz rahatla: bildirini çok beğendim, birkaç kısa bölüm dışında. Eğer o gizli ajan

1 Jogiches'in ana dili Rusçaydı, Luxemburg Lehçe öğrenmesi için ısrar etmişti, zamanla bu dili de çok iyi öğrendi. Jogiches Luxemburg'a Rusça, Luxemburg ona Lehçe yazardı. Birlikte sürdürecekleri yaşam konusunda hayaller kurarken, Jogiches'e şöye yazacaktı: «Rusçan tüylerimi diken diken ediyor... Benim aslanım benimle Lehçe konuşmalı diye düşünüyorum, ama o zaman da sen 'rahat etmeyeceksin'. Ne yapmalı? 'Evde hem Rusça hem de Lehçe konuşuruz' önerin, korkunç!» Haziran 1900

gerçekten Zürih'teyse, onu bulup [*işçi*] *Dava*[*sı*]nın o kadersiz sayısını elinden almaya bak. Kolay olmalı.

Wlad[yaslaw Heinrich] sonucu bana telleyemez mi?

Cuma. Para, kitaplar ve mektuplar geldi. Bildiriye çalışıyorum. Kendine iyi bak. Yaz.

Atheneum'un[2] o sayısını bana gönder, hani gümrük tarifelerinin olduğu ve Janek'in [Bielecki][3] bölümler kestiği sayı.

2 Varşova'da basılan bir dergi.

3 Jan Bielecki, Polonyalı sosyal demokrat, Zürih'te kimya öğrencisi.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

[Paris]
Perşembe gecesi
[21 Mart 1895]

Sevdiğim, bir tanem, biricik Dyodyo!

Sonunda biraz olsun dinlenebileceğim. Ruhen ve bedenen çok yorgunum. Geleli beri ilk kez yalnızım ve yeni yerime taşındım. Odam bir harika, neredeyse bir salon. Senin buraya geldiğini, birlikte olduğumuzu düşlüyorum (aynı binada sana da bir oda bulabilirdik). Warski'lere çok yakınım, ama kütüphaneye çok uzak. Gene de 50 ile 75 arası bir paraya daha iyi bir yer bulmak mümkün değildi[1]. Kütüphaneye günde bir kez tramvayla gitmek daha ucuza geliyor. Yarın sabah da gideceğim, sonra da Polonyalı bir sosyal demokrat aileye ev yemeği yemeğe; orada yalnızca Warski'ler yemek yiyor. Kütüphane sabah dokuzdan akşam beşe kadar açık. Boşver bu ayrıntıları.

Bir tanem, sevgilim, hayalhanemde seni sıkıca kucaklıyorum, başın omuzumda, gözlerin kapalı, dinleni-

1 Luxemburg Paris'te «Polonya'nın Endüstriyel Gelişmesi» konulu doktora tezine ilişkin araştırma yapıyordu. 1897'de Zürih Üniversitesi'nden *Doctor Joris Publici et Rerum Camera-lium* unvanını aldı. Teze, az görülen bir ayrıcalık tanınmış ve kitap halinde yayınlanmıştır (bkz. Dokuzuncu ve on ikinci mektuplar.)

yorsun. Bende hiç hal kalmadı! Ve sen, zavallı sevgilim, şimdi biraz daha zamanın olduğuna göre, umarım broşür üzerine çalışmaya başlamışsındır. O kadar az zamanın var ki! Çalışman nasıl gidiyor?

Seni ne kadar da iyi tanıyorum. Bu mektubu alınca bana güzel bir mektup yazacaksın, ama sana soğuk bir mektup yazsaydım, sen de aynen cevap verirdin. Yaptığım her şeyi taklit ediyorsun. Aksi ve kızgın olmak dışında kendine özgü bir tavrın yok mu senin? Neden, peki? Biz ikimiz aynı durumda mıyız? Benim izlenimlerimle aynı mı olmalı seninkiler? Neden beni taklit edip duruyorsun? Bazen senin gerçekten de taştan yapılmış olduğunu düşünüyorum. Bir kez olup bittikten, beni sevdiğini —ismen ve cismen— gösterdikten sonra, beni seviyormuş gibi davranmaya başladın. Ama tâ içinde, hiçbir şey duymuyorsun; sevmek için doğal, içgüdüsel bir dürtü yok sende... Ah, korkunç yaratık seni istemiyorum[...]

O koskoca paketleri görünce Warski'lerin kapıcısı, derhal kuşkulanacaktır[2]. Doğrudan bana gönderilmeleriyse söz konusu olamaz. Bir gizli ajan benim kapıcımı sık sık ziyaret ediyor (bana yazarken dikkatli ol, gerektiğinde kodla, Brzezina'yı yazdığım gibi, adımı da *x* ve *m*'le yaz[3]. Kaldı ki, o kapıcı olacak karı kendiliğinden bile beni ihbar edebilir. Düşündükçe, gazetenin sana, Zürih'e gönderilmesi kaçınılmaz gibi geliyor bana. Reiff'ten, senin paketlediğin gibi paketlemesini isteyemem, burada *hiç* öyle yapmıyorlar, nasıl yapıldığını bilmiyorlar, yapsalar bile, her zamanki gibi sakar bir iş olur sonunda. Bu işi sen kendin Marchlewski ile yapmalısın. Zürih'e gönderilmesini doğru bulup bulmadığını *çok acele* bildir.

Bak işte, ne kötü kalplisin. En aptalca bir işe iliş-

2 Paketlerde *İşçi Davası*'nın nüshaları vardı.

3 Lehçe, Rosa'nın adı Luksemburg ya da Luksenburg olarak yazılır.

kin her sözcük benim bütün yüreğimi sana açmamdan iki kat, on kat, hayır yüz kat daha ilginç geliyor sana. PPS'den [Polonya Sosyalist Partisi] söz açıldı mı, gözlerin parlar. Kendimden söz edersem, yorgun olduğumdan, seni özlediğimden, o zaman başka...

Ben de bundan böyle katı olacağım! Çok ciddiyim. İlişkimizi düşünüyorum bir süredir ve döner dönmez seni öyle bir avucumun içine alacağım ki... Bekle de gör! Acımasız bir yıldırma siyaseti uygulayacağım. Boyun eğmek, pes etmek, razı olmak zorundasın - eğer ilişkimiz sürecekse. Seni eğitmeli, ehlileştirmeliyim, başka türlü sana katlanamam artık. Sen öfkeli bir adamsın, sonunda seni iyice tanıdım, güneşin her sabah doğduğu kadar eminim artık böyle olduğundan. Tanrının da yardımıyla sendeki o öfkeyi silip süpüreceğim, yok edeceğim. Bunu yapmaya hakkım var, çünkü ben senden on kat beterim ve böyle olduğumun da farkındayım. Bu yüzden de seni eleştirmeye daha çok hak kazanıyorum. Terör uygulayacağım, tâ ki yumuşayıncaya kadar, duyguların oluncaya kadar ve insanlara herhangi bir sıradan, terbiyeli adam gibi davranmayı öğreninceye kadar. Dünyada en çok sevdiğim varlık sensin ama kusurlarını asla kabul edemem. Bunu unutma ve kendini kolla! Bir halı sopası satın aldım bile ve gelir gelmez ilk işim seni bir güzel dövmek olacak.

Bütün bunların senin için pek bir anlamı yok, biliyorum, yüzyüze gelir gelmez açıklarım. Benim terör dönemim başlıyor - unutma, hizaya gel! Bana gönül alıcı, güzel mektuplar yaz, biraz alçakgönüllü ol, inayet et de arada beni sevdiğini söyleyiver. Kendini küçültmekten korkma. Sen bana bugün benim sana dün verdiğimden üç paralık daha çok sevgi vermişsin, eee, n'olur yani? Benden karşılık görmezsin korkusuyla duygularını açıklamaktan çekinme, utanma - Kuşkusuz, duyguların varsa eğer. Yoksa, zaten zorla çekip alamam ki. Ruhunla diz çökmeyi de öğren, yalnızca ben kollarımı açıp seni çağırdığımda değil, ben arkamı döndüğümde de. Kısa-

cası, cömert ol, harca, israf et sevgini benim için. Senden bunu istiyorum! Ne yazık ki seninle sürekli birlikte olmak benim kişiliğimi bozuyor, ama bunu bilmek seninle boğuşmak için güç veriyor bana. Unutma, teslim olmalısın, çünkü sevgimin gücü nasıl olsa sana boyun eğdirecek. Bir tanem, kendine iyi bak, seni kucaklar, öpücüklere boğarım.

En sevgili, lütfen bana harcamalarım için biraz para gönder. Hemen[4].

Rostov sana benim için havyar getirecek (ağabeyimin hediyesi).

Deli bunlar, ha? Sakın elini sürme, Weggis için sakla onu!

Çapkın seni, bana derhal resmini gönder!

Bana gelen mektupları bir an önce postala.

Adresim: Avenue Reille 7, au 3-ème.

4 14 Eylül 1899'da Luxemburg Jogiches'e şöyle yazacaktı: «Sevgili, bana bir iyilik et de mektuplarındaki sözcüklerin altını çizmekten vazgeç; dişlerim gıcırdıyor okurken. Dünya, sandığın gibi, ancak kafasına sopayla vurulduğunda senin ne dediğini anlayan aptallarla dolu değil.»

[Paris]
Perşembe sabahı
Mart 28 [1895]

En sevgili sevgili, bir tanem! Sana geliyorum, sana koşuyorum, dinlenmem gerek, seninle konuşmam gerek. Öyle yorgunum ki! Neden mi? Paris yüzünden, bir de senden ayrı olduğum için. Çok zayıf düştüm - şehirde dört saat yetti, bir tramvaydan in, öbürüne bin - yorgunluktan başım dönüyor. Eve dönünce iki saat yattım, bomboş, ölü gibi - solgun, buz gibi - soğuk. Bu arada, bir şeyler yapabilmek için pek zaman kalmadı, yani bir şeyler yazabilmek için. Bak, sana günümün nasıl geçtiğini anlatayım: sekiz buçukta kalkıyorum (Wojnarowska sekizde kaldırıyor beni)[1], yıkanıyorum, dişlerimi fırçalıyorum, ayakkabılarımı boyuyorum (ayakkabı boyamak servise dahil değil, söylecek olsam, kapıcı bunu düpedüz hakaret sayar), elbisemi ve şapkamı fırçalıyorum, giyiniyorum, çayımı içiyorum, bir önceki günkü hesaplarımı gözden geçiriyorum, Reiff ve Goupy'ye gönderilecek kâğıtları düzenliyorum, vb. Ne yazık ki bütün bunlar öğlene kadar sürüyor. Öğleyin genellikle Jadzia'ya uğruyorum, birlikte yemek yiyoruz. Gidip gelmek bir saat, yemek de bir o kadar zamanımı alıyor.

1 Cezaryna Wanda Wojnarowska, Paris'te yaşayan ve 1904'e kadar Enternasyonel Sosyalist Büro'nun SDKPİL temsilciliğini yapan varlıklı ve sosyalist Polonyalı bir kadın.

Eğer Reiff ve Goup'yle iş görüşmem gerekiyorsa, saat beş, hatta altı oluyor. Reiff denilen o aptalın bir işi bitirmesi için en az iki saat gerek. Sonra eve dönüyorum ve bir saat uzanıyorum, içim bomboş. Ondan sonra Wojnarowska bana sıcak bir yemek hazırlıyor; bu da en azından bir saat, çünkü konuşmaya bayılıyor. Eh, sırf bana iyilik olsun diye bunu yaptığına göre, ona lokanta muamelesi edemem, yani yemeğimi yiyip kalkamam.

Bu arada saat sekizi bulmuş oluyor ve geriye en çok üç saatim kalıyor, çünkü on birde gözlerim kapanıyor ve yatıyorum[...] Nedense, sürekli bir sersemlik var üzerimde, hep uykumu alamamış gibiyim; zamanım olsa bile yeni bir şey yazabileceğimi sanmıyorum. Bu yüzden de mekanik işleri yapıp, yazmayı «sonra»ya bırakıyorum, *İşçi* hakkındaki yazı gibi. Kutsal ruhun yeryüzüne inip bana ilham bahşetmesini bekliyor olmalıyım.[...]

Warski'yi çok az görüyorum, o yüzden de hâlâ açık hesabı kapatamadım. İlişikte bana verdiğin 450 Fr'ın hesabını gönderiyorum. 371.50 basım işleri için harcandı - faturalar ilişikte; bende 58.50 kaldı ve utanarak itiraf etmeliyim ki, 20 borç aldım. Altınım, biriciğim, kişisel harcamalarım için ayrıntılı hesap veriyorum diye lütfen bana kızma. İlişkimiz şimdi artık o kadar güzel ki, bunun nedeni kendimi bağımlı hissetmem ya da öyle bir şey değil. Sana yazmak istedim, çünkü ne kadar çok para harcamış olduğuma ben de fena halde şaşırdım. Ancak hepsini alt alta yazıp toplayınca nereye gittiği anlaşıldı. Bak, düzenli ödemeler dışında fazla bir harcama yapmadım, ya da *çok fazla* bir harcama yapmadım. Fazladan olan tek harcama [Paris] Komün[ü] kutlamaları için olandı. Aradaki fark iki büyük harcama yüzünden: Jadzia'ya 30 Fr borç verdim, bir de Bon Marché'de 24 harcadım. Jadzia 30 Fr'ı *kesinlikle* geri verecektir (hatırla, Warski'ler 20 Fr'ı verdiler). Benim harcadığım 24'e gelince suçu kendinde ara: seni sevindirmek için birkaç doğru dürüst şey satın aldım;

elbise fırçası 2.50, ayna 3 Fr., vb. Göze hoş görünen bu şeyleri, yemin ederim, senin yüzünden satın aldım. Elimden geldiğince, odamızı süslemek için ya da kendim daha derli toplu, daha hoş olmak için bir şeyler satın alıyorum. Bütün bunlar para demek, biliyorum sevgilim, hiç olmazsa başlangıçta. Örneğin, bu mektup kâğıdı büyüklüğünde bir ayna aldım; güzel, ahşap bir çerçevesi var, camı da iyi cins. Aldım, çünkü sen *durmadan* ayna karşısında kendine çeki düzen vermekten hoşlanırsın; eh, artık, şifoniyerinin üzerinde güzel bir ayna olacak. Sonra kahve demliğini ve fincanları koymak için güzel bir tepsimiz olacak, bir tane de ekmekler için.

Nasıl para harcadığımı duydukça hayretler içinde kalıyorsun, biliyorum, ama artık mümkün olduğunca bir şeyler almak istiyorum, evimiz daha önceleri olduğu gibi olmasın diye. Zaten, karar verdim, yaşama biçimimiz tümüyle değişecek. *Belli saatlerde* ve *erken yatıp* kalkacağız, güzel giyineceğiz, odamızı düzenleyeceğiz, kendimize ait bir sürü şeyimiz olacak ve bir de (dikkat et!) *kavga etmeyeceğiz.* Çünkü ben sağlıklı ve güzel olmak istiyorum, sen de öyle. Bu kavgalar yaşamımızı altüst ediyor. Düzenli ve huzurlu, çalışacağız. Benim görünümüme ve evimizin görünümüne ilişkin bütün isteklerini yerine getireceğim (insanlarla ilişkilerim üzerine olanları *değil!);* ancak, unutma, iki şeyden vazgeçmeliyiz: kavgalar ve düzensiz uyku saatleri. Kendini hazırla, çünkü bu kez insan gibi yaşamaya kesin kararlıyım ve eğer benim planlarımı bozarsan, kendimi asarım. Gündelik yaşamımızın huzurlu ve düzenli olması için ilişkimizin de değişmesi gerekiyor. Unutma! Çıkardığın *ilk* kavgada, sana şerefim üzerine söz veriyorum, *çekip gideceğim.* Subayın biriyle değil - tek başıma! İnan bana, başka çıkar yol göremiyorum.

Biriciğim, dinle, üç tane gümüş kaplama çatal bıçak kaşık almaya ne dersin? O kapkara, yağlı çatallarımızla paslanmış teneke bıçaklarımızı düşünmek bile

midemi bulandırıyor. Nasıl olsa bu kadar para harcıyoruz, hiç olmazsa azıcık doğru dürüst yaşayalım.

Altınım, neye gereksinme duyduğunu, ve her şey bir yana, neyin sinirine dokunduğunu anlıyorum, hissediyorum. Burasını düzeltmeye çalışacağım, elimden geldiğince *bizim* kılmaya çalışacağım, bu kargaşaya bir son vereceğim. Gene de bu kargaşa senin kavga çıkarman için geçerli bir özür değil, tam tersine, *senin yüzünden* böyle oluyor her şey - sen yokken benim yaşamım düzenli, etraf derli toplu, daha da güzelleştirmek için ne yapabilirim diye düşünüyorum hep. Neden mi? Çünkü benim aklımı karıştıran, kalbimi kıran, beni deliye döndüren sen yoksun yanımda da ondan. Bana iyi davran, ben de bize güzel bir ev hazırlamak için elimden geleni yapacağım. Yalnızca bana iyi davran ve beni sev, o zaman her şey yoluna girer. Bir tanem, bana daha sık mektup yaz! Canımın çekirdeği, altınım benim, sana anlatacak o kadar çok şey var ki. Görüşmek üzere!

Senin R.

[İsviçre]
[16 Temmuz 1897]

Yok hayır, çalışamıyorum. Sürekli seni düşünüyorum. Sana yazmam gerek. Sevgilim, canım, yanımda değilsin ama bütün varlığım seninle dolu. Bu mektubu yazıyor olmam sana mantık-dışı hatta saçma gelebilir —on adım ötemde yaşıyorsun ve günde en az üç kez görüşüyoruz— hem zaten yalnızca karınım senin - nereden çıktı bu duygusallık, değil mi, gece yarısı kendi kocama mektup yazmalar?[1] Ah, benim altın kalplim, bırak bütün dünya komik olduğumu düşünsün, ama sen öyle düşünme. Bu mektubu ciddiye al, duygularınla, daha senin karın değilken, Cenevre'de yazdığım mektupları okuduğun gibi oku. Bu mektubu yazarken aynı o günlerdeki sevgiyi taşıyorum içimde; ruhum, o zamanlar olduğu gibi; sana ulaşmak için kanat çırpıyorum, o zamanlar olduğu gibi, gözlerim yaşla doluyor (işte burada gülmeye başladın - «hem zaten bugünlerde hiçbir neden olmaksızın ağlıyorum!»)

Dyodyo, sevgilim, neden konuşmak yerine yazmayı yeğledim diye mi soruyorsun kendi kendine? Tedirginim, bazı şeyleri seninle konuşabileceğimden artık emin değilim de ondan. Alıngan oldum, deli gibi kuşkulu... En küçük hareketin, söylediğin tek bir soğuk söz kalbimi

Luxsemburg ve Jogiches resmen evlenmemişlerdir.

paramparça ediyor, ağzımı bıçak açmaz oluyor. Ancak sıcak, güvenli bir ortamda sana açılabilirim, oysa bugünlerde böyle bir ortamda birlikte olduğumuz öylesine ender ki! Dinle bak, son zamanlardaki yalnızlığımın ve düşüncelerimin uyandırdığı garip bir duygu sarmıştı içimi bugün. Seninle paylaşmak istediğim bir sürü şey vardı kafamda, oysa sen neşeli, aldırmaz bir havadaydın, «fiziksel» bir şey de istemedin, benim bütün istediğimin bu olduğunu düşündün. Çok ağrıma gitti, ama sen bu kez de birazdan gideceğin için surat ettiğimi sandın.

Tam giderken bana biraz olsun yakınlık göstermeseydin, şimdi bile yazacak gücü bulamazdım belki de. O davranışında geçmişin tatlı kokusu vardı; her gece ağlamaktan bitkin düşerek uyumamın nedeni de geçmişin anıları zaten. Sevgilim, aşkım benim, biliyorum bu mektubu atlaya atlaya okuyorsun - «Ne istiyor gene?» Ne istediğimi bir bilsem! Seni sevmek istiyorum. İkimizin de çok iyi bildiği o ılık, yumuşak, eşsiz günlerin geri gelmesini istiyorum. Sen, sevgilim, hep beni üstünkörü okudun. Sen gidiyorsun diye, ya da öyle bir şey için «surat ettiğimi» düşündün. Sence bizim ilişkimiz çok yüzeysel, ve bu beni ne kadar üzüyor bilemezsin. Yok, yok sevgilim, lütfen bana anlamadığımı, ilişkimizin hiç de yüzeysel olmadığını, en azından benim anladığım biçimde yüzeysel olmadığını söylemeye kalkma. Bunun ne demek olduğunu biliyorum ve anlıyorum; biliyorum - çünkü hissediyorum. Bana geçmişte böyle sözler ettiğinde, içi boş sözler bunlar, diye düşünürdüm ama şimdi acı gerçeğin ta kendisi karşımda. Evet, kendimi yabancı hissediyorum. Seni karşımda dalgın, üzüntülü, kendi sorunlarını sessizce düşünür gördükçe, gözlerin bana «Bu senin meselen değil, sen kendi işine bak» derken, hep bir yabancıymışım gibi geliyor bana... Ciddi bir tartışmadan sonra seni tekrar gördüğümde, içine kapanmış, bizim ilişkimizi kafamda evirip çevirirken, sonuçlara varıp kararlar alırken, bana şöyle ya da böy-

le davranırken, hissettiğim hep bu. Beni dışarda bırakıyorsun, yapabileceğim tek şey senin aklından geçenler konusunda kendi başıma fikir yürütmek. Ne zaman birlikte olsak, beni bir kenara itip kendi içine kapandığında, işinin başına döndüğünde, böyle hissediyorum. Sonuç olarak da, kendi geleceğimi, bir dış güç tarafından ordan oraya kukla gibi savrulan tüm yaşamımı düşündükçe, kendimi sana yabancı hissediyorum. Sevgilim, aşkım benim, şikâyet etmiyorum, bir şey istediğim de yok; gözyaşlarımı kadınca bir isteri nöbeti olarak yorumlama, yeter. Gerçekten bildiğim bir şey varsa, o da ilişkimizin sıcak ve pürüzsüz olmamasının suçunu kendimde, senden çok kendimde aramam gerektiği. Ne yapabilirim? Bilmiyorum, nasıl davranmam gerektiğini bilmiyorum. Nasıl, bilemiyorum —önceden hesaplayamıyorum, bir karara varıp sana sürekli aynı biçimde davranamıyorum— o an içimden nasıl gelirse öyle davranıyorum, aşkınla ve hüznümle dopdolu kendimi kollarına atıyorum - senin buz gibi duruşun beni kahrediyor, ruhum kan ağlıyor ve senden nefret ediyorum! Seni öldürebilirim!

Altın kalplim, pek güzel anlarsın ve mantıklı sonuçlar çıkarabilirsin bütün bunlardan; bana ve kendine ilişkin olarak her zaman yaptın bunu. Şimdi neden yapmamakta direniyorsun! Neden beni yapayalnız bırakıyorsun? Ah, Tanrım, bana geri dönmen için nasıl da yalvarıyorum, ama belki de —ya da artık bana öyle gelmeye başladı— belki de beni artık o kadar sevmiyorsun... Gerçekten, gerçekten de öyle gibi geliyor bana.

Artık her yaptığım yanlış. Ne yaparsam yapayım, bir kusur buluyorsun. Benimle birlikte olmak gereğini de pek duymaz oldun. Neden mi böyle düşünüyorum? Bir bilebilsem... Bildiğim tek şey, bütün bunları gözönüne alınca, ben olmasam daha mutlu olacağın. İçimden bir ses, bu ilişkiden tümüyle kaçıp kurtulmak istediğini söylüyor. Ah, sevgilim, anlıyorum - ilişkimizin sana pek bir

zevk vermediğini biliyorum: çıkardığım kavgalarla perişan olan sinirlerin, gözyaşlarım, bütün bu gereksiz ayrıntılar, hatta bana olan sevginden duyduğum kuşkular. Biliyorum, altın kalplim ve düşündükçe, diyorum ki, keşke —hayır, kahrolsun!— istemiyorum. Kadınca kaprislerim, tutarsızlıklarım, kendi kendime yetmezliğimle senin duru, mağrur, tek başına yaşamını altüst ettiğim düşüncesi çok acı veriyor bana. Hem de ne adına, lanet olsun, ne adına? Tanrım, neden didikleyip duruyorum ki ben? Bitti işte. Sevgilim, şimdi yine soracaksın, ne istediğimi, sonunda... Hiç, hiçbir şey, sevgili. Yalnızca sana çektirdiğim azaba kör ya da duyarsız olmadığımı bilmeni istiyorum, o kadar. Olup bittikten sonra acı acı ağladığımı, ama ne yapacağımı, nasıl yapacağımı bilmediğimi bilmeni istedim. Arasıra seni ne kadar az görürsem o kadar iyi olur diye düşünüyorum, ama sonra kendimi tutamıyorum: Her şeyi unutmak, kollarına atılmak, hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyorum. Ama sonra o lanet olası düşünce sinsi sinsi geri geliyor: adamı rahat bırak, kalbinin iyiliğinden katlanıyor bütün bunlara. Ardından bir ya da iki küçük olay haklı olduğumu kanıtlıyor ve nefretim yeniden filizleniyor. Sana kötülük etmek, seni ısırmak, senin aşkına ihtiyacım olmadığını göstermek, onsuz da yaşayabileceğimi kanıtlamak istiyorum. Ve kendi kendime işkence etmeye, acı çektirmeye başlıyorum... birlikte kısır döngü de başlıyor.

«Aman ne dram!» Öyle değil mi? «Bunaldım! Aynı sözleri yinelemekten başka bir şey yaptığın yok!» Ve ben, söylemek istediklerimin onda birini, söylememiş gibiyim; söylemek istediğim bu değildi ki benim!

Dil sese aykırı
ses düşüncelere:
Düşünceler uçup gidiyor ruhlardan
sözler onları yakalamadan çok önce[2].

2 Adam Micklewicz (1798-1855), *Dziady* [*Atalar*]. Üçüncü tır.

Elveda! Bu mektubu yazdığım için neredeyse pişman olacağım. Kızar mısın? Güler misin? Yok hayır, lütfen gülme.

Lütfen, ey sevgili kız, karşıla hayaleti
O eski günlerdeki gibi[3].

Bölüm: Leh edebi mirasının başyapıtlarından bir dram. İlginçtir, oyun, 1968'de Varşova'da oynandığında, taşıdığı Rus aleyhtarı imalardan ötürü, yaygın öğrenci hareketlerine yol açmış-

3 Adam Mickiewicz, *Hayalet*.

SINANIŞ

1898 - 1900

Luxemburg, 1898 Mayısında, sosyalist hareketin merkezinde çalışabilmek için Berlin'e taşındı; Jogiches ise doktora tezini bitirmek ve İsviçre vatandaşlığına geçebilmek gerekçeleriyle Zürih'te kaldı. Karar vermek kolay olmadı. İki yıl önce Jogiches'e, «Benim başarım ve ün kazanmış olmam senin gururun ve kuşkuların yüzünden *ilişkimizi zehirleyecek* gibi geliyor bana,» diye yazmıştı: «Ne kadar ilerlersem, aramız o kadar kötüleyecek. Bu yüzden de Almanya'ya taşınma fikrini kafamda evirip çeviriyorum. Eğer, etraflıca düşündükten sonra, hareketten çekilip seninle birlikte gözden uzak bir köşede huzur içinde yaşamakla, dünyayı yerinden oynatıp ve fakat seninle ıstırap içinde yaşamak arasında bir seçim yapmak zorunda kalırsam, bunlardan birincisini yeğlerim» (12 Haziran 1896). Ve Luxemburg durumu «etraflıca düşündükten sonra», verebileceği tek kararı verdi: hareketin içinde *ve* Jogiches'le birlikte kalmak.

Eylem özgürlüğü kazanmak ve vatandaşlıktan atılmak korkusundan kurtulmak için Luxemburg bir «an-

laşmalı evlilik» aracılığıyla Alman vatandaşı oldu (dokuzuncu mektup). Polonya asıllı arkadaşı Olympia Lübeck'in oğlu olan damat Güstav Lübeck, bu «anlaşmadan» pek memnun kalmamıştı ama ona fikrini soran yoktu (boşanma işlemleri yıllarca sürdü, evlilik ancak 1903'te çözülebildi). Bir elinde doktorası, diğerinde evlenme cüzdanıyla Luxsemburg Avrupa'nın en güçlü sosyalist örgütü olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne (SPD) bir fırtına gibi girdi.

Altı aya kalmadan, yabancı, Musevi ve kadın olmanın bütün kısıtlamalarına rağmen Luxemburg kendine SPD'de bir yer edinmeyi başardı. Partinin önderleri olan Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Karl Kautsky, Clara Zetkin ve Franz Mehring'in saygı ve desteğini kazandı. İki yıl sonra bu yabancı kadın SPD'nin organı olan gazetenin sevilen yazarlarından ve SPD'nin Parti kongreleriyle (Stuttgart, Hanover, Mainz) Sosyalist (İkinci) Enternasyonal'in tanıdık simalarından biri haline gelecekti.

Gayreti, hırsı ve Parti önde gelenlerinden üstün değilse bile onlarla eşit olduğu konusundaki sarsılmaz inancı yüzünden, başlangıçta çalışmalarını Polonya hareketiyle sınırlamak isteyenlere şiddetle karşı çıktı (sekizinci mektup). Ve kısa zamanda onda bir tutkuya dönüşen enternasyonalizm fikrinin simgesi haline geldi. Aynı zamanda Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Lehlilere ve Ruslara ilişkin konulardaki Marksist danışmanı olduğundan, ikili bir siyasal yaşam sürmeye başladı. Polonya ve Almanya'ya ilişkin eylemlerde sürekli rol oynamanın yanısıra, Fransız sosyalistleri ve Rus sosyal demokratları arasında da yetkili kişi olarak tanındı. 1898 boyunca hem Yukarı Silesya'daki Polonyalı maden işçileriyle çalıştı, hem Bernstein'ı Marx'ı yeniden yorumlayışından ötürü suçlayan ünlü «Sosyal Reform mu, Devrim mi» yazısını hazırladı, hem *Sachsische Arbeitetzeitung*'un yayın yöneticiliğini yaptı, hem de SPD'nin Stuttgart'taki Parti kongresine katıldı.

Aynı yıl, *Polonya'nın Sanayi Devrimi* adlı kitabını kaleme aldı (yedinci mektup).

Bundan böyle Berlin sürekli yaşadığı yer olacaktı. Durmaksızın bir «kiralık möbleli oda»dan ötekine taşındı ve hepsinden de nefret etti. «Evimize gelince,» diye yazacaktı Jogiches'e, «bir diğer eşyalı oda kiralamayı düşünmek bile istemiyorum.» (22 Ocak 1900).

Öngördüğü gibi, mesleğindeki göz kamaştırıcı başarısı Jogiches'le olan ilişkisini hiç de kolaylaştırmadı. Jogiches onu sözüyle ve davranışlarıyla sonuna kadar destekledi ama Luxemburg'un artan ünü, Jogiches'i yaraladı. Delicesine hırslı bir adam olan Jogiches, onun gölgesinde yaşamayı asla göze alamazdı. Luxemburg'un bütün istediği sevdiği adamla açık açık birlikte yaşamakken, entrika Jogiches'in doğasının bir parçası, gizlilik önemli bir silahıydı. Luxsemburg onun ıstırabının farkındaydı. Yatıştırmak için, sık sık «doktora»sından söz ederdi, ama Jogiches bu unvanı almadan okulu bırakacaktı; «istesen pekâlâ yazabilirsin» derdi, yazamayacağını çok iyi bildiği halde Jogiches her seferinde yeni bahaneler bularak bir araya gelmelerini iki yıl ertelemeyi başardı. Luxemburg yalvardı, gözdağı verdi, umutsuzluğa düşüp ağladı, kızdı, bağırdı. Ama ültimatomunu çekene kadar (otuz ikinci mektup), hiçbir güç Jagiches'i İsviçre'deki gizli köşesinden çıkartıp Berlin'de onunla birlikte oturmaya zorlayamadı.

Luxemburg için Varşova'daki ailesi, özellikle de babası, bir başka endişe kaynağıydı. Entrika meraklısı Jogiches'in, ikisinin arasındaki ilişkiyi, gerekli ya da gereksiz, gizli tutmak konusundaki ısrarı (On beşinci ve on yedinci mektuplar), Luxemburg'u usandırıyordu. Sonunda, ilişkileri on yıllık olduğunda ve Luxemburg durumu ailesine açtığında Jogiches bir türlü birlikte yaşamayı göze alamadığından, gene de «bir şarlatan gibi» yalan söylemek zorunda kalacaktı. Annesinin 1897'deki ölümü Luxemburg'ta derin ve bir türlü silkip atamadığı bir suçluluk duygusu yaratmıştı. «Lanet olası

politika» yüzünden (altmış altıncı mektup) annesinin mektuplarına «cevap yazacak zaman bulamadığından» yakınırdı. Lina Luxemburg kızını göremeden ölmüştü. Şimdiyse, ölüm döşeğindeki babasının tek isteği kızını son bir kez görebilmekti. Jogiches, kendi çalışmaları ve ailevi görevleri arasında parçalanıp duran Luxemburg, sonunda, kısa bir süre için, babasının yanına gidecek zamanı bulabildi (yirmi yedinci mektup). Ama bu gecikmiş özveri, onu suçluluk duygularından kurtaramadı.

1898'de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi, dokuz kişiyle ilk kongresini yapmayı başardı. «Düzenbazlar,» diye yazacaktı Luxemburg Jogiches'e yarı alayla, «ama gene de başardılar.» (On ikinci mektup). Ne Parti'nin kurucuları ne de bir başkası yirmi yıl bile dolmadan, Alman Partisi'nin mükemmel düzenini çok gerilerde bırakıp, dünyanın yüzünü değiştirecek bir örgütün doğuşuna tanık olduklarının ayrımındaydılar.

[Berlin]
Salı gecesi
[17 Mayıs 1898]

Sevgili Dyodyo'm!

İlk kez sessizlik. Yalnızım ve sana uzun bir mektup yazabilirim artık. Dün bütün gün ve bugün «kuzenimle» (akraba değiliz) bir oda aradık. Berlin'de kiralık oda bulmak ne zor işmiş, bilemezsin.[...]

Bebel[1] ve Auer[2] buradalar. Ona [Bebel'e] daha yazmadım, çünkü karşılaştığımda bir odam olsun, insana benzer bir halim olsun istiyorum. Bu arada, herkes, hiç olmazsa ev sahibim, benden çok etkilendiğini söylüyor, tuhaf, çok genç buluyorlar ve bu yaşta doktoramı almış olmama çok şaşıyorlar. Bu da seni biraz olsun yatıştırmalı. Warski'ler siyah elbisem ve yeni şapkamla «müthiş» olduğumu söylediler. Görünüşüm konusunda bu kadar bilgi sanırım yeter. İçimin o kadar müthiş ol-

1 August Bebel (1840-1913), Marksist sosyalist, Wilhelm Liebknecht ile birlikte Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucu ve önderlerinden, Alman Parlamentosunda da [Reichstag] milletvekili; Sosyalist Enternasyonal'in önde gelenlerinden, kadın özgürlüğü hareketinin en eski öncülerinden *(Kadın ve sosyalizm*, 1883).

2 Ignaz Auer, SPD'nin önderlerinden.

duğunu söyleyemeyeceğim, ama Berlin'in boğucu büyüklüğü siyah elbisem kadar iç karartıcı. Buraya yapayalnız, tam bir yabancı olarak gelmişim sanki Berlin'i fethetmeye, ama şimdi şehrin soğuk ve amanvermez aldırmazlığı beni biraz ürkütüyor.

Senden bir türlü ayrılamadığım için ev sahibimden bir parça kâğıt daha istedim. Sabaha kadar yazabilirim ama sonra bir zarfa gereğinden fazla kâğıt tıkıştırdım diye beni azarlarsın gene. Meselemize dönelim. Sana ruhum yaralı diye yazmıştım. Açıklayayım. Dün gece yatakta, yabancı bir apartmanda, yabancı bir kentte, biraz olsun kendimle ilgilendim ve kafamdaki düşünceyle oyalandım: bu kaçak hayata bir son verip, yalnızca ikimiz, huzur içinde ve mutlu, İsviçre'nin bir yerlerinde, gençliğimizden ve birbirimizden yararlanarak yaşasak daha iyi olmaz mıydı? Sonra geriye baktım ve ardımda bir boşluktan başka bir şey bırakmadığımı gördüm[3]. Olmayacak bir düştü bu. Birlikte bir yaşamımız, bir sevincimiz, bir mutluluğumuz olmadı ki bizim (kişisel ilişkimizden söz ediyorum, davamızdan değil davanın getirdiği kısıtlamalar mutluluğumuzu engellememeli). Tam tersine. Son altı ay ya da daha uzun bir süredir, fark ettim ki, bir uyumsuzluklar, anlaşılmazlıklar yumağı, garip, acı verici, karanlık. Ve şakaklarımda o dayanılmaz zonklama yeniden başladı, ruhumdaki yaraların neredeyse fiziksel acısı yatakta sağa ya da sola dönmemi engelledi.

İnanılmaz bir şey, bu yaralar beni yüreklendirdi, yeni bir yaşama başlama cesareti verdi bana. Ardımda iyi hiçbir şey bırakmadığımı anladım, birlikte kalsak durum düzelmeyecekti ve ben sürekli bir uyumsuzluk havası içinde, boşuna, acı içinde, anlamaya çalışarak yaşamaya devam edecektim. Kısacası, özlemini duyduğum şey, hayal gücümün marifetiydi; köpeğin dağla göl arasına sıkıştırdığı o kedi gibi —hatırladın mı, Weg-

3 Karşıt bir görüş için bkz.: Yirmi üçüncü mektup.

gis'te— hissettim kendimi. Köpeğin peşimsıra gelen yaşam olduğunu düşün; dağ senin «taş kalbin», kaya gibi sadık ve sağlam, kaya gibi sarp ve erişilemez; ve göl de Berlin'de boğuştuğum hayatın dalgaları. Bu, deyim yerindeyse, dayak yiyecek adamın iki sopadan birini seçmesi kadar zor bir seçim değil. Berlin'in dalgaları beni sürükleyip götürememeli, o kedi gibi...

Her zaman olduğu gibi, *ça me touche toujours quand je parle de moi-même* bir güzel ağlamak geliyor içimden, ama iyi eğitilmiş kulağımda senin sabırsız sesin: «Lütfen kes artık, tanrı aşkına, suratın kimbilir neye dönecek!» Söz dinliyorum ve mendilimi bir kenara bırakıyorum, yarın sabah suratım kimbilir neye dönmesin diye.

İşte yine başladık! Ne dersin! Ayrılmadan önce bana bütün söylediklerine rağmen, o eski türküyü çığırmadan edemiyorum, kişisel mutluluktan dem vuruyorum gene. Evet, lanet olası bir özlem duyuyorum mutluluğa ve kendi payıma düşen gündelik tayını koparabilmek için bir eşek inadıyla direneceğim. Ama bu direnci de yitiriyorum. Duyduğum istek mutluluğun cam gibi berrak, daha doğrusu mezar gibi karanlık olanaksızlığı karşısında yok olup gidiyor. Sevinçsiz mutluluk olmaz, ya da belki, bizim yaşamımız, yani ilişkimiz (bence ikisi aynı şey, *vous savez - les femmes...)* sevinçten yoksun, kasvetli. Yaşamın kişiye bir daha bırakmamacasına el koyabileceğini anlamaya başladım, yapabileceğimiz pek bir şey yok. Artık alışmaya başladım, anlaşılan şimdi benim biricik görevim seçimleri düşünmek, sonra da seçimlerden sonra olacakları. Kendimi menopoz belirtileriyle uğraşan kırkında bir kadın gibi görmeye başladım. Oysa ikimizin yaşını toplasan altmış etmez.

Sana çektiğim bu söylevden sonra, doğal olarak, «Ne iğrenç bir bencillik, bütün düşünebildiği kendi 'mutluluğu', benim nelerden yoksun kaldığımı, yüz kat daha önemli olanı, benim özlediğim kucaklaşmaları aklı-

na bile getirmiyor»[4] diye düşüneceksin. Böyle düşüneceksin ve düşünmekle de yanlış edeceksin. Senin hep zarar gösteren içsel muhasebe defterini, bir an olsun, unutmadım. Hep aklımda, dahası, beslediğim bütün kinlerin ötesinde, bu muhasebe defterini bana göstermediğinden, benden susup oturmamdan başka bir şey istemediğinden ötürü sana hıncım var. Sana söyledim, tıpkı Rigi gibisin, ama, ne yazık ki ben Jungfrau değilim: sultanî, ölümcül sessizliği içinde, karlarla örtülü ve başı göğün yüceliklerine karışmış. Ben sıradan bir kedi yavrusuyum, okşanmaktan hoşlanan, mutluysa mırıldanan, mutsuzsa miyavlayan - başka ifade tarzı bilmiyorum. Miyavlamamı yasakladığına göre, yapabileceğim tek şey kendim hakkında, sıkıcı işlerim hakkında yazmak. Ama beni bencillikle suçlarsan, hiçbir şey anlamamışsın demektir.

Bu ev avı bir bitse, kahrolası, ve işe koyulabilsem, sana bir an önce ilk «savaş narasını» gönderebilsem diyorum. Seni hoşnut etmek bana gurur veriyor. Ne yazık ki, iş konusunda yazacak bir şeyim yok, bu yüzden mektubum, gördüğün gibi, tatsız tuzsuz.

Seni ne kadar sevdiğimi biliyor musun?

Geceyarısı. Berlin'e girmezden az önce, tren bir adamı ezdi. On beş dakika bekledik, bir inilti sesiyle uyandım. Sığırlarıyla birlikte tren yolunu geçen bir köylüydü. Yaşıyor mu diye sordum, birisi, «*lebt noch a bissele*» [biraz yaşıyor] dedi.

Kötüye alamet.

Hepsi bu kadar, biriciğim, bir tanem. Eğer yazabilirsen, sen de *kendini* yaz; yaz, çok çok yaz. Kendine daha iyi bakacağına söz vermen diğer bütün haberlerden çok sevindirdi beni. *Ayrıntı* yaz: Saat dörtte kakaonu içiyor musun? Her gün süt içiyor musun? *Her şeyi* yaz bana.

4 Jogiches'in annesi Zofia, 1898'de Wilno'da öldü.

Sevgilim, lütfen kâğıt kalın diye, mektup ağır diye kızma bana. Daha bavullarımı açamadım.

Kendine iyi bak, mektuplarını Kantstr. 55'e postala, soyadımı yazma, adım ve babamın adı yeter; etraf ajan dolu.

Senin

Anna'dan bir haber var mı?

[Kenarlardaki notlar]

Oda günde 1 DM.

Terziden ne haber? O elbiseden ötürü kendimi suçlu hissediyorum, o siparişi hiç vermemeliydim; bir servet bu, terzi de memnun değil, kadın adına üzülüyorum. Jadzia şapkaya bayıldı.

Bugün eve yazıp borç isteyeceğim.

[Profesör] Herkner'i görmeye gittin mi? Derslere girmeye başladın mı? Bitirmeni ne kadar istiyorum bir bilsen; senin derslerini düşündükçe, sırtıma ağrılar giriyor.

Düşünebiliyor musun, Bayan Augsburg kırk yaşında! Şimdi M[ünih]'de yaşıyor, ve, anlaşılan, «belli bir geçmişi» olan bir hanım diye tanınıyor. M[ünih]'deki bütün edebiyat-sanat çevresi pislik içinde. Helene Donninges[5] ve kocası Szewicz'de ordalar, Szewicz'in *Simplicissimus*[6]'la ilişkisi var.

Shm[uilov][7] kitabımı D[uncker] ve H[umblot]'nin[8] yayınlayacağını duyunca çok şaşırdı. Kadrolarında çağdaş edebiyatı izleyen ve benim adımı duymuş olan biri olmalıymış ve de «adının duyulmasını isteyen» herkes kitabını onlar bassın istermiş.

5 Helena von Dönninges (1843-1911), oyuncu ve yazar. Ferdinand Lassalle onun uğruna yaptığı düelloda aldığı yara sonucu ölmüştür. Serge Schewitsch üçüncü kocasıdır.

6 *Simplicissimus*, ünlü haftalık Alman mizah dergisi.

Daszynski'nin karısı bir başka adamla kaçtı[9]. Anladığım kadarıyla kadının ünü almış yürümüş. Daszynski de zaten durum «gözle görülür» hale geldiği için evlenmek zorunda kalmışmış. Galiçya'da Parti çevrelerinde hiç de sevilmiyor, dolandırıcı, ahlaksız ve toprak ağası gibi yaşamak özentisi içinde olduğunu söylüyorlar.

7 Vladimir Shmuilov-Claasen, SPD'de çalışan bir Rus göçmeni.

8 Verlag Duncker und Humblot, 1898'de Luxemburg'un Polonya'nın Sanayi Devrimi'ni basan Leipzig'de kurulu tanınmış bir yayınevi.

9 Ignacy Daszynski (1866-1936), Polonya Sosyal Demokrat Partisi'nin (PPSD) kurucu ve önderlerinden. Parti 1919'da Polonya Sosyalist Partisi'yle (PPS) birleşmiştir (Bkz. Ek).

[Berlin]
Cumartesi
28 Mayıs [18]98

Dyodyu, dün sana Yukarı Silezya'ya gitmeye karar verdiğimi yazmıştım. Tekrar tekrar düşündüm, başka bir çözüm bulamıyorum.

Hoşuma gitmeyenler şöyle:

1. «Harekât»a başlamak için Berlin gibi daha geniş bir sahneyi, adı duyulmadık bir Silezya köşesine yeğlerim.

2. Beteri gelse, Dortmund'ta konuşmak isterdim orada hiç olmazsa kamu toplantıları yapıyorlar.

3. Winter'a[1] bakılırsa, Silezya'da kamu toplantıları düzenlenemediğine göre, bütün çabalarım boşa gidecek, sokaktaki çöpçünün bile haberi olmayacak.

4. Her ne kadar bir sömürge valisi gibi davranacaksam da, çünkü yerel koşullar ve çalışma biçimi konusunda hiç bir fikrim yok, *de facto* Winter'in denetimi altında olacağım. Duruma el koymam mümkün değil.

5. Bütün bunlardan sonra, bizim beklediğimiz «olay» bu olamaz.

1 August Winter, SPD'nin Almanya'ya bağlı Leh bölgesi Yukarı Silezya'daki kurucu ve önderlerinden. Leh kömür işçileriyle çalışmıştı.

Öte yandan:

1. Berlin'de yapılacak pek bir şey yok, çünkü burada kimse Polonyalıları ciddiye almıyor ve benim de kendimi Berlin'de Alman kışkırtma hareketine «adayıp» Leh işini Moraw[ski][2] ile Winter'e bırakmam biraz saçma olur. Almanlar beni adam yerine koymuyorlar, bir de Leh işiyle ilişkimi seçimlerden önce kesersem, Parti kongresinde Lehlileri temsil etme şansını da yitirmiş oluruz. Almanlar için Leh kışkırtmacılığının Yukarı Silezya demek olduğunu Auer açıkça belli etti. *Sapienti sat.*

2. Almanların yoğun etkinliği düşünülürse, Dortmund'daki Lehliler ciddi bir tehlike yaratamazlar. Dahası, Auer, kendi açısından haklı olarak, bütün çabaların Y[ukarı] Silezya üzerinde yoğunlaştırılması gerektiği kanısında. Dortmund için yol paramı da vermiyorlar.

3. Yukarı Silezya'ya gitmemek demek, bana önerilen seçimlerle ilgili biricik Leh işini geri çevirmek demek olur ki, bu da yönetim kuruluyla olan ilişkimi gerginleştirir ve de düpedüz kabadayılık taslamak anlamına gelir (unutma ki bu işi ben istemiştim). Ayrıca er geç Leh hareketinin tek temsilcisi olacak olan Winter'le ilişkim de zedelenir.

4. Eğer Leh hareketi içinde kendime bağımsız bir konum edinmek niyetindeysem, Silezya'daki işçilerle dolaysız bir iletişim kurabilmeliyim. Yerel seçimler bunun için en iyi fırsat. Parti kongresi ve vekalet alabilmek açısından da önemli bu.

5. Bana kalsa, Auer'le Winter'in yüzüne tükürür, kendi başıma başlarım, ama nerede? Ne Berlin'de, ne de Poznan'da başka atlama taşı yok. Yukarı Silezya'da ise tek başıma çalışmam mümkün değil.

2 Franciszek Morawski, Leh ve Alman sosyalist hareketlerinde rol almış, Almanya'ya bağlı Polonya'nın Polonya Sosyalist Partisi kurucularından. (Bkz. Ek.)

6. Yazılışleri [Gazete Robotnicza'nın][3] açısından, yönetim kurulu ve W[ter]'le iyi ilişkileri sürdürmek şart. Bu arada, Almanlara sırtımızı dayamalıyız biraz.

Gördüğün gibi, bavulumu kapıp yola koyulmaktan başka yapacak bir şey kalmıyor bana. Nereye? Belki Breuthen'e. Winter'in direktiflerini bekliyorum. Gitmeden önce sana tekrar yazarım (...)

Hemen yaz, her şeyi yaz.

R.

3. *İşçinin Gazetesi*, Luxemburg'un uluslararası işçi hareketi fikrine, özellike de Alman ve Rus işçilerle birleşme fikrine şiddetle karşı çıkan Polonya Sosyalist Partisi yayın organı.

DOKUZUNCU MEKTUP

[Berlin]
Salı
[31 Mayıs, 1898]

Aşkım! Bugün (!), nihayet, beş gün sonra, iki mektubunu da aldım —cuma ve pazartesi yazdıkların. Cumanınki üç gün Berlin'de dolanıp durmuş— postacının beceriksizliği. Gelelim işe.

1. Büyük bir olasılıkla öbür gün Yukarı Silezya'ya gidiyorum; Winter'den hâlâ ses yok, o yüzden de nereye gidilecek daha bilmiyorum. Winter'in mektubu yarın gelir sanırım; ama aktarmalı tren sabahları kalkıyor. Krol [ewska] Huta (oralara kadar gitmem gerekecek) trenle on iki saat!! Ve de üçüncü sınıf bilet 23 M[ark], ikinci 33. Ben ikinci sınıf gidip Parti'den üçüncü sınıfın parasını almayı düşünüyorum, böylece 10 M farkı cebimizden ödeyeceğiz. Wroclaw'da bir gün kalıp Br [uhns] ve Sz[ebs][1]'le görüşeceğim, Auer'in önerisi üzerine. Sana daha önce de yazmıştım bunu. İki elbise, iç çamaşırı, ve kuzenimden ödünç aldığım küçük bir gaz ocağını bavula koyup gidiyorum.

2. Almanca konuşma hazır, bugün bitirdim. Gitmeden önce konuşmayı burada yapmak için can atıyorum

1 Julius Bruhns, sosyal demokrat, gazeteci bir Alman. Leh maden işçileriyle çalışmıştır. Reinhold Schebs (Szebs), *Wolkswacht*'in eski yayın yönetmeni.

ama Auer'den çekiniyorum; ayrıca yolculuğu da üç gün geciktirmem gerekir. Ben de Silezya'da kullanırım, ya da daha sonra, tanrı kısmet ederse, Berlin'de[2].

3. Parvus'e yazdım[3]. Onu hemen görmem gerekmiyor.

4. Seidels'e[4] içten bir mektup yazdım. Wladek [Olszewski] kısa bir süre için Galiçya'ya gitmek, sonra da sınırın yakınındaki Sp. ya da Katoviçe'ye geçip bizim için çalışmak istiyor. Onu merkez büroya taşıması için kandırmaya çalışıyorum - bekleyelim biraz, ben dönünceye kadar burada kalmasını sağlamaya çalışıyorum[5]. Onunla aram çok iyi; 5 M ödünç verdim, zavallı adam işsiz. Yaptığı eşek şakası yüzünden Gut'u bir güzel haşladı[6]. Geri döndüğümde beni Ch[osta] ve Zaba'yla tanıştıracak, onları da elde etmeye çalışacağım[7].

5. Heitmatsschein No. 3835, Acta 1979, VH 98 bugün elime geçti. Aynen şöyle deniyor: «Aşağıda imzası bulunan Polis Müdürlüğü Rosalia Lübeck'in, evli, doğumu L[uxemburg], tarihinde Zamostz'da evlenerek

2 Luxemburg «tanrı» sözcüğünü kimi yerde büyük harf, kimi yerde küçük harf yazmıştır.

3 Parvus, Alexander Israel Helphand'in (1864-1924) takma adı; Rus Marksist kuramcı, sosyal demokrat, İsviçre ve Almanya'da sürgün. Devrimci hareketin en karanlık ve tartışmalı kişilerindendir. 1917'de Lenin'in Almanya'dan geçişini sağlamakta aracılık görevi yaptığı söylenir.

4 Robert ve Mathilda Saidel, Luxemburg'un İsviçre'de yaşayan dostları.

5 Wladyslaw Olszewski, SDKP'de çalışmıştır; «merkezi taşımak»tan büyük bir olasılıkla Ülke Dışındaki Polonya Sosyal Demokrat İşçileri Örgütü'nün Zürih'ten Berlin'e taşınması kastedilmektedir.

6 Stanislaw Gut (Gutt), Ülke Dışındaki Polonya Sosyal Demokrat İşçileri Örgütü'nün öteki lideri.

7 Michal Chlosta ve Zaba (Wojciech Poplawski'nin «kurbağa» anlamına gelen takma adı), SDKP'de çalışmışlardır.

Prusya vatandaşlığına geçtiğini tasdik eder. İşbu belge dış ülkelere seyahat için tertiplenmiş olup, beş yıl süreyle geçerlidir.» Tarih ve Winscheid'in imzası.

Bütün kimliklerimi ayrı bir zarfa koyup yanıma alacağım.

6. Sana yazdığım gibi, Jozio[8] Duncker için [doktora tezinin basılması için] bana 130 g[ümüş] r[uble] teklif etti, hemen ödeyecekler, onun için üzülme. Borç tabii, bir yıllık. Ayrıca sevgili zavallıcıklarım bana 10 M göndermişler.

7. Winter'e senin önerdiğin gibi davranacağım. Anlaşacağımızı sanıyorum efendi adam, her ne kadar barbarsa da.

[...]

8. Beb[el]'e yazmayacağım, yararı yok. «Beni yaptıklarımla bilsin.»

9. Cl[aassens]'lerdeki *jour fixe* bomboş, saçma sapan bir şeydi - gelenlerin hepsi ahmaktı.

10. Para konusunda hiçbir sorun yok, aybaşına kadar idare eder, sağol!

11. Ben burada yokken, eğer istersen, kitapları ve Beethoven'i kuzene gönderebilirsin, eve o bakacak[9].

12. Karol [Lübeck] ve Kaspr[zak]'a[10] yazdım, dergileri, gazeteleri gönderdim.

13. Cuma günü mektubun için burada benden fazladan 40 f[ennig] posta parası aldılar, seni gidi küçük maymun! «Lütfen biraz pelür kâğıdı satın alır mısın...»

Her zaman olduğu gibi, mektuplarının en sonunda-

8 Josef Luxemburg (1868-1936), Luxemburg'un Varşova'da yaşayan ve doktor olan en küçük erkek kardeşi, Luxemburg'un öteki kardeşleri: Anna (Andzia), doğumu 1858, yabancı dil öğretmeni; Mikolaj, doğumu 1860, tüccar; ve Maksymilian (Munio), doğumu 1866, iktisatçı; hepsi Varşova'da yaşamışlardır.

9 Yedinci mektupta da sözü geçen kişi. Akraba değildir.

10 Marcin Kasprzak, işçi, 1889'da Luxemburg'un Polonya dışına kaçmasına yardım ettiği söylenir. *İkinci Proletarya*'nın (*Büyük Proletarya* olarak bilinen birincinin ardından yayın

ki birkaç kişisel sözcüğü büyük bir açlıkla okuyorum. Nedense —nedenini gerçekten bilmiyorum— beni etkilemiyorlar. Seni iyi, sevecen, yumuşak olarak düşünemiyorum, kendimi de artık, senin küçük Çuçya'n olarak göremiyorum - sen beni hâlâ öyle görsen bile. İçimde bir yerlerde öyle bir suskunluk, öyle bir donukluk var ki. Gündelik işleri makine gibi yapıyorum, korku ya da istek duymadan, içim bomboş. Elbette, seni sürekli olarak düşünüyorum, ya da, daha doğrusu, varlığını sürekli olarak duyumsuyorum.

Garip - şimdiye kadar hiç bu denli yalnız olmadım, koskoca bir şehrin ortasında bir yabancı; görevlerim ağır, enerjim «hafif» [Rusça], sana damşmam mümkün değil. Ama aldırmıyorum ve sakinim. İçimde her şey derin bir uykuya dalmış gibi. Yalnızca yazmam gereken yazılar kafamın içinde sürekli olarak dırdır ediyorlar: Zaman bulabilecek miyim, ya yazacak gücü?

Enfin, qui vivra, verra. Gördüğün gibi işten söz ediyorum - senin üslubunca. Belki de haklısın, belki de altı aya kalmaz sonunda «idealindeki ben»e dönüşürüm. Umarım, o atın kaderi olmaz benimki de: hani her gün daha az yem yemeye alıştırılıp da günün birinde...

Bana baksana, bırak üzülmeyi, kendinden söz et bana, neler yaptığından. Seidels'e neden daha sık gitmiyorsun? Saçma! Ya Wolf'a yazdığın o mektup[11]? Sonuç olarak, karşılıklı konuşabilecek misiniz? Düzeltmem için ikinci müsveddeyi gönderecektin. - Buradaki barbar Hunlardan ve Berlin'den nefret ediyorum.

Senin R.

hayatına girmiştir) kurucu ve yöneticilerinden SDKPİL'de çalışmıştır, Luxemburg'un yakın çalışma arkadaşıdır, 1903'te inşaattan düşerek ölmüştür.

11 Julius Wolf, Zürih Üniversitesi iktisat profesörlerinden, Luxemburg'un hocası.

Kahvaltıda yumurta yiyor musun? Yoksa ondan da mı vazgeçtin? Yaz bana! Saat dörtte ne içiyorsun? Kendini nasıl hissediyorsun? Biraz kafanı dinlemeye fena halde ihtiyacın vardı, umarım şimdi vakit bulabiliyorsundur.

Warski'lere yaz!

Legnica
Salı sabahı
[14 Haziran 1898]

Dyodyu, dünkü toplantı çok başarılı oldu. Wroclaw'dakinden de iyi konuştum. Yoldaşlar benden hep burada kalmamı istediler. Bana çiçek verdiler, v.b. Polis çok efendice davrandı, her köşebaşına konuşmama ilişkin koca koca ilanlar asılı olduğu halde, belge filan istemediler benden.

Bugün Goldberg'te konuşacağım (buradan bir saat uzaklıkta), yarın da Krolewska Huta'daki seçim bürosunda çalışacağım.

Ah, o allahın cezası Winter! Dresden'de, Leipzig'te falan konuşsam büyük tepkiler uyandırırdı eminim, ama ne yapalım, ona ihtiyacımız var. Hem zaten konuşma seçim sonuna kadar bekleyebilir, ya da, belki, seçimler tekrarlanırsa bir ara zaman bulabilirim. Gene de hayıflanıyorum, çünkü yeni bir konuşma yazmam gerekecek. Bruhns da burada konuşacaktı, ama hastalanmış, gelmedi. Kr. Huta'da senden mektup bulacağımı umuyorum. Neden şu vatandaşlık işinden hiç söz etmiyorsun[1]?

Serdel'lere ve Warsk'lere kart atıyorum.

R.

* Kartpostal

1. Aslında, «senin şehir meclisin» biçiminde geçiyor, Jogiches Zürih'te İsviçre vatandaşlığı için başvurmuştu. Jogiches'in Berlin'e gelmek istemediği için sessizce geçiştireceği bu konuya Luxemburg ısrarla geri dönecektir. Jogiches'in bir başka bahanesi de doktora tezini bitirmekti (yedinci, otuzuncu, otuz yedinci mektuplar).

*ONBİRİNCİ MEKTUP**

15 Haziran 1898
Legnica

Dyodyu, Goldberg'e geri döndüm, Kr. Huta trenini bekliyorum. Dün G[oldberg]'te her şey mükemmeldi. Toplantı salonu tıklım tıklımdı, binanın dışı da doluydu, pencerelerden içeriye bakabilmek için birbirlerinin sırtlarına binmişlerdi. Yoldaşlar şimdiye dek böyle bir kalabalık görmediklerini söylediler. Sosyal Demokrasi için *Hoch*'tan sonra üç kere alkış aldım ve bugün, ayrılmadan önce nefis bir gül ve mignonette buketi verdiler. Kr. Huta'ya dönüyorum, bugün ve yarın orada kalacağım. Oradan nereye, bilmiyorum. Belki Berlin'e geri döneriz, eğer Bruhns ikinci seçimlere (runoff) katılmayacaksa. Katılırsa, benim gitmeme izin vermeyecektir, ben de aslında bir sürü değişik küçük yerde konuşacağıma, tek bir bölgede yoğun olarak çalışmayı yeğlerim. Bakalım, göreceğiz - belki bir yolunu bulur, Dresden'de konuşurum, bence en iyisi de bu olur. Winter'de senin mektubunu bulmayı umuyorum.

A[ğzın]'dan Ö[perim]
Senin R.

[...] Çok yorgunum. Bütün param bitti.

* Kartpostal.

[Berlin]
Cuma
[24 Haziran 1898]

Kardeşlerim çok kızdılar ve beni fena halde azarladılar. Büyük bir patırtı, neymiş, ben kadir kıymet bilmez bir domuzcuk olarak senin kolon provaları üzerindeki çalışmaların için bir çift laf etmek cüretini göstermişmişim[1]. Ben de korktum, Dyodyo'nun düzeltilerini aynen ikinci provalara geçirdim, yalnızca önsözün başlangıcını olduğu gibi bırakmaya katı kalbim elverdi. Şaka bir yana, o bölümü atmam mümkün değil, umarım sen de bütün çalışmamda bir tek yer benim istediğim gibi kalacağı için beni affedersin. Tarafından «kamçılanmak» beni bir köpeğin kuyruk sallayışı kadar korkutuyor, bilesin. [...]

Keşke bana nereden başlayacağımı söyleyebilsen. Sana söyleyecek pek çok şeyim var, ama harcamam gereken fiziksel güç beni ürkütüyor - öyle bitkinim ki! Eminim, son zamanlarda yaptıklarımdan hiç de hoşnut değilsin, en azından pek hoşnut değilsin. En iyisi olsun diye uğraşıyorum. Heyecanlandığım falan yok, tam tersine, çok sakin ve iyimserim. Halk önüne ilk çıkış-

1 Jogiches, Luxemburg'un tezini yayınlanmak üzere düzeltmiş ve gözden geçirmiştir. Ayrıldıktan sonra da onun yazılarını düzeltme ve gözden geçirmeyi sürdürecektir (bkz. Doksan birinci mektup).

larım bana ne kadar iyi geldi bilemezsin. Baştankara daldım içine, hiç düşünmeden. Oysa şimdi altı aya kalmaz Parti'deki en iyi konuşmacılardan biri olacağıma eminim. Sesim, duruşum, kullandığım dil - hiçbiri aksamadı, ve, en önemlisi, kürsüye çıkarken gözümü bile kırpmadım, sanki yirmi yıldır bu işi yaparmışım gibi. İki üç haftaya kadar toplantılar yeniden başlayacak ve o zaman önce Dresden'de, sonra belki Leipzig'te ve nihayet Berlin'de sahneye çıkacağım, *avec eclat?* Beni merak etme. Keşke her şey konuşma yapmak kadar kolay olsaydı. «Her şey»den aslında iki şeyi kastediyorum: (1) Bernstein'i eleştiren yazım[2]; (2) Morawski [PPS] aleyhindeki kampanya *(hazer mit hindi)*. Birincisine ilişkin güçlükleri biliyorsun, bu konuda yine senin yardımına bel bağlıyorum. Bernstein yazısından söz açılmışken, *bir an önce* üzerinde çalışmaya başlamak istiyorum, bu yüzden de (a) *Neue Zeit*'ı düzenli olarak gönder, ayrıca son iki haftanın sayılarını da istiyorum; (b) kitaplar, yani Marx. (2)'ye gelince, yani Mor[awski] kampanyası, en kötüsü, Zürih'te olduğu gibi, şimdi de, onu nereden vuracağımı bilememem. İnsiyatifi ele almalıyım artık. Almanlar benden bir «bomba» bekliyorlar, Winter durmadan böyle söylüyor, Schönl[ank][3]'da, diğerleri de. Ama ne yapmalıyım, hiçbir fikrim yok. [...]

Biraz ara verelim. Mektubun ve ilk üç sayfanın ikinci provaları üzerinde yaptığın düzeltmeler şu anda elime geçti. Aklımı kaçırıyordum. Neyse konuşmayalım bunları, yararı yok, biliyorum. Bu sayfaları oldukları gibi göndereceğim; yalnızca dilini düzelttim biraz. İlk

2 Eduard Bernstein (1850-1932), ünlü Alman sosyalist kuramcı. Sosyalizmi yasaklayan yasalardan ötürü yirmi yılı aşkın bir süre çoğunlukla İngiltere'de olmak üzere sürgünde yaşamış, 1898'de gerek dünya devriminin gerekse sınıf mücadelesinin kaçınılmazlığını reddederek Marx'ın kuramına getirdiği eleştiri, yoğun tartışmalara yol açmıştır.

3 Bruno Schönlank, SPD'in önde gelen yayın organı *Vorwärts*'ın yayın yöneticilerinden, 1894'ten 1901'deki ölümüne

kolon provalarının önce benim elime geçmemesi kötü oldu; Humblot nasıl olsa bekliyor, bir gün daha bekleyebilirdi. Bana sorarsan, bu haliyle bazı bölümler kaymağı alınmış süte döndü, toptan çıkarıp atsan daha iyi olurdu. Yeter bu kadar. Sen sorunlara başka gözle bakıyorsun, biliyorum: iki haftalık delice bir çalışma, bir sürü yanlış veri, v.b.! Umarım, bir daha asla böyle bir iş yapmak zorunda kalmayız! Üzerinde bu kadar çalışıp çabaladığımız için tezimden nefret ediyorum. Düşüncesi bile beni çılgına çeviriyor. Bu yüzden de çalışma yöntemimiz konusunda vardığım bazı sonuçlardan söz etmek istiyorum.

Bugüne dek, çalışma düzenimiz boş yere sağlığımızı ve enerjimizi tüketmemize neden oldu; düpedüz delilik bu. Gözle görülür sonuçlar üretmeyen çabalar saygı değil alay konusu edilmelidir. Azami sonucu asgari çabayla elde etmek —ilke bu olmalı. Ben uygulamaya başladım bile. Huzur içinde, rahat rahat, kızmadan, sinirlenmeden, bir konu üzerinde gereğinden fazla durmadan çalışmak— benim yöntemim bu. Konuşmamı bu yöntemle yazdım, *Leip[ziger Volkszeitung]* için yazacağım yazıyı da böyle yazacağım. Ancak bazı durumlarda, oranı ne olursa olsun, çalışma çok olarak nitelenmeyebilir. Bu «Adım Adım»[4] için geçerliydi. Bernstein yazısı için de öyle. Çünkü bu gibi çalışmalarda emek boşa harcanmamış oluyor. Biçimin bütünlüğünde ve uyumunda, yazısının cilasında kendini belli ediyor. Ama *Sachsische* [Arbeiterzeitung]'de çıkan «KP» yazısı ya da benim tez uğruna böyle çalışmak düpedüz delilik.

dek, SPD'nin Almanya'daki ikinci önemli yayın organı olan *Leipziger Volkgzeitung*'un genel yayın yöneticiliğini üstlenmiştir.

4 Luxemburg'un «Von Stufe zu Stufe. Zur Geschichte der Bürgerlichen Klassen in Polen» (Adım Adım, Polonya'da Burjuva Sınıfların Tarihi) adlı yazısı. 1897'de *Neue Zeit*'te yayınlanmıştır.

Takdir edilmek bir yana, kimse farkına bile varmaz. Elbette, düzeltilmesi gereken veri yanlışlarından söz etmiyorum, senin edebî mikroskobun altına girince birer dağ gibi görünen binlerce karınca yuvasından söz ediyorum. Özetle, geçmişte harcadığımız çabalarla sağladığımız sonuçları kıyasladığımda, utanıyorum. Tamam, bitti, bu kadar. Bundan böyle *frisch, froh, frei* - kolay, neşeli bir çalışma, ciddi ama uzatmadan düşünme, olan olmuştur tavrı, anında karar ve anında uygulama, sıyırıp gideceğiz. Tek bir yanlış yapmaksızın böyle çalışıyorum bir süredir. Eğer burada halk önüne çıkmayı başaramadımsa, benim suçum değil bu. Hazırdım ve olanak tanınmış olsaydı, gayet iyi olacaktı, hatta fevkalade. Sanırım, yeterince övündüm. Sana kendimden, senden ve daha bir milyon kişisel şeyden söz etmek istiyorum.

Kendim hakkında yazacağım pek bir şey yok, aslında. Daha önce yazdıklarımı tekrarlamak isterdim, ama sen yine yanlış anlarsın, üzülürsün. «İçim buz gibi ve sakin» - kişisel, sana ilişkin olduğunu sanmışsın, oysa ben kendi halimden yakınıyordum, hâlâ da sürüyor. Öldürücü bir duyarsızlık bu - bir otomat gibi davranıyor ve düşünüyorum - hareketleri yapan ben değilmişim, bir başkasıymış gibi. Nedir bu? Anlat bana. Neyin eksik diye soruyorsun. *Yaşam,* eksik olan bu işte! İçimde bir şeyler öldü gibi. Korku, acı, yalnızlık duymuyorum; bir cesetim ben. Zürih'teki benle bugünkü ben sanki iki bambaşka insan, düşüncelerimde bile, o günkü «ben» başka birisi sanki.

Mektubunda annenin ölümünden ötürü çektiğin acıdan söz ediyorsun. Belki artık aynı acıyı yaşarken benim neler duyduğumu anlarsın. Hiç durmayan ya da geçmeyen bir acı bu, bir gün için olsun. Zürih'teyken bana inanmadığını fark ettiğim için duygularımı kendime saklamayı daha uygun görmüştüm, ama bu acı, hem orada hem burada, hep benimle birlikte. Özellikle de geceleri, yatağıma yattığımda, yüksek sesle inliyo-

rum. Seni bilmem, ama ben yitirmişlik duygusu yüzünden ya da kendi adıma acı çekmiyorum. Beni kemiren düşünce, O hayat ne demekti? Ne anlamı vardı? Yaşanmaya *değer miydi?* Bundan daha korkunç bir soru düşünemiyorum. En beklenmedik, en garip zamanlarda üzerime çullanıyor. Dün kardeşim için Profesör Eulenburg'u görmeye gittim. Birkaç saat beklemem gerekti ve o sırada yine bu düşünceler çevreledi beni. Kendimi tutamadım ve ağladım. Çok şükür gören olmadı (Bunu okurken nasıl huzursuz olduğunu görür gibiyim). Kendim hakkında yazışım, bencilliğimden değil, yalnızca yazdığın o basit sözcükleri («artık kimsem kalmadı») anladığımı göstermeye çalışıyorum. Bu konuya nerden geldik, unuttum.

İzlenimlerimi soruyorsun. Anımsanmaya değer biricik izlenimimi zaten yazmıştım - buğday tarlaları ve Polonya kırları. Ruhumda başka hiçbir şey iz bırakmadı. Nedense, insanları önemsemiyorum. Berlin'in farkında bile değilim. Aklımda hep Silezya, küçük bir köy, seninle öyle bir yerde olmayı düşlüyorum, senin de aynı şeyleri duyumsayacağına kendimi inandırdım. Buğday tarlaları arasında dolaşır, ikimiz de yeniden nefes almaya başlardık. Yanıtlamadın - sana çekici gelmiyor mu bu fikir, mümkün olabileceğini düşünemiyor musun? Bu aklıma mali durumumuzu getirdi: elimdeki ancak aybaşına kadar idare eder (cebimde birkaç mark kalabilir bile), çünkü süte çok para veriyorum (günde bir litre! ve akşam yemeği için de üç yumurta); ayrıca posta masrafım hayli yüksek [...]

Schönlank'ın, aklına estiğinde beni ziyaret edebileceğini düşünmen çok yanlış. Yazılı bir not göndermeden gelemeyeceği kendisine bildirildi. Odam Zürih'tekine bir hayli benziyor, eski bir yatak ve bir gece masası. Köşedeki lavabo pek göze çarpmıyor, mobilyası zarif, koskoca bir piyano var, yerleri İsviçre usulü cilalattım. Üzerinde asma çardağı olan ve bahçeye bakan balkonunda küçük bir masa ve iskemleler var. Kitaplar ve

Beethoven de elime geçtikten sonra, kimi istersem rahatça davet edebilirim odama (bir avize ve bir çalışma masası da var).

Biraz da dedikodu. Platter, yazılarımdan birini okumalarını edebiyat sınıfındaki öğrencilerine salık vermiş[5]. (Kuzen söyledi, Glasberg'ten duymuş).

Parvus Dresden'e gitmem için beni kandırmaya çalışıyor (gazetede yine bir devrim yapmaya kalkıştı!). Şimdi gelemeyeceğimi yazdım, sen buraya gel dedim (burada çok işime yarar, beni Ledebour ve ötekilerle tanıştırır[6]).

Ganelin Berlin'e yerleşti, [Rachela] Abramowicz Moskova'da tutuklanmış[7]. Öf, bıktım bu laflardan. Senden ve kendimden söz edeceğim. Kohler denilen o kadının evinde yaşamaya nasıl dayanıyorsun, anlayamıyorum[8]. Onu düşündüğümde bile bir fena oluyorum. Elbette, sana farklı davranıyordur.

Yeni «Rus» partisi hakkında ne düşünüyorsun[9]? Doğal olarak, benim gibi, herhalde: düzenbazlar, ama gene de başardılar! Ancak gazetelerde bekledikleri türden bir gürültü kopartamadılar. Zamanlama yanlıştı. Hiç kuşkum yok, *Neu Zeit* Akselrod'un «yapılmamış bir konuşma» ya da «düşünülmemiş düşünceleri» ile onları

5 Julius Platter, Zürih Üniversitesi'nde siyasal bilimler profesörü.

6 Georg Ledebour, SPD yöneticilerinden, *Vorwärts*'ın yazı kurulu üyesi, *Sachsifche Arbeiterzeitung*'un yayın yöneticisi.

7 Salomon Ganelin ve Rachela Abramowicz. Rus devrimcileri.

8 Bayan Kohler, Jogiches'in Zürih'teki ev sahibesi.

9 Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ilk kongresi 1898 Martında Minsk'te yapıldı. Brüksel ve Londra'da yapılan ikinci kongrede (1903) Parti Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye ayrıldı. Lenin, Rus S.D. İşçi Partisi'nin (Bolşevikler) liderliğini üstlendi ve 1918'de Rusya Komünist Partisi'ni kurdu; bu parti 1925'ten sonra Tüm Sendikalar Komünist Partisi (Bolşevikler), 1952'den sonra ise Sovyetler Birliği Komünist Partisi adını aldı.

izleyecektir[10]. Vorw[ärts]'a abone oldum; sana *Petite Rép*[ublique] geliyor mu? Bana gönderir misin? Tek bir Fransızca sözcük duymak umuduyla kıvranıyorum burada.

Sana bütün gün ne yapıyorsun diye soracaktım ki, o lanet olası kolon provalarını hatırladım. Tanrım, benim boyunduruğumu silkip atamıyorsun bir türlü. Ama bu son, şu düzeltmeler de bitsin, zamanını dilediğin gibi kullanabileceksin. Eminim, üniversiteye gitmiyorsundur artık, doğru değil mi? Bugünden tezi yok, ben çok düzenli bir programa sokuyorum kendimi. Kütüphaneden bazı kitaplar aldım (Kuno Fischer ve başkaları) ve her gün düzenli olarak okuyacağım. Gaspey'i ve İtalyan gramerini göndermeyi unutma. Provalar yüzünden yemek de mi yemez oldun? Korkunç bu, tanrının gazabı gibi dolaşıyor olmalısın ortalıkta. Biricik aşkım, kendine çeki düzen ver biraz, *çok* ve düzenli yemek ye, olur mu? Aşkım, lütfen bana neler yaptığını yaz!! Mutlaka yürüyüşe çık! Sen Zürih'te bol bol yürüyebilirsin, ben nerede yürüyebilirim ki? Pis sokaklarda mı, yoksa dadılarla bebelerden geçilmeyen o aptal Tiergarten'de mi? Neyse ki, bahçemden bol bol temiz hava geliyor. Geç oluyor, çıkıp mektubu postaya vermeliyim[11]. *Derhal* yaz ve artık bana kızmadığını söyle. Lütfen.

Senin R.

Vatandaşlık işin ne oluyor?!! Neden bu soruyu yanıtlamamakta ısrar ediyorsun?

10 Pavel Akselrod (1850-1928), Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin ilk önderlerinden; Menşevikleri desteklemiştir. İsviçre'de sürgün olarak yaşamıştır.

11 14 Eylül 1899'da, Luxemburg, Jogiches'e, «Her mektubunu, 'postaya yetiştirmeliyim', diye bitirmekten vazgeç, artık sıkılmaya başladım,» diye yazacaktır.

[Berlin]
Pazartesi
27 Haziran [18]98

Dyodyuşka, altınım, yazdığın o sitem dolu kötü kart şimdi elime geçti. Uzun mektubumu almış olmalısın. Bana ne kadar haksızlık ettiğini de böylece anlamışsındır. Bu düşünce beni biraz olsun teselli ediyor. Ama o kart gene de tadımı kaçırdı, onun için okumaktan vazgeçip sana yazıyorum.

En sevdiğim, nasıl da bu kadar acımasız olabilirsin? Benimle nasıl böyle konuşursun? Aklını mı kaçırdın? Beni ne kadar üzdüğünü bilemezsin. Ama aldırma, yazıyorum, çünkü nasıl olsa yazacaktım.

Düşündüklerimi ve duyduklarımı yazmam bana neden bu kadar zor geliyor, biliyor musun? Son mektubumda sana söylediklerim —kendimi ölü gibi hissediyorum demiştim— tam anlamıyla doğru değil. Nedenini dün yolda yürürken birden fark ettim. İşte: birlikteki bütün yaşamımız o denli işlerin etkisinde ki, istesem de istemesem de, kişisel izlenimlerim artık bana anlamsız gelmeye başladı. Ruhsal durumlarım önemsiz. Gerçekten de, ruhsal durumlarımın varoluşu bile iğrenç geliyor bana artık. Yazmak bir yana, onları yaşamak bile istemiyorum. Neredeyse içgüdüsel olarak, benim için anlamlı olan tek şey eylemler ve sonuçları.

Yanılıyor olmam çok mümkün, ama bana öyle ge-

liyor ki senin için de önemli olan tek şey bu - gerisi hep şeytanın işleri. Yakınıp durduğum ve ancak dün gerçekten ne olduğunu anlayabildiğim, 'ölülük hali,' işte bu düşünme biçiminden kaynaklanıyor. Belki de her türlü kişisel duygunun uyandırdığı bir tiksinti, bir nefret bu, ya da yalnızca elle tutulur sonuçları onaylayıcı bir tavır. Böyleyse eğer, hiç şaşmam. Ne de olsa, yaşamlarımız başka her şeyi yadsıyan bir sonuç elde etme isteğinin ve beklentisinin güdümünde yaşandı, benim de bundan etkilenmiş olmam çok mümkün.

Önemli bir şey daha var - ben burada havasız kaldım. Sen yanımda olsaydın, birlikte yaşıyor olsaydık, yaşamım normal olurdu. Berlin'i sevebilirdim belki de. Tiergarten'de yürüyüşe çıkmak beni mutlu bile ederdi. Ne yalan söyleyeyim, tek bir güzel şey yaşamıyorum. Yağmur yağmış, güneş açmış, umurumda değil. Sokakta yürürken ne insanlara bakıyorum ne de vitrinlere. Evde tek düşüncem yapılacak işler, yazılacak mektuplar ve yatağa her yattığımda, kalktığımda olacağım kadar duygusuzum. Bunca iş ve bunca laftan sonra, gerçek neden apaçık ortada - sen burada yoksun. Kopmuş hissediyorum kendimi, herkesten, her şeyden, bir yabancı gibi. Bak gene kendimden söz ediyorum, oysa senin hakkında yazacaktım.

Dyodyuçni, son düzeltilerin, itiraf etmeliyim, beni fevkalade etkiledi, öfkelendiğim için özür dilerim. Gerçekten de pek çok önemli yanlış bulmuşsun. Ama köle gibi yemeden, içmeden çalışman sinirime dokunuyor - delilik bu.

Leipzig[er Volkszeitung] yazısını bitirdim bile. Fena olmadı - konuyu bütün ayrıntılarıyla işledim ve ölçülü bir ton kullandım. Henüz göndermedim, çünkü sayılar elime geçmiş değil. Sana göndermiyorum çünkü, (1) on iki sayfayı kopya etmek hayli iş; (2) sen zamanında geri yollayamazdın, oysa çok geciktirmemem gerekir, seçim sonuçlarına ilişkin yorumların seçimlerden çok sonra yayınlanması doğru olmaz. Sayıların ya-

rın elime geçeceğini umuyorum; Winter'den istemiştim, Avusturya'dan haber göndermiş, oraya kısa bir tatil için gitmişti, bana vereceğini bildirmiş.

Vatandaşlığın konusunda sık sık tekrarladığım soruyu neden yanıtlamıyorsun! Bana kesin bir cevap vermezsen, kabalaşacağım. Benim buradaki ilişkilerim, senin Zürih'teki ilişkilerinden farklı değil, yani bir tek evsahibem. Başka kimseyi tanımıyorum. Claassen'lere gitmek içimden gelmiyor, canımı sıkıyorlar. Kuzene gelince, o da kendi işi gücü peşinde bir kız çocuğu işte. Bu yüzden de gün boyu yapayalnızım. Yalnızlığımdan hiç de şikâyetçi değilim. Senden başkasıyla birlikte olmak istemiyorum. Sen hep benim insanları özlediğimi söylerdin, ama çevremde birisi olsun bana yeter. Görüyorsun, birilerini görmek için parmağımı bile kıpırdatmıyorum. Fr[au] Ihrer'i[1] bile görmek istemiyor canım, ama görmem gerekecek, ve, istesem de istemesem de, Parvus'u da göreceğim. Kimseyle konuşmak istemiyorum, odamdan çıkmak bile istemiyorum. [...]

Yakında kızkardeşim gelecek. Sana söyledim mi hatırlamıyorum, Jozio'nun yazısı Varşova Tıp Derneği yarışmasında bir ödül, 300 g[ümüş] r[uble] kazanmış. Çok sevindim. *Berliner Mediz. Wochenschrift* için de bir yazı yazmış, yayın yöneticisi Eulenburg'u, bu yüzden görmeye gitmiştim.

Leipzig'e gidip Humblot'u biraz sıkıştırmam gerekecek galiba: (1) tezin kitap biçiminde basılmasına ilişkin (cevap vermedi, tekrar yazmak, özellikle provalar gecikiyor diye böylesine ateş püskürürken, ters olur gibi geliyor bana); (2) *Materialien,* v.b. konusunda görüşmeliyim. Ama oraya gitmem gerçekten gerekli mi bilemiyorum, gidecek gücüm de yok. Belki de gitsem

1 Emma Ihrer 1886'da sosyalist kadın hareketini örgütlemiş, 1889'da kadın işçilerin gazetesi *Die Arbeiterin*'i; ardından, daha sonra Clara Zetkin'in yayın yöneticiliğini üstleneceği *Die Gleichheit*'ı kurmuştur.

iyi olur, hem çok pahalı da değil. Kitabın basılması konusu kafamı kurcalıyor - sonbahara ertelerse felaket olur, kitaptan hep «tez» diye söz ediyor dolandırıcı, gidip şu işi halletsem diyorum kendi kendime. *Materialien*'e gelince; mektupla söz etmem mümkün değil, anlamı yok. Karşı karşıya konuşmak tek çözüm yolu. Gitmeli mi, gitmemeli mi? Yarına kadar bir karar vermeliyim, yoksa çok geç olacak. Yolculuk gözümde büyüyor, trende bir saat geçirmek fikri bile beni ürkütüyor.

Küçük odamda oldukça rahatım. Her şeyin yerini değiştirdim, pek hoş oldu, özellikle de balkon. İçgüdüsel olarak her şeye senin gözünle bakıyorum. Bunu nasıl düzenlerdi, şunu nerede isterdi diye düşünüyorum hep. Ne zaman gelip de göreceksin ki!? Hemen yaz!! Burnundan ve ağzından öperim.

Senin R.

[Berlin]
2 Temmuz 1898

Dyodyu, çılgın çocuk, ben burada boğazıma kadar Bernstein'e gömülmüşken kalkmış «beni seviyor musun?» diye soruyorsun. Kısaca evet, evet, evet. Seni seviyorum, evet, «Biraz tutkuyla» evet. O birazın ne olduğunu yakında anlarsın, bekle de gör. Yanımda olmadığın için tanrıya şükret.

Para için teşekkürler, bugün geldi, Auer'e borcumu hemen ödedim. Humblot'tan ses çıkmıyor, basıyor olmalı. Jozio'dan parayı henüz almadım. Dilim [Almancam] konusundaki endişe ve kaygıların düpedüz saçma, hepsi de geçerli gündelik anlatımlar için yanlış diyip duruyorsun, Sch[önlank]'tan Almancamı düzeltmesini istedim - bak görürsün, yanlış tek bir harf bile bulamayacak.

Yarın yazımı alacağım ve derhal sana postalayacağım - basılı haliyle daha da hoşuna gidecek. Sch[önlank] hemen bana yazıp Hamlet'in yiğit bir kişi olduğunu hatırlatmak gereğini duymuş. Kendisine, daha önce kullandığım tonla, Prens kadar güçlü bir tartışmacı olup olmadığını bilmediğimi, ancak kılıç kullanmada Prens'le yarışabileceğinden hiç şüphem olmadığını bildirdim.

Şimdi, en önemlisi - Bern[stein]. Yazının tümü konusunda sağlam bir fikrim var, ama durumum pek par-

lak değil, çünkü bir sürü zorluk görüyorum aynı zamanda. Çok güzel bir özet hazırladım. İki sorun var: (1) bunalımlar üzerine yazı yazmak; (2) kapitalizmin kendi sonunu hazırlamasının kaçınılmazlığını kanıtlamak. Kanıtlanması *elzem*, ama bu, bilimsel sosyalizm için özet halinde, yeni bir tartışma açmak demek. Yardım, tanrı aşkına, yardım et bana! *Hız* çok önemli çünkü: (1) biri bizden önce davranırsa, bütün çalışma boş yere yapılmış olacak; (2) yazının cilası çok zaman alacak. İyi başlamıştık. Zürih'teyken yazdığım bölümler yoğrulmayı bekliyor - *ne* yazmam gerektiğini bir bilebilsem, biçim vermesi kolay, hemen oracıkta, bunu ta içimden duyuyorum. Öyle çok istiyorum ki bu yazıyı yazmak, uğruna yaşamımın yarısından vazgeçebilirim...

Ama lütfen *Neue Zeit*'ı postala artık! Neden söz ettikleri konusunda hiçbir fikrim yok! [...]

Bir rica daha. Zürih'teyken, [Rus] *Mali Haberler*'inden koparılmış sayfaları —Amerika'daki bunalımlara ve kartellere ait, sayılar kalemle işaretlenmiş— bir yerlere kaldırmıştım. O tomarı nereye koyduğumu bir türlü hatırlamıyorum, ama lütfen bul. Şu nüshalar: [No.] 22,1897, Petrol Tröstü üzerine; aynı sayıda Avusturya'daki çelik karteli üzerine de bir yazı olacak; No. 42,1893, aynı Petrol Tröstü üzerine; No. 52,1893, Amerika'daki bunalım üzerine; No. 13,1895, aynı. Bulursan, bir karıştır sonra da hemen yolla, olur mu?

Lütfen Warski'ye yaz, biricik hazinem benim, yemin ederim, ben *yazamıyorum*. Leipzig'e gitmedim. Parvus'la karşılıklı birbirimizi davet edip duruyoruz, sonuç yok. *Sachs[ische Arbeiterzeitung]*'ı alıyorum.

Ağzından öperim, Roza.

En sevgili çocuğum, lütfen bana kitaplarımı da gönderir mi? Mommsen'i de.

ON BEŞİNCİ MEKTUP

[Berlin]
10 Temmuz 1898

Dyodyuroçka, altınım! Korkunç bir migren saplandı başıma, boğazım da ağrıyor, zorlukla yazıyorum, kısa keseceğim! Son kartın beni altüst etti - birden, uyumu bozan bir yırtılma sesi! Küçük armağammın seni mutlu edeceğini sanmıştım. Bu, seni sevindirmek için duyduğum *yoğun isteğin* bir belirtisinden ibaret olsa bile. Bak gene nerelere geldik! Seni o bölük börçük, biçimsiz mektuplarla sevip okşasam da, seni düşünüp, düşündüğümün kamtını yollamış olsam da, salt bir rastlantı sonucu, gönderdiğim eline doğumgününde geçti diye —yararı yok[1]! «Biçim»— tek önemli olan bu! Resmî doğumgünü tebrikleri; tek geçerli olan bu! Zavallı ben, burada ayın on dokuzunda eline geçsin diye ne hesaplar yaptım. [Jogiches'in doğumgünü on sekizdindeydi] Efendim, bu ne kibir, bu ne biçim başkalarının duygu-

1 Yıllar sonra, 1916'da, Luxemburg, Jogiches'e verdiği bir diğer armağana ilişkin olarak Luise Kautsky'ye şöyle yazacaktı: «...Leo'ya [Turner] koleksiyon[un]dan nefis bir resim gönderdim... karşılığında bir mesaj aldım... teşekkürleriyle geri yolluyor —bu düpedüz vandalizm (sanat düşmanlığı) olurmuş— resim derhal kolleksiyona geri verilmeliymiş! Tam Leo, değil mi? ...'sevmeyi...' bilmiyor» Rosa Luxemburg, *Briefe an Karl und Luise Kautsky*, yayına hazırlayan: Luise Kautsky, Berlin: E. Laub'sche Verlagsbuchhandlung, GmbH, 1923, s. 193.

larını yanlış anlama hakkı, ne iğrenç ses tonu o öyle! «Bilirsin ben hediye almaktan hoşlanmam» derken, pek zekice bir şeyler yaptığını sanıyorsun ama yaptığın düpedüz sersemlik. Seni ne zaman adam edebileceğim, ne zaman o lanet olası öfkeyi koparıp atabileceğim üzerinden?

Sırası gelmişken; «benim arkadaşlarımın», yani Sch[önlank] ve Br[uhns]'un, mektuplarını, «çok uzun» oldukları gerekçesiyle okumadan geri yollamak da pek parlak bir taktik gibi gelmedi bana. Hiç kuşkum yok, böylece bir diğer «*très beau geste*» yaptığını sanıyorsun ama bunun adı, ben sana söyleyeyim de öğren, düpedüz kabalıktır. Ben bu mektupları seninle konuşmak istemiştim, bu insanları tümüyle kişisel bir biçimde seninle tartışmak, izlenimlerimi seninle paylaşmak istemiştim. İyiliğin ve kötülüğün çok ötesinde olduğunu kanıtlamak için karısının hayranlarının mektuplarını, okumadan karısına geri gönderen yüce ruhlu, roman kahramanı «soylu koca» gibi davranmana gerek yoktu. Senden istenilen bu mektupları her zamanki alışıldık, dürüst tavrımız içinde okuyup haklarında ne düşündüğünü yazmandan ibaretti. Nereden mi aklıma geldi? Çünkü her ikisi de, özellikle Sch[önlank], bana günaşırı uzun, ilginç mektuplar yazıyor. Ama burada düşüncelerimi paylaşacağım kimse yok. Alman olmak ne demek sana anlatayım da dinle! Br[uhns] son mektubunda, sözcükleri eğip bükmeden, karısı yüzünden düpedüz harcandığını yazmış. Benim etkim altında olsaymış, bir şeyler olurmuş. Bunu yazan adam neredeyse kırk yaşında! Bunlar bizden çok farklı bir tür. Sch[önlank]'a gelince; çok bilgili, iyi bir eğitimden geçmiş. Yazışmamızın tonunu ben saptadım: yarı akademik, yarı sosyetik: (evet, senin, o kötü kalbinle, hemen belirtmek gereğini duyduğun gibi, her ikimizin hiç bir zaman okumadığı) Kant'tan ve diğer şeylerden söz ediyoruz.

Bütün bunları hak ettin, utanıyorsun, seni ayıplıyorum. Güzel. Şimdi daha ciddi sorunlara geçelim.

Humblot sana tezi göndermiş. Ruegger'e götür, diplomayı ısmarla, parayı gönderiyorum. H[umblot]'un faturası 162.50. 33 de düzeltmeler için. Pek pahalı sayılmaz, değil mi? Fatura kabarık diye özür bile diledi. Kitabın on yedi kopyasından ikisini sana, birini de ayrı olarak Seidel'e gönderiyorum. Görünüşü fena değil, değil mi? Biliyorum, benimle dalga geçeceksin ama, paketi açarken kalbim hop etti, yüzüm kızardı. Bu baş ağrısı öldürecek beni.

Bugünlerde pek yiğitçe çalışıyorum. Parvus'le işleri pek güzel ayarladım; ona kısa bölümler hazırlıyorum, seninkiler gibi, Polonya, Fransa, Belçika hakkında. Dergi abonmanımı yenilediler - 30 M dört aylık! Tabii, bu derginin fiyatının dışında, Yarın *P[etite] Ré[publique]* ve *Peuple*'e abone olacağım. Bir bölümü bir saatte yazıyorum, bundan böyle sabahları belli bir saatte gazeteleri okuyup ardından yazmayı programladım. Hızlı yazıyorum, oldukça okunaklı, hemen gönderiyorum (sen olsan, günde üç kere inme inerdi, eminim). Ay sonunda *para* geliyor! Parvus da mutlu! Tahmin edeceğin gibi, durmadan bir şeyler istiyor: «Neden aynı zamanda İngiltere, İtalya ve Türkiye de olamazmış ki?» ama ben gülüp geçiyorum.

Leipziger [Volkszeitung]'la da paralı (ve sürekli) bir iş söz konusu. Son üç gündür üzerinde çalışıyorum (sana yazacak zaman bulamamamın nedeni de bu). Onlardan haber alınca, birkaç güne kadar, bir ses çıkacağını umuyorum, ayrıntı yazarım. Gördün mü! Hadi kıyameti kopar!.. Akşamları Bernstein'le boğuşuyorum, tanrının gazabı, ne zor işmiş. Ah, başım çatlıyor. Başka kimlere kitap göndermem gerektiğini yaz. Kolon provalarını gönderiyorum, beni fena halde bunaltıyorsun. Bir de iki de bir boykot tehdisi savurmaktan vazgeç, olur mu? Hele bekle! Seni bütün bu [*okunamadı*] arındıracağım.

Ama sana daha Webbs'i yollamadım. *Neue Zeit* bugün geldi, Auer'e 54 M yollandı. Kızkardeşim birkaç

günlüğüne geliyor, belki Jozio, karısı ve çocuk da (Poznan'da Leh hekimlerin bir toplantısına konuşmacı olarak çağrılmış ödül kazandığı için. Ama, belki de gazetelerde görmüşsündür, 'yabancılar'a izin verilmediğinden, toplantı yapılamadı). Senin istediğini yapacağım ve aileme bizden söz etmeyeceğim. Kızkardeşim bana gene bir elbise getiriyor. Ah, başım. Kartından anladığıma göre tezin üzerinde çalışıyorsun. Doğru anlamış mıyım? Beni sevindir biraz, bu konuda her şeyi yaz bana. Konusu ne, v.b.? [Profesör] Herkner'le aran nasıl? Biliyorsun, o sersem [profesör] Wolf onu son gördüğümde kendisi için bir şeyler yazayım diye çok asıldı. Kafasına zorla sokuşturduğumuz bütün ilim ve irfandan arınmış, eskisi kadar kakavan. Senden bir ders daha alsa hiç fena olmayacak.

Warski'ye yazdın mı? Ben yazmadım, tek bir satır bile yazmadım. Biliyorum, ben bir domuzum, ama yazamam, hayatım pahasına da olsa, yazamam. Yeter artık, baş ağrısından midem bulanmaya başladı.

Bu mektuptan sonra pişman olup olmadığını bilmek istiyorum; derhal yaz.

Seni öpmüyorum, ne
burnundan ne de başka
bir şey.

R.

*ON ALTINCI MEKTUP**

[Berlin]
[22 Ağustos 1898]

Sevgilim, sevdiceğim, iyi kalpli, iyi huylu bir taneciğim! Azarlamalarına yanıt vermedim! - zayıfım, kızamıyorum. Şimdiyse ne kadar iyisin, ama seni öfkenden ötürü asla affetmeyeceğim, çünkü, eminim, yeniden birlikte olduğumuzda, bir hafta için bile olsa, yine öfkeleneceksin, bundan eminim. Kalbime kaç kez sordum - ama yok hayır, seni affedemem, öcümü almadım, unutamam.

Çok zayıfım, nedeni kısmen fiziksel - ancak senin varlığın kendimi daha iyi hissetmemi sağlayabilir. Ama toparlamyorum, yavaş yavaş düzeliyorum. Neden bilmem, sana söylemek istediklerimi bir türlü kâğıda geçiremiyorum, o kadar çok şey var ki anlatılacak. Ben artık çok ciddi bir insan oldum ve sık sık senin hayatını, kendi hayatımı düşünüyorum. Öyle bitkinim ki, kalem parmaklarımın arasından kayıp gidiyor. Sana bir kart yazdıktan sonra yarı ölü bir halde oluyorum, gücümün geri kalanını Bern[stein]'e saklamalıyım. Dün ilk taslağı bitirdim, şimdi üzerinde çalışıyorum. Webbs'i okuyorum, yararlanacak hayli malzeme buldum. Biraz sıkı çalışmayla bu taslaktan bile önemli bir şeyler çıkar gibi geliyor bana. Ama çalışmalıyım, daha çok çalışma-

* Kartpostal

lıyım üzerinde. Sana anahatlarını ve özetini göndermek gereksiz ve yararsız. Hemen bir biçime sokmak ve bitmiş olarak bütününü yollamak istiyorum. Ana fikri hemen yakalayıp gereken son düzeltmeleri yapacağından eminim. Hem sonra, bu işlerde kendimden başkasına güvenmesem daha iyi. Aslında senin hakkın olan başarı tacını giyip bütün dünyanın karşısına çıkmaktan utanıyorum, oysa ben kendi işimi kendim bitirdikten sonra bana yapacağın yardım, edep sınırları içinde kalır.

Winter *Katt[owitzer Zeitung]*'u gönderdi. *Her[kesin] Dergisi Lwow*'un *Pol[onya'nın] Sözü*'nden alıntı yapmış. *Ses*'te bir paragraf var - yakında uzun bir eleştiri yayınlayacaklar[1].

Öptüm!

1 Luxemburg'un *Polonya'nın Sanayi Devrimi*'ni izleyen eleştiri ve tanıtma yazıları. *Herkesin Dergisi: Dziennik dla Wszstkich, Polonya'nın Sözü: Slowo Polskie, Ses: Glos.*

ON YEDİNCİ MEKTUP

[Berlin]
2 Eylül [1898]

Sevgili Dyodyu'm! Sana yatakta, daha doğrusu kanepenin üzerinde uzanmış olarak yazıyorum, kalkamıyorum, yemek yiyemiyorum - beş gündür bir lokma olsun yemedim. Bugün biraz daha iyiceyim, sütlü çay içebiliyorum, yakında iyileşmeyi umuyorum. İşim yarıda kaldığı için ne kadar canımın sıkıldığını sana anlatmama gerek yok. Szirman her gün beni «tedaviye» geliyor, yani ilaç getiriyor (ben de alıyormuş gibi yapıyorum)[1].

Bu durumda yazı yazmam çok zor ama «boş» zamanımdan yararlanıp sana uzun bir mektup yazmaya niyetlendim. Parayı aldım, 40 M'ını ya bir kenara ayıracağım ya da bir ceketle bir çift ayakkabı alacağım, eğer senin için bir mahzuru yoksa.

Önce, bir araya gelmekliğimiz meselesi. Şimdi gelip seninle kalabileceğimi, «bunu bir ay önce de yapabilirdin»i nereden bulup çıkardığın benim için bir bilmece. «Şimdi» gelemem, her şeyden önce, babamdan ötürü. Şimdi, eskiden de olduğu gibi, onu görmeye gitmezlik de edemem. Eğer sen, benim önerdiğim gibi iki haftaya kadar buraya gelebilirsen, ben de *bu arada* babamı görebilirim (zaten, sen de nasıl olsa, işlerinden

1 Szirman, Berlin'de yaşayan Rus devrimcisi bir kadın.

ötürü, ne olduklarını anlamış değilim, daha önce gelemeyeceksin). Babamla birlikte olacağım tarihi tekrar değiştirmem sandığın kadar kolay değil, çünkü, birtanem, onun da bir sürü işi var. Dahası, ziyaretini birkaç hafta ertelemesini yazdığım son mektuba (bir yandan kendi çalışmamı düşünerek, öte yandan senin geleceğin umuduyla böyle yazmıştım) cevap vermedi. Darıldı mı ne, bilemiyorum - yarın yeniden yazacağım.

Bütün bunların benim için yarattığı sorunları tahmin bile edemezsin. Kısa bir süre önce Jozio'yla karısı buradaydılar. Düşün bir, beni burada bulamasalardı neler olurdu! Ya da geri dönerken uğradıklarında bulamazlarsa ne olur!? Benim yaşama biçimimi kabul etmelerini sağlamak için biraz olsun zevahiri korumam gerekir. Önce, babam onu hemen yanıma çağırmamı istediğinde, çok meşgul olduğumu söylemiştim. Sonra, Jozio, değişiklik olsun diye onunla Wiesbaden'e tatile gitmemi istediğinde, o sıra tatil yapamayacağımı söyledim. Şimdi birden hop diye İsviçre'ye tatile gidiyor olacağım! Ne düşünürler dersin? Öyle ayarlamalıyım ki, benim oraya gelişimden haberleri olmasın. Bu yüzden de Jozio geri dönene kadar, yani daha üç hafta, burada *beklemeliyim*. Sana göre, biliyorum, bütün bunlar anlamsız, ama özellikle bana *karışmadıkları için* onları *yok sayamam* (hiçbiri Almanya'da oturma iznini nasıl aldığımı sormaya cesaret bile edemedi!).

İşte, bak, sen buraya gelmiş olsaydın, bütün bunlar olmayacaktı. Belediye yetkililerinin «iplerini oynatmak» türünden şakalarla beni uyutmaktan da vazgeç. Bütün o işlerin ne kadar ciddi olduğunu Weggis günlerimiz sayesinde ayrıntılı olarak öğrendim. Burada hiçbir belgeye gerek yok —tam anlamıyla özgür olabiliriz— bunu sana yazdım ve bu bir olgu. Her şeyi benden daha iyi bilmek için beynini bu kadar yormana gerek yoktu. Üstelik şimdi Münih belgelerin de olduğuna göre, sorun ne? Neden bütün bu «ip cambazlıkları?» *Mais c'est drole, mon cher*, sen orada kaç ip çektinse, bir o kadarını ben burada çektim.

Şimdi bile uzun süre için buradan ayrılamam. Gazeteler nasıl elime geçecek, yazılarımı nasıl yazacağım, tanrı bilir, kaldı ki, bir aya kalmaz iş ciddi olarak başlıyor ve o zaman mutlaka burada olmalıyım. Ama artık önemi yok, Parti kongresi sonrasında Stutt[gart] yakınında olmam gerektiğine göre, senin buraya gelmendense benim oraya gelmem daha mantıklı olur. Tekrar ediyorum, gelişimi üç haftadan önceye ayarlamam mümkün değil. İstersen, hemen gelebilirsin, ama o zaman Stutt[gart] ne olacak? Hiç bir fikrim yok. Oraya gitmemin bir anlamı olmayabilir de, tartışmalar belki başlamaz bile, ama gitmemek, riski göze almak demek olur!

Münih'te buluşalım diye ısrar etmiyorum. Sen istersin diye düşünmüştüm (konserler, sergiler, v.b.). Warski'lerden niye kaçındığını bir türlü anlayamadım. Onların önünde aramızda bir ilişki yokmuş gibi davranmayı sürdürmek, saçmalık bir yana, düpedüz ikiyüzlülük olur. Dostluklarına gelince; ben onları tekrar görmeye can atıyorum. Bilirsin, seninle birlikte başkalarına gitmek ya da onların bize gelmesi hayatta en sevdiğim şeylerdendir. Scmuilov'lar sorun değil, kentin dışında, banliyöde oturuyorlar. Ama, sana söyledim, Münih konusunda ısrar etmiyorum. Aslında, canım köyleri hiç çekmiyor. Sağlığın ve sinirlerin için kırlara gitmen gerektiği bence tümüyle hayal ürünü. Ben burada Berlin'de bütün bunların palavra olduğuna on kere inandım. Bu boğucu şehirde, birkaç hafta içinde sağlığımı ve dengemi buldum, oysa Weggis'te sürekli kilo kaybediyordum, eriyip gidiyordum, sen de öyle. Sağlık, kişinin yaşama biçimi ve iç huzuruna bağlı bir şey, köykent sorunu değil. Dahası, güz yaklaşıyor, yağmurlar ve rüzgârlar başladı, köylere gitmek için hiç de uygun değil zaman. Gene de, karar senin. Tek bir koşulum var, sevgilim: İsviçre dışında neresi olursa olsun! Sık sık hava değiştirmek sinirlerimi altüst ediyor, kaldı ki, İsviçre bende içi boş, ürkütücü bir duygu uyandırıyor.

Buraya çok farklı koşullarda dönmek isterim. Neden Bavyera ya da Suabya'da bir yer düşünmüyorsun?

Şimdi, iş. Neden *Sozialistische Monatshefte*'i rica ediyorsun ki! Garip. *Leseverein* [Okuma Sendikası']e hiç gitmiyor musun? Hepsi orada var. İyileşir iyileşmez gönderirim gene de. *Kölnische Zeitung* bende de yok, ve yatakta olduğum sürece gidip almam mümkün değil. Schönlank'a eleştirinin [Luxemburg'un kitabının eleştirisi]hangi sayıda çıktığını sordum, ama bana söylemeyi unuttu. Senin «onun kalemini yönetmem» gerektiğine ilişkin öğütlerine gelince, bu söz konusu değil. Bir adabımuaşeret sorunu değil ama neyin ne zaman yapılmasının uygun olduğu önemli. Schönlank söz konusu olunca, uygun *değil*, böyle bir girişim olsa olsa onun gözünde *boşu boşuna* küçülmeme neden olur. İş konusunda laf dinletmek mümkün değil, domuzun teki. Bütün umudum eleştirisinin lehimizde olacağı, çünkü zekidir, benim ne istediğimi pek iyi bilir ve bizim görüş açımızı paylaşıyor. Her neyse, bana eleştiriyi *post festum* yazdığını ve yakında yayınlanacağını bildirdi.

Jaurès'e[2] gelince, Urbach'ın[3] meseleye el koymasına izin verdim, çünkü Jaurès'i benim kitabım bağlamında Leh sorununa ilişkin bir başyazı yazmaya kandırmak istiyor fena halde. Ben de teşvik edeceğim, ama şimdi değil, çünkü, birincisi, Jaurès Paris'te değil; ikincisi, Dreyfus davasından ötürü ortalık iyice karışmış durumda ve başka hiçbir şeyden söz edilmiyor. Bu arada, Urbach'la yazışmayı sürdürüyorum - her ihtimale karşı, sıcaklığım korusun diye.

Sen olmadan kendime ceket almamanı —çünkü «tanrı bilir ne alacağımı»— söylemen elbette ki hoşu-

2 Jean Jaurès (1859-1914), felsefe profesörü, Fransız sosyalistlerinin ve Sosyalist Enternasyonal'in önderi; *L'humanite* dergisinin kurucusu (1904); 31 Temmuz 1914'te bir milliyetçi tarafından öldürülmüştür.

3 Ignacy Urbach, sürgünde yaşayan bir Polonyalı sosyalist.

ma gitmedi. Yapmanı istemediğim tek şey böyle kadınca işlere karışmak. Siyaset sahnesinde tek elle gösteri yapabilecek kadar bağımsızsam, bu bağımsızlık kendi kendime bir ceket almaya kadar uzanmalı. Şahsen zevklerimin bu denli kötü olduğunu düşünmüyorum; tersine, çok da güvenim var zevklerime. Ne nedir, ne değildir, anlaşıldı mı?

Kardeşin de Bavyera ya da Suabya'ya gelebilir, öyle değil mi? - Urbach bana *Devenir S[ocial]*'i gönderecek. *Le Socialiste,* elime geçmiyor, ama zaten süprüntü, hiçbir yerde adı geçmiyor, zamanında yayınladığı hiçbir şey yok.

Seminer kâğıtlarımı yanıma alacağım. Artık beni azarlamayacaksın, değil mi? Yeter, kan beynime çıkıyor. Sanırım bütün sorularını yanıtladım.

Seni sevgiyle öperim,
Senin R.

*ON SEKİZİNCİ MEKTUP**

[Berlin]
[6 Eylül, 1898]

Dyodyonnu sevgilim! Sana uzun bir mektup yazmak istedim bugün, ama Wladek Ol[szewski] şimdi geldi ve yarın Münih'e gidiyor [Wroclaw'dayken Prusya'dan ihraç edilmiş]. Doğal olarak, zavallı adamcağızla mümkün olduğunca uzun süre birlikte olmak istiyorum.

Elbette Zürih'e gelirim, aslında hiç te önemli değil, seninle her yerde mutlu olurum ben.

Gut, Heinrich'le mektuplaşıyor! Bugün sana *Sozialistische Monatshefte* ve *D[evenir] Soc[ial]*'i postaladım.

Kucaklarım.
Senin R.

* Kartpostal.

[Berlin]
10 Eylül [1898]

Altın sevgilim, dün akşam mektubunu aldım. İki kefilim olduğuna sevindim *(curiosum!* Seidel yaptığı iyiliği yapmadan *önce bana* bildirmişti). Senin buraya gelme planın benim Zürih'e gelmemden de kötü gibi şimdi. Jozio ve ailesi bir hafta kalmak üzere her gün sökün edebilir (karısı alışveriş edebilmek için çocuğa bir dadı tutmak niyetinde). Bütün gün benim evde olacaklarına göre senin tok olman gerekecek. Daha da kötüsü, benim yanımdaki odayı isteyeceklerdir, daha önce orada kaldıkları için. Oysa ben oraya seni almak istiyordum - başka türlü yalnız kalmamız mümkün olmayacağı için.

Seni kendi odama alsam bile, ve sen onlar geldiğinde yok olsan bile, ev sahibem sorunu var. Onlara senden söz ederse neler olacağını tahmin edersin. (Not: evlenmem konusunda beni iğneleyip duruyorlar - sanırım, bir ilişkim olduğu kuşkusundalar. Sana da laf dokunduruyorlar arada). Şimdi, eğer sen onlardan önce buraya gelirsen, er geç öğrenecekler ve ortadan kaybolduğunda da hemen olur olmaz anlamlar çıkaracaklardır bundan. Onların da burada olacakları hafta senin ve benim için yok demektir, hatırlatırım. Görüyorsun değil mi, buluşmamızı bir an önce gerçekleştirmenin bir yararı yok.

Elbette seni *kendi evimde* ağırlamayı, sana konuk olmaya yeğlerim. Elbette, benim nasıl yaşadığımı ve her şeyi kendi gözlerinle görmeni isterim. Kaldı ki, tren yolculuğu gözümü korkutuyor ama seninle burada gizli saklı yaşamaktansa, yolculuğu göze alırım. Bir şey daha var: Nerede kalırsan kal, beni görmeye gelişlerini ev sahibemin kızından saklamak olanaksız. Kız ailemle [Varşova'ya] dadı olarak gidiyor, kızkardeşimi iyi tanıyor, sanırım seni gördüğünü kızkardeşime söylememesini isteyemeyeceğimi de anlayışla karşılarsın. Allah kahretsin! Yaza ilişkin planlarımız o ünlü aşk hikâyesine döndü: *Gartenlaube: Traume sind Schaume oder stille Liebe mit Hindernissen* [Düşler Birer Gölgedir ya da Engellenen Gizli Sevda].

Senin yanında bir aydan da fazla kalmayı planlıyorum. Birlikteyken iki konuşmamın üzerinde bol bol çalışacağım, dönüşte burada onlar için zaman harcamak istemiyorum. Merak etme, dönem başındaki dersleri kaçırmazsın. Zürih'i fazla sevmemem seni etkilemesin. Sürekli olarak birlikte olacağız ya, Zürih'ten bana ne. Seninle birlikte her gün Zürichberg'te yürüyüş yapmaktan daha güzel ne olabilir? Bana derhal yaz ve kararını bildir.

Mektubunda barona «haddi bildirilmeli»[1] diyorsun. Ama *nasıl?* Sana *D[evenir] S[ocial]*'i göndermemin tek nedeni bana nasılını söylemendi! Onu geri gönder, zavallı Urbach'a geri vermeliyim, kendi kopyası değil (o iki sayfayı kopya edeceğim), yazıdan fevkalade etkilenmişler, [PPS'liler] öyle değil mi? Benim yazmış olmama iyice öfkelenmiş oldukları anlaşılıyor. Sana *İşçinin Gazetesi*'nin son sayısını gönderiyorum. Almanya'ya gelişimden bu yana bana yöneltilen ilk saldırı bu. Tanrı aşkına söyle: bu domuzlara ne yapayım ben şimdi? *Onlara* yazmak - boşuna nefes tüketmek olur! *Vorwarts*'da

1 Kazimierz Kelles-Krauz, sosyolog, felsefeci, Polonya Sosyalist Partisi'nin [PPS] önde gelenlerinden.

yazsam? Ama onlarla Vorwarts'ta da hesaplaşamam. Ayrıca üçüncü sınıf bir ağız dalaşı daha başlatmak hiç açmıyor, hem bakalım basarlar mı? Yönetim kuruluna götürebilirim, ama bunu yapmaktansa hintyağı içerim, daha iyi. İşte böyle, çabuk yaz. Ne yapayım?

Leipziger Volkszeitung Issaeff'in *Finanzministerium*'u üzerine bir yazı istedi benden, kitabı gönderdiler bile. Kabul etmek zorunda kalacağım (Schönlank yazı diye kaçtır sıkıştırıyor). Kitabım hakkında henüz bir şey yayınlanmadı. *Kölnische Zeitung*'u aldım, sana postalıyorum. Baştan aşağı saçmalık. Sch[önlank]'ın aklındaki gazete bu olamaz, ya da büyük bir yanlışlık yaptı - ona sormalıyım. Sağlığım daha iyi, üç gündür sokağa çıkıyorum. Ev sahibemin kızı çok iyi bir hastabakıcı, yakında hiçbir şeyim kalmayacak.

Seni sevecenlikle
kucaklarım ve cevabını bekliyorum

Rozia,

*YİRMİNCİ MEKTUP**

[Berlin]
[25 Eylül 1898]

Yine Dresden'den yeni döndüm ve sana, altınım, yayın yöneticiliği teklifini kabul ettiğimi telgrafla bildirdim[1]. İşten başımı kaldıramıyorum, uzun bir mektup yazmayı düşleyemem bile. Yarın Mehring[2], Stadthagen[3], Schippel[4], v.b. ile görüşmem gerek - yazı yazmalarını sağlamak için. Ya benim için yazarlar, ya da enselerinden tuttuğum gibi zorla yazdırırım. Becerebilirsem, bu hafta içinde bir açık hava toplantısı yapıp

1 Luxemburg 1898 Kasımına kadar *Sachsische Arbeitzeitung*'un yayın yöneticiliğini yaptı. Bu iş kendisine teklif edildiğinde Jogiches'in kesinlikle geri çevirmesini söylemesine rağmen (Zürih'ten «*rundweg ablehnen*» —kayıtsız şartsız geri çevir— diye telgraf çekmişti) kabul etmişti. Yayın politikasına ilişkin bir anlaşmazlıktan ötürü istifa ettiğinde yerine G. Ledebour getirildi.

2 Franz Mehring (1845-1919), ünlü tarihçi, Marx'ın biyografisinin yazarı, solcu sosyal demokrat, Alman Komünist partisi kurucularından, ve Luxemburg'un en yakın iş arkadaşlarından. Luxemburg 1910'da Kautsky'le görüş ayrılığına düştüğünde ve sol uçta yer aldığında, Mehring, Luxemburg'un KPD (1918)'nin öncüsü *Spartakusbund*'un kurulmasıyla sonuçlanacak olan bu siyasetini desteklemiştir.

* Kartpostal.

kendimi kitlelere tanıtmak üzere tekrar Dresden'e gideceğim. Bir yandan da Stuttgart için iki konuşma hazırlamalıyım ve belki de yarın değil öbür gün yayınişlerine bir uğrarım. *Leipziger Volkszeitung*'taki yazılarım büyük yankı uyandırdı. Parvus bana tebrik telgrafı göndermek istedi, Clara Zetkin Schönlank'a mektup yazdı, «Un çuvalı Bernstein'i silkeleyip de tozunu havaya savuran Rosa'ya yakılmış bir zafer türküsü bu. Böylece Bernstein ekolü peruklarını kaldırıp atmak zorunda kaldı, çünkü artık onları pudralayacak un kalmadı»[5] diyor. Bütün bunlar basın komitesini çok etkiledi (on yedi üyesi var) ve beni *oybirliğiyle* seçtiler. Kaden, Ne? diye bağırdı. Politikaya etek karıştırmak mı?[6] Ama ötekiler yüzüne karşı güldüler, zaten kendisi de daha sonra, bana, «Evet, Doğu sorununa ilişkin yazıların gerçekten mükemmel» dedi. Jaurès, kitabım eline geçtiğinde, «*Ah, c'est de Rosa Luxemburg!*» deyip hemen cebine koymuş. Urbach onunla konuştu, boş zaman bulur bulmaz bir yazı yazmaya söz verdi. Dresden'den ben de ona yazıp *Sachsische Arbeitzeitung* için Dreyfus olayı üzerine bir yazı isteyeceğim. Seidel'i İsviçre meselesine koşacağım. Acelem var! En sevdiceğim!

Senin R.

3 Arthur Stadthagen, avukat, *Vorwarts*'ın yayın kurulundan, Reichtag'ta SPD milletvekili.

4 Max Schippel, SPD'nin haftalık yayını *Der Sozialdemokrat*'ın yayın yöneticisi.

5 Clara Zetkin (1857-1933) SPD'nin kadın gazetesi *Die Gleichheit*'ın yayın yöneticisi, Alman Komünist Partisi kurucularından. «Kadın Sorunu Üzerine Lenin» gibi sosyalizm ve kadın hakları üzerine yapıtları vardır. 1919-1932 arasında *Reichtag*'ta komünist milletvekilliği yapmıştır. Luxemburg'un yakın kişisel arkadaşıdır.

6 A.W. Kaden, Dresden SPD'sinin önde gelen isimlerinden.

[Berlin]
3 Aralık [1898]

Dün Mehring'deydim ve eve döndüğümde oturup «büyük bir eser» yazmaktan başka yapabileceğim hiçbir şey olmadığı gerçeğini üzülerek kabul ettim. Mehring de, Kautsky gibi, bana derhal «büyük bir eser yazmakta olup olmadığımı» sordu[1]. Soru öylesine ciddiyetle sorulmuştu ki, bana bu «eseri» yazmaya mecburmuşum gibi geldi. Anlaşılan, büyük bir eser yazmak benim kaderim ve de genel beklentileri boşa çıkarmamam gerekir. Olur a, bu büyük eserin konusu hakkında bir fikrin var mı?

Altınım, benim Bebel ve Kautsky'yle yaptığım görüşmeye ilişkin raporu bana göndermek nezaketinde bu-

1 Karl Johann Kautsky (1857-1938), ünlü Avusturyalı Alman sosyalist ve Marxist, nüfuzlu kuramcı, Sosyalist Enternasyonal'in önde gelen isimlerinden, 1917'de Almanya'da kurulan Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucularından. Bernstein'in ve daha sonraları Lenin'in ve Bolşevizm'in karşısında yer almıştır. Luxemburg ile dostluğu (Bebel'le olanı gibi, Luxemburg'un SPD'deki pozisyonunu pekiştirmesinde önemli rol oynamıştır.) 1910'da Luxemburg'un SPD'yi siyaset uğruna «sınıf çıkarlarına» ihanetle suçlaması üzerine son bulmuştur. Ancak Luxemburg, Kautsky'nin karısı Luise ile dostluğunu, başlangıçtaki olumsuz izlenimine rağmen, bu tarihten sonra da sürdürmüştür (Bkz. Otuz sekizinci mektup).

lunursan, ben de seni Mehring'le yaptığım konuşmanın gerçek metniyle şereflendiririm; göreceksin, bendeki haberler çok daha ilginç. Birincisi, *Sachsische Arbeiterszeitung*'daki yayıncılık işimi çok güzel yürüttüğümü, Parvus'tan çok daha iyi yürüttüğümü, birkaç kez yineledi, «insan gerçek bir yayıncılık yapılmakta olduğunu hemen fark ediyor», ve benim yönetimimde gazetenin en iyi biçime geldiğini söyledi. Bunu Kautsky'ye de söyledi.

2. Hem kendisi hem de karısı (ve daha birkaç eski tüfek) Ledebour'un geçici olarak benim yerime baktığı ve benim Dresden'e dönüp diktatörlüğümü yeniden ilan edeceğim kanısındalar. Ne komik; geri döneceğimden o kadar eminler ki.

3. Bernstein'in adı geçtiğinde, Mehring bana «*Leipziger Volkszeitung*'da iyi bir sopa çektiniz ona. Çok memnun oldum» dedi.

4. Ne Mehring ne de öbürleri Schönlank'ın radikal tutumunu sürdürebileceği görüşündeler ve bana Stuttgart'ta nasıl olup da bizi desteklediğini sordular.

Mehring Ledebour'un Noel'den sonra Dresden'de barınamayacağını düşünüyor: bir, inanılmaz bir tembel olduğundan yakında öğleden önce büroya gelmemeye başlayacaktır diyor; iki, geçimsizdir, bir iki haftadan fazla kimseyle birlikte çalışamaz diyor; üç, kuramcı olduğundan öyle cahildir ki gazete nasıl çıkarılır asla bilmez diyor, M[ehring] onu iyi tanıyor, *Volksblatt*'ta birlikte çalışmışlar.

5. Laf, dolandı, Mehring'in *Sachsische Arbeiterzeitung*'a yazı yazmayı reddetmesi konusuna geldi. Ben kendisine bu konudaki görüşlerimi açıkça söyledim. O da aynı açıkyüreklilikle üç gazeteye birden yazamayacağına beni inandırdı. Benim ondan sürekli yazmasını beklemediğimi, kendisinden yalnızca dayanışma içinde olduğumuzu belirtecek bir şeyler beklediğimi bilseymiş, birkaç yazı verirmiş. Yayın yöneticiliğine geri dönersem, mutlaka yazı gönderirmiş. Aşağı yukarı hepsi bu,

bir de Parti'nin *omnibus re*'si konuşuldu, sonra çok dostane bir biçimde ayrıldık.

Sana vaat ettiğim ilginç haber, birkaç haftadır polisin beni izliyor olması. Son birkaç gündür, gece gündüz, iki sivil kapıcının odası çevresinde dolanıp duruyorlar, beni adım adım izliyorlar. Kapıcı, eski bir yoldaş, beni gizlice uyardı. Sonunda tepem attı, doğruca polise gittim, kartlarımı Bay Teğmen'in önüne serdim. Buna bir son vermezseniz, dedim, Windheim'e [Berlin Polis Müdürü] gidip kıyameti koparacağım. Tabii Bay Teğmen anlamazlıktan geldi, ama ertesi sabah siviller görünmedi. Mehring, yeniden ortaya çıkarlarsa, *Vorwarts*'da bir paragraf yazıver, toz olurlar, dedi. Ne oluyor dersin? Bana yanlış bir kimliğin peşindeler gibi geliyor. Ya beni bir başkası sanıyorlar, ya da bir başkasını ben. Her şeye rağmen, önlemimi aldım, mektupları yaktım, kaydımı yeniledim, kâğıtlarımı iyice bir gözden geçirdim. Bana sorarsan tekrar etmeyecektir [...]

Dün parayı aldım, 80 M, bu artık senden son kez para alışım olsun diye tanrıya dua ediyorum. [...]

Bedenen düşkünüm, kendime çok iyi baktığım halde, bıraksalar, günde yirmi saat uyuyabilirim.

Kendin hakkmda bana yaz, bol bol. [...]

Binlerce öperim, senin R.

Yazmaya başlar başlamaz ayrıntıları gönderirim, yardım etmen için.

[Berlin]
Pazar
[22 Ocak 1899]

Sevgili Dyodyu'm! Söz verdiğin mektubu bekledim, bekledim, sonunda o kısacık nottan başka bir şey gelmeyince, birkaç gün içimden sana yazmak gelmedi, şimdi de fazla isteyerek yazdığımı söyleyemem. Sana Zürih'te de tekrar tekrar söylediğim gibi Rus Devrimi konusundaki tutumunu korkunç ve iğrenç buluyorum. Artık kabul etmek zorundasın ki, tembel tembel oturup yapılan hiçbir şeyi beğenmemek, yalnızca sızlanıp her şeyi eleştirmek anlamsız. Sana her yaklaşan Rus'a bir tekme atıp uzaklaştırman hiçbir zaman hoşuma gitmedi. Bazı insanları, bir grubu boykot etmek, onları «cezalandırmak» evet, ama bütün *hareketi* değil! Bu davranışın güçlü, ilerici, mağrur birine yakışmıyor Krichevsky gibi «sürekli yenilgilerin acılaştırdığı» kişilere yakışır ancak. Sana bütün bunları *benim* Rus devrimine katılma niyetime ilişkin yorumlarından ötürü söylemiyorum - zaten o ahkâmların beni hiç mi hiç etkilemedi, inan. Senin görüşlerine katılmıyorum, ama bu tartışmaya değmeyecek kadar önemsiz. Kişisel olarak Rus devrimi bütünüyle bana vız geliyor. O ilişkilerin *senin için* yararlı olabileceğini düşünmüştüm. Elbette, eğer katılmayı düşünüyorsan. Doğrudan sana gelmiyorlar diye yakınman düpedüz saçma, sen de bunun böyle

olduğunu pekâlâ biliyorsun. Sana yaklaşan herkes ilke olarak aynı muameleyi gördü: alaya alınmak, «tükürük ve tokat», kendi deyiminle. Sana gelmelerini nasıl beklersin onlardan?

Bizim ilişkimizin bittiği konusunda bazı varsayımlara dayanarak hareket ettiklerine gelince, baştan sona yanlış, çünkü Szirman'la ve ötekilerle senin hakkında konuştum, ilişkimizi açıkça söyledim, hepsi bir güzel biliyorlar (Sz[irman] örneğin, senin Dresden'de benimle kaldığını biliyor).

Szirman'ı «bu çevreden kurtarmaya» gelince, özür dilerim ama yapacak daha iyi bir şey önermeden onu «aydınlatmam», kızı devrimden koparmaktan başka hiçbir şeye yaramaz. Yaptığı önemsiz ve ufak tefek bir iş de olsa, hiçbir şey yapmaksızın başkalarıyla alay etmekten iyidir. Bu tür eğlentileri kişi kendine saklamalı - başkalarını baştan çıkarmak için kullanmak yerine. Hem unutuyorsun, «bir Almanı rahatlatacak şey, bir Rusun ancak sızlanmasına yol açar.» *Soyuz*'la [Ülke Dışındaki Rus Sosyal Demokratları] niye dalga geçtiğini sen çok iyi biliyorsun, ama Szirman ya da Firyukov gibileri aynı şeyi yapmaya kalktıklarında, başaşağı yuvarlanıp gidiverirler. Ben işte bu yüzden bu bebelerin sahne arkasında olup biteni öğrenmemelerinden yanayım; özellikle de, söylediğim gibi, daha iyi bir öneriyle gelemediğim sıralarda.

Bütün bunları yazmak zorunda kaldığım için beni affet. Belki seni üzecek, hatta hiddetlendirecek, ama bir kez olsun ben de sana gerçekleri söylemeliyim. İyi düşün, bana hak vereceksin sonunda. Kendine seçtiğin ve yıllardır inatla direndiğin yer, senin onurunla bağdaşacak bir yer değil. Senin gibi bir adama yakışmıyor. Ben olsam, oturup onları eleştirecek yerde, inadına yaptıkları her şeyi överek göklere çıkarırdım. Aramızda bir anlaşmazlık olmasın diye yineliyorum: bütün bunları sana anlatmamın nedeni bu «devrim»e katılışımı haklı

göstermek değil, aldırdığım yok, söz konusu edilen senin bu «devrim»e ilişkin tutumun. [...]

Senden niye hiç ses çıkmıyor!? Benim mektuplarımı bekleme, sık sık yaz, içinden geldikçe. Mektuplarını bekliyorum!!

Seni sevgiyle kucaklar,
öperim.
Senin R.

[...]

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MEKTUP

[Berlin]
6 Mart [1899]

Sevgili Dyodyo'm, sevdiğim! O güzelim mektup ve doğumgünü armağanı için —daha elime geçmediler— binlerce öperim seni[1]. Bu yıl armağanlar yağmur gibi yağıyor. Bereket borusu çaldı galiba. Düşünsene - Schönlank'lardan on dört ciltlik lüks basım Goethe. Senin kitaplarınla birlikte bir kütüphane eder. Ev sahibem bana bir kitaplık daha vermeli. Armağanın beni ne kadar sevindirdi bilemezsin. Rodbertus *en sevdiğim* iktisatçıdır. Salt zihinsel haz duymak için tekrar tekrar okuyabilirim. Bir kitap değil, bir malikane, bir ev, ya da bir toprak sahibi olmuş gibiyim. Bütün kitaplarım gelir gelmez, görkemli bir kütüphanemiz olacak; nihayet birlikte yaşamaya başladığımızda camlı bir kitaplık almalıyız.

Altınım, sevdiceğim, mektubunla beni öyle sevindirdin ki. Baştan sona tekrar tekrar okuyorum. En az altı kez okudum. Demek benden hoşnutsun! Ta içerilerimde bir yerde, Dyodyo adında bana ait bir adamın olduğunu belki de bildiğimi yazıyorsun. Ama sen, sen de biliyorsun, değil mi, yaptığım her şeyde aklımda sen varsın. Her zaman. Bir yazı yazdığımda ilk düşüncem,

1 5 Mart, Luxemburg'un yirmi dokuzuncu doğum günüydü.

görünce ne kadar beğeneceğin. Sonra, gücümden kuşkuya düştüğüm, çalışamadığım günlerde, hep aynı düşünce: bunlar seni nasıl etkileyecek? Bana olan güvenini sarsıyor muyum? Seni hayal kırıklığına mı uğratıyorum? Başarı kanıtları, Kautsky'nin şu mektubu gibi, benim için ancak sana manevi destek olurlar diye önemli. Sana yemin ederim, kalbim üzerine yemin ederim, ben şahsen Kautsky'nin mektubundan etkilenmedim. Çok sevindim, çünkü senin gözlerinle okudum, senin adına haz duydum. Cevabını sabırsızlıkla bekliyorum (belki de yarın kitaplarla birlikte gelir çifte bayram.)

İç huzurum için tek bir şeye gerek duyuyorum: *senin* yaşamının ve bizim ilişkimizin bir düzene girmesi. Yakında burada ahlak açısından sorgulanmayacak kadar güçlü bir pozisyonum olacak, o zaman sessiz sakin birlikte yaşayabiliriz, karı koca olarak! Eminim, beni anlıyorsun. Vatandaşlık işinin hemen hemen tamamlandığına, doktoranın da bitmek üzere olduğuna çok sevindim[2]. Son mektuplarında müthiş bir çalışma havasına girmiş olduğunu sezinliyordum zaten. Gerçekten de, Schippel kampanyası sırasında mektupların beni günbegün düşünmeye çağırdı ve yazım için gerekli en önemli noktayı da son mektubuna borçluyum. Bir takı gibi parlıyor yazımın orta yerinde - «yardım ödeneğinin» işçiler üzerindeki etkilerine ilişkin bölümü, mektubundan kelimesi kelimesine çevirerek kullandım.[3]

«Boruyu öttürür öttürmez» yanıbaşımda olacağım bildiğimi ve bundan ötürü bana yardım edeceğini, çalışmaya teşvik edeceğini, azarlamaların ve benim «savrukluğumun» unutulacağını bilmiyor muyum, sanıyorsun!.. Senden gelecek her mektubu nasıl bir sabırsızlık, nasıl

2 Jogiches doktorasını hiçbir zaman alamayacaktır.

3 Luxemburg'un Şubat 1899'da *Leipziger Volkszeitung*'da yayınlanan «Milisler ve Militarizm» adlı yazı dizisi, M. Schippel' in «var olan millter sistemi öven... bir haçlı seferi»ni eleştirir.

bir yürek çarpıntısıyla beklediğimi tahmin edemezsin. Her birinin bana neşe ve güç, destek ve yüreklendirme getireceğini biliyorum.

Mektubunun en çok neresini sevdim biliyor musun, ikimizin de kişisel yaşamımızı örgütleyebilecek kadar genç ve yetenekli olduğumuzu söylediğin yeri. Ah, Dyodyo, altınım, bir de verdiğin sözleri tutabilsen!.. İkimize ait küçücük bir kat, güzel eşyalarımız, kütüphanemiz; sakin ve düzenli bir çalışma biçimi, birlikte yürüyüşler, arada bir opera, arada yemeğe çağırabileceğimiz küçük, çok küçük bir dost çevresi, her yıl köylerde yaz tatili, bir ay, hiç çalışmadan!.. Ve belki de, küçük, küçücük bir bebek? Bunlara hiç izin verilmeyecek mi? Hiç mi? Dyodyo, biliyor musun, Tiergarten'de yürürken birdenbire aklıma ne geldi? Abartmıyorum! Birdenbire, üç dört yaşlarında, sarışın, tertemiz giydirilmiş bir çocuk ayaklarıma dolanıverdi, durmuş bana bakıyor. Al kaçır dedim kendi kendime, al eve götür, senin olsun. Ah, Dyodyo, benim de bir çocuğum olmayacak mı hiç?

Evde hiç kavga etmeyeceğiz ama, öyle değil mi? Evimiz sessiz ve sakin olmalı, herkesinki gibi. Ama, biliyor musun, beni ne düşündürüyor - zaman zaman kendimi çok yaşlı ve gösterişsiz buluyorum. Tiergarten'de yürüyüşe çıkaracağın sülün gibi bir karın olamayacak senin. Almanlardan uzak duracağız. Kautsky'nin çağrılarına rağmen, ben kendi dünyamda yaşayacağım, peşimde koşup dursunlar, hiç aldırmayacağım.

Dyodyo şu vatandaşlık işini bir halledebilsen, şu doktoranı bir bitirsen ve benimle kendi evimizde açıkça birlikte yaşasan artık. İkimiz de çalışacağız ve mükemmel bir yaşamımız olacak! Dünya yüzünde hiçbir çifte bizim elimizdeki fırsat tanınmadı. Biraz iyi niyetle mutlu oluruz, olmalıyız. Yalnızca ikimiz; birlikte yaşayıp birlikte çalışırken mutlu olmadık mı kaç kez? Weggis'i anımsa, Melide'i Bougy'yi, Blonay'i. Yalnız olduğumuzda, uyum içinde, bütün dünya vız geldiğinde, anımsa. Gün geçtikçe en küçük bir müdahaleden kor-

kuyorum. Weggis'teki son günleri hatırla, ben «Adım adım»ı yazıyordum (o küçük başyapıtı her zaman büyük bir gururla anıyorum!), hastaydım, yatakta yazıyordum, sinirliydim ve sen ne anlayışlı, ne sevgi doluydun. Beni yatıştırdın, o yumuşacık sesin hâlâ kulaklarımda, «Hadi bakim hadi, sakinleş, her şey yoluna girecek.» Hiçbir zaman unutmayacağım[4]. Ya da, hatırlıyor musun, Melide'deki öğleden sonraları, yemekten sonra, balkonda oturur o kapkara kahveyi içerdik, yakıcı güneşin altında, ter içinde ve ben elimde «Yönetim Kuramı»nın notlarıyla bahçede gezinirdim. Ya da, hatırlıyor musun, nasıl bir Pazar günü bahçeye çalgıcılar gelmişti, bizi bir türlü rahat bırakmamışlardı da Maroggia'ya yaya gidip yaya dönmüştük; ay San Salvatore'nin üzerinde yavaş yavaş yükseliyordu, ve Almanya'ya gidişimi konuşuyorduk tam o sırada. Durduk, yolda, karanlıkta sıkıca sarıldık birbirimize, dağların ardında yükselmekte olan yeniaya baktık. Hatırlıyor musun? Gecenin kokusu hâlâ burnumda. Ya da, hatırlıyor musun, akşamları 8.20'yle Lugano'dan gelirdin, elinde zerzavatlar —ben lambayı kaptığım gibi merdivenlerden aşağı koşardım— paketleri birlikte yukarı taşırdık, sonra ben onları boşaltırdım; portakalları, peynirleri, salamları, pastayı masanın üzerine koyardım. Biliyor musun, o küçük masadakiler kadar muhteşem yemekler belki de hiç yemedik; balkon kapısı açık olurdu, bahçenin kokuları odaya dolar ve sen, büyük bir dikkatle tavada yumurta pişirirdin. Uzaktaki karanlıkta Milano trenleri, köprünün üzerinden gökgürültüsü gibi geçer giderdi...

Ah, Dyodyo, Dyodyo! Çabuk ol, gel artık; bütün dünyadan gizlenelim; ikimiz iki küçük odada, bizbize çalışır bizbize pişiririz, öyle hoş öyle güzel bir yaşa-

4 Luxemburg'un Jogiches'le yaptığı İsviçre tatillerine ilişkin iki farklı anısı için bkz. on yedinci ve altmış altıncı mektuplar.

mımız olur ki!.. Hatırla, «seninkiler gibi el hiç görmedim, böylesi yumuşak, zarif eller,» demiştin.

Dyodyo sevdiğim, kollarımı boynuna dolar seni binlerce öperim. Sık sık beni kollarına alıp havaya kaldırmalarını özlüyorum. Ama sen her zaman çok ağır olduğumu bahane edersin.

Bugün işten söz etmek istemiyor canım - yarın, Kautsky'yi gördükten sonra. Yazımı götürmeyeceğim çünkü senin mektubunu bekliyorum.

Seni ağzından ve o çok sevdiğim burnundan öperim, ve kucaklarım, beni kollarına alıp havaya kaldırmanı kesinlikle istiyorum.

Senin Roza.

[Berlin]
[19 Nisan 1899]

Dyodyo! Sonunda boş bir an yakalayabildim —provaları gönderdim ve tükendim— uyuyamayacak kadar yorgunum. Sana ancak şimdi yazabilirim. Uzun süredir söylemek istediğim, söylemek zorunda olduğum bir şey var, ancak zaman bulabildim!!

Uzun süredir beni yiyip bitiren duygu ne biliyor musun? İçimde bir şeyler kıpırdanıyor ve artık dışarı çıkmak istiyor. Zihinsel bir şey, yazmak zorunda olduğum bir şey bu. Korkma, roman ya da şiir değil yine. Gücümün onda birini, hatta yüzde birini daha kullanmadım gibi geliyor bana. Yazdıklarımı yetersiz buluyorum ve eminim, biliyorum, çok daha iyisini yapabilirim. Bir başka deyişle, Heinrich'in deyişiyle, «önemli bir şeyler söylemek» zorundaymışım gibi geliyor bana.

Yazılarımın *biçimi* beni artık doyurmuyor. «Ruhumda», bütün kuralları, kalıpları hiçe sayan yepyeni, özgün bir biçim oluşmakta. Fikir gücüyle, inanç gücüyle onları kırıp geçiyor. İnsanları gökgürültüsü gibi sarsmak, beyinlerine konuşmacılık yeteneğimle değil, görüşümün genişliği, inancımın gücü, ifademin kudretiyle girmek istiyorum.

Nasıl? Ne? Nerde? Henüz bilmiyorum.

Dilediğince gülebilirsin, umurumda değil. İçimde bir şeylerin kıpırdadığından eminim, bir şey doğuyor.

Sen şimdi, «Koskoca bir dağ sancıyla kıvranıyor ve doğura doğura aptal bir fare doğuracak,» diyorsundur. Boşver. Göreceğiz.

Bu akşam yine senin durumunu düşündüm, ne yapmalı, nasıl yapmalı? Her şeyimi verirdim, hayatımın yarısını verirdim, şu işler bir düzene girsin diye. Ah, Dyodyo!

Bana *her gün* yaz. Ben bir karar verdim: sana her gün yazacağım, zaman bulur bulmaz, iki satır bile olsa. Kaç gündür birbirimizden tek bir satır almamış olmak korkunç bir şey.

Sevgilim Dyodyuçni, bugün senin özel ulak bir mektup için yataktan kaldırılışını düşledim, sürünerek çıkıyorsun yatağından, o uykulu, sarışın karmakarışık başını kapının aralığından temkinle uzatıyorsun, o tatlı yüzünde sersem bir gülümseme, mektup yerine ben orada olup da o aptal burnuna bir öpücük kondurabilmek için neler vermezdim - bu kadar zor işte.

Rozia.

Leipzig «Toplumsal Reform mu, Devrim mi» den daha şimdiden 600 nüsha çekmiş. Üç bin kısa zamanda tükenecek, ikinci baskı için telif hakkı isteyeceğim.

Warski'ye cevap yazalı bir hayli oldu, «Varşova Kütüphanesi»ne de öyle.

*YİRMİ BEŞİNCİ MEKTUP**

[Berlin]
Cumartesi
[27 Mayıs 1899]

Benim altın Dyodyuşka'm!

Leipzig'ten bu sabah döndüm ve hemen senin sevgili mektuplarını, kartlarını cevaplamaya oturdum, bu mektup yarın sabah eline geçsin diye. Leipzig'te bu kadar uzun süre kalmama şaşırdın, değil mi?. Ama Schönlank'lar, *özellikle karısı,* bana öyle yakınlık gösterdiler ki, bir türlü ellerinden kurtulamadım. İlk günü, kadın istasyona kadar gidip üç gün sonrası için olan dönüş biletimi dokuz gün sonraya çevirmeyi uzun bir tartışma sonunda başardı, sonra da bütün bu süre boyunca onlarda kalmam için çok ısrar etti. Bugün elinden zor kurtuldum, o da ancak uzun bir savaş verdikten sonra.

Üç kere tiyatroya gittik: Wagner'in *Rienzi*'si, oğul Wagner'in *Barenhauter*'i, bir de Götz'ün *Der Widerspanstigen Zahmung* (Hırçın Kız). Yenileyici bir denenimdi.

Haenisch'le[1] ve baldızıyla tanıştım ([Bayan] Sch-[önlank]'ın yakın arkadaşı, antisosyalist yasalar dö-

* Bu mektup ve bunu izleyen 2 Ağustos 1899 tarihli mektup, Profesör F. Tych tarafından kısa bir süre önce bulunup 1976'da yayınlanan yirmi beş mektuptan biridir. *Archiwum Ruchu Robotniczego* (Varşova, 1976), cilt, II, s. 153-192.

1 Konrad Haenisch, SPD çalışanlarından, gazeteci

neminde *Der Sozialdemokrat*'ta çalışmış.) Bir de ünlü Amerikalı Sosyalist Forker'le de tanıştım, barış gösterilerine katılmak üzere Brüksel'e giderken Leipzig'e uğramıştı. Ondan Amerika'daki hareket konusunda bir hayli bilgi edindim. Benim broşürümü okudu, ülkesine dönünce bir şeyler yapacak.

Bu gezi bana iyi geldi, zaman kaybettim diye üzülmüyorum - hem zaten Leipzig'e gitmeden önce, doğru dürüst bir şey yazabilecek halde değildim. İsviçre'ye gelme konusunu kafamda evirip çeviriyorum; zihnen hâlâ yorgunum. İsviçre öncesinde de pek bir şey yazabileceğimi sanmıyorum. Yine saçma sapan bir şeyler yazarım diye korkuyorum. Mill çok zayıfladığımı söyledi, sen nasıl bulacaksın diye tedirginim[2]. Ama bana iyi davranırsan, benimle kavga etmezsen belki Zürih'te birkaç kilo alırım.

Bu gezi [Zürih] daha başından pek umutsuz görünüyor bana. Evden «Baba Haziran ortasında buradan ayrılıyor» diye yazmışlar, ama nasıl olacak, Tanrı bilir. Bugün onlara sert bir mektup yazıyorum: eğer babam Haziran başında gelemeyecekse, gezisini Temmuz sonuna erteleyeceğim. (En geç Ağustos'ta işimin başına dönmeliyim). Zürih'e bir an önce gelmek istememin bir nedeni daha var. Sana yazdım mı bilmiyorum, L[eipzig]'e gitmeden önce Stadthagen'i gördüm ve onunla boşanma işimi konuştum (kim olduğundan, yani Gustav [Lübeck]'dan söz etmedim elbette). Bana akıl verdi, başvuruyu nasıl yazmam gerektiğini gösterdi, ve en önemlisi, bir an önce başvurmamı söyledi, çünkü 1 Ocak 1900'den itibaren yeni bir Alman yasasıyla bizim göstereceğimiz gerekçe yürürlükten kalkacakmış: şiddetli geçimsizlik! Dava çok uzayabilirmiş - bu yüzden de bir

2 Josif Mill (John Mill) Luxemburg'la Wilno'daki Musevi sosyalist hareketinden beri tanışmaktadır. Ülke Dışındaki Bund Komitesi üyesi olarak İsviçre'de yaşamış, 1915'te Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmiştir.

an önce başvurmak gerekiyor. Ben burada olmadan hiçbir şey başlayamayacağına göre, bir an önce Forrer'le konuşmalıyım[3]. Mektupla olmaz.

Parasal durumuma gelince, senden ikide bir yardım istemek benim açımdan senin için olduğundan çok daha tatsız. Seni temin ederim, kendi zevkim için, ya da savrukluğumdan tek bir kuruş harcamadım. Ev sahibem olacak o azgınla ettiğim kavga çok pahalıya mal oldu. Her zaman olduğu gibi aybaşında oda ve bakım parasını ödemiştim, şimdi bütün param gitti. Onu kendim görmeye gidemezdim, çekeceğim başağrısına değmezdi. Gidip görüşmesini bir tanıdıktan rica ettim, ve ev sahibesi, benim mahkemelerle falan uğraşmayacağımı pek iyi bildiğinden, dava açsın, demiş. Daha da kötüsü, bir de yanımdaki odayı 15 M'a kiralamıştım, Nisan'da Kautsky'ler, Mehring ya da bir başkası belki beni ziyarete gelir diye. O para da böylece gitti. Artı taşınma, artı yeni bir oda bulana kadar otelde geçirdiğim üç gece. Leipzig'ten Nisan için gelen 100 Markla bu harcamalarımı karşılayabildim. Ayın birinde cebimde 70 M kadar kalmıştı; sonra, iki hafta önce, kitapçım Behr sıkıştırmaya başladı. Bir süredir ondan kitap almadığımı fark etmiş, bir an önce ona borcum olan 40 M'ı isterim diye tutturdu. Bernst[ein] üzerinde çalışırken Marx'ın üçüncü cildini aldığımı sana yazmamıştım, sonra bir de Fransa'daki karteller üzerine bir kitapla Hobson'un İngilizcesini, *(The Evolution of the Modern Capitalism)* almıştım. Hepsi üstüste geldi işte. Taşınma olmasa, hesabım aksamayacaktı. Seni temin ederim, gelecekte, Zürih'ten döndüğüm zaman, senden bir daha *asla* yardım istemeyeceğim. Eğer gerçekten seni paradan çok «düzen» ilgilendiriyorsa, şunu belirteyim ki, bir, her ne kadar benim «düzensizlik» gibi korkunç bir kusurum

3 R. Forrer, avukat, sosyolog, Zürih Üniversitesi profesörlerinden; Forrer Stadthagen ile birlikte boşanma davasında Luxemburg'un avukatlığını üstlenmiştir.

varsa da, bu bir felaket sayılmamalı. Hiç para kazanmayan, hiçbir zihinsel ya da ahlaki özelliği olmayan birçok kadın da «düzensiz», ama kocaları onlardan pek hoşnut, ikide bir kavga çıkarmıyorlar düzensizliklerinden ötürü. İki, söylediklerin *doğru değil,* çünkü hesaplarım aslında öyle düzgün ki, başkalarına örnek diye gösterilebilirim. Kardeşin dilini tutamadı ve benim bütün itirazlarıma rağmen, senin mali durumunu anlattı bana[4]. Sakın yazıp da açıklamaya kalkışma, beni hiç ilgilendirmiyor. Her zaman kendine yetecek kadar paran olmuştur, biliyorum; ben de kendime yetecek kadarını kazanacağım, eğer çocuğum olursa ona da kendi kazandığımla bakabilirim. İlerde gelirinin ne kadar olabileceğine ilişkin temkinli «ipuçlarıyla» kendini yorma hiç. [...]

Seni sevgiyle kucaklarım, iflah olmaz yaratık! Kardeşine sevgilerimi ilet!

Senin R.

Not: Taahhütlü mektubunu şimdi, döndükten sonra aldım.

4 Jogiches'in Wilno'daki aile işinden sürekli bir geliri vardı.

*YİRMİ ALTINCI MEKTUP**

Berlin
3 Haziran 1899

Seni gidi korkunç maymun!

Yine öfke içindesin! Ama neden? Babamdan gelecek mektubu beklemek için birkaç gün daha burada kalacağım diye. Babamın beni 10 (on) yıldır görmediğini unuttun galiba. Sağlığı konusunda aldığım haberlere bakılırsa, bu zaten son görüşmemiz olacak. Sen ve ben, tanrıya şükür, birbirimizle daha en azından otuz yıl görüşebilir (ve didişebiliriz). Bir kerecik olsun, biraz anlayışlı olamaz mısın? Babam ne yazık ki banker falan değil, o yüzden de dilediği zaman tatile çıkamıyor, üç kuruşluk zavallı işiyle bağımlı. Sana yazdığım gibi, *Çarşamba* hareket ediyorum, babamla *Temmuz*'da buluşacağım. Babam çok hasta, onu bir sanatoryuma koymam gerekecek, K[autsky]ye gidiyorum.

Layık değilsin ama, öperim.

Kartpostal.

YİRMİ YEDİNCİ MEKTUP

[Grafenberg]
2 Ağustos 1899

Dyodyu, altınım, mektuplarını aldım; 9 numaralıyı dün akşam, 10 numaralıyı bu sabah. Sonunda yazabildiğin birkaç yumuşak sözcük için teşekkürler. Dün gönderdiğim kartta da belirttiğim gibi buna gerçekten ihtiyacım vardı. Kullandığım buruk üsluptan ötürü özür dilerim, ama sevgilim, yalnızca işten söz etmek beni öylesine üzüyor ki. Tek bir sevgi sözcüğü yoktu, perişan oldum. Hâlâ da öyleyim ya. Nedenini bilemezsin. Bak, anlatayım.

Babam hasta değil - fiziksel ve zihinsel olarak tükenmiş durumda. Bir damla kanı kalmamış. Sürekli midesi bulanıyor, çıkarıyor, «bayılacak gibi», boğazı yanıyor, midesi iyi değil, bacaklarına kramp giriyor, öksürüyor ve bütün bunlar psikolojik. Öyle korkunç bir görünüşü var ki, insanlar yolda durup bakıyorlar. Evdekiler, doktor olacak o aptallar, Jozio da dahil, elektrik ve brom tedavisi yapmışlar ve de doğru dürüst yemek yemesini sağlayacak yerde, garip bir rejimle öyle işkence etmişler ki, zavallıcık yemek yemekten ürker olmuş. Bu, annemin ölümünden beri böyle gidiyor - yani iki yıldır[1]. Bu hasta haliyle çalışmak zorunda, her gün,

1 Luxemburg 1889'da Polonya'dan ayrıldıktan sonra annesini bir daha görmedi (Lina Luxemburg 1897'de öldü). Ken-

sabahın köründen geceyarısına kadar. Buraya geldiğinde ne halde olduğunu tahmin edersin.

Tedavi biçimini derhal değiştirdim. Canının istediği her şeyi verdim, çoğunlukla yumurta (günde dokuz tane), süt, v.b. Durumu düzelmeye başladı bile, ama alışkanlıktan olacak, geceleri uyanıp iki saat öksürüyor, ikimiz de uyuyamıyoruz. Sabahları beş, beş buçukta kalkıyor, ben de kalkmak zorunda kalıyorum, soğuk suyla masaj yapıyorum (doktor söyledi), çay pişiriyorum. Çaydan sonra bir süre dinleniyor, yumurtaları kaynatıyorum, kahve yapıyorum, kahvaltı bulaşıklarını yıkıyorum, odayı topluyorum, giyinip onunla yürüyüşe çıkıyorum; işte bu gerçek bir işkence, çünkü babam (abartmıyorum) bir sümüklüböcek hızıyla ilerliyor - dayanamıyorum buna. Daha henüz yürümeye başlamış oluyoruz ki, acıkıyor, o zaman da ya geri dönüp yemek yapmaya başlamak gerek, ya da bir yerlerde bir şeyler yedirmek. Sonra ayaklarımızı sürüye sürüye öğlen yemeğine gidiyoruz, yemekten sonra babamın masadan kalkması tam bir saat alıyor. Öğleden sonra biraz yatıp uyuyayım diyorum ama babam en çok on beş dakika uyuyor, uyanır uyanmaz da çayını istiyor, tabii ben de kalkıyorum. Yarım saat sonra yumurta ve kahve faslı yeniden başlıyor, sonra yine yürümeye çıkıyoruz ve al baştan. Yatmadan önce, saat 5'te, 7'de ve 10'da yemek pişirmeliyim. Sonra gece başlıyor, öksürmeler, yataktan sıçramalarla ve *da capo al fine*.

Şimdi, bütün bunlar bir de şu koşullar altında yaşanıyor: tavanarasında(!) küçük bir oda, daha iyisine paramız yetmedi, babamın parasının yarısı ile benimkinin dörtte üçü oradan oraya taşınmalara (Saltzbrunn, Carlruh, Wroclaw [yer bulmak için]) harcandı. Benim «bölümüm» bir perdeyle ayrılmış. Odanın içinde kımıldayacak yer yok. Bir gaz ocağı ve içinde her dakika

disinin de belirttiği gibi, bu babasını son görüşü olacaktı. Elias Luxemburg 1900'de öldü.

bir şey pişirdiğim iki kabım var: kahve, çay, yumurta, süt, papara - bulaşığı bitirir bitirmez, pişirme işi yeniden başlıyor, koşuşturmamı gerektiren başka bir şey yoksa. Kendime okumak ya da mektup yazmak için bir saat bile ayıramıyorum. Sinirlerim niye bozuk anlarsın herhalde. Yemek yemeğe vakit bulamıyorum, çünkü gaz ocağı sadece babama çalışıyor, yemeğini bitirir bitirmez de yürüyüş saatimiz gelmiş oluyor. Bir de ona uygun bir yer bulabilmek için çıkınlarımız ve bohçalarımızla, onunkiler artı benimkiler, oradan oraya taşınışlarımızı düşün bir, saat başı tren değiştirip, yerleş, toplan, babamı sepetteki yiyeceklerle besleyerek (trende kucağımda hep bir sepet) oda arayışlarımız.

Bu kendime ayırabildiğim ilk saat, çünkü babam bir tanıdığına rastladı ve onunla yürüyüşe çıktı.

Kendim hakkımda anlatacaklarım bu kadar. Nereye ve ne kadar para göndereceğini soruyorsun. Kendini zorlamadan ne kadar gönderebilirsen gönder; beteri gelirse Leipzig'ten isteyeceğim. *Benim* adresime, benim adıma, adi para havalesi.

Fransa konusundaki fikirlerini bana yazmayı ertelemene üzüldüm, çünkü bugün biraz olsun yazmaya çalışacağım. Bu konuda susmak intihar olur[2].

Kardeşine neden yazdığımı soruyorsun - babamın aklına geldi birdenbire. Bir kere Varşova'dan kardeşine Segal'ın kimya fabrikasıyla «Wilno Kimya Fabrikası» aynı şey mi diye sormak için yazmışmış. Müthiş bir buluşla «Wilno'da Bay Grozowski»ye[3] göndermeye karar verdi. Yanlış adres olduğunu söyleyince de, yeniden yaz

2 Luxemburg Dreyfus olayı ve sosyalistlerin burjuvazi hükümetine katılmaları nedeniyle Fransız sosyalist hareketinin içine düştüğü bunalımdan söz ediyor.

3 Grozowski Jogiches'in takma adlarından biridir; en çok bilineni Tyszka'dır. Luxemburg'un babası öldüğünde ilişkileri dokuzuncu yılını doldurmuştu ve Elias Luxemburg Jogiches'in gerçek adını bilmiyordu.

diye tutturdu. Bir şeyi aklına koyunca unutmaz, ben de yazdım.

Bugünlük bu kadar - şu yazıyı yazmaya çalışmalıyım.

Hamburg'a da yazıp bana bel bağlamamalarını söyleyeceğim. Sch[önlank]'a yazdım.

Seni sevgiyle öperim, sık sık yaz, kendinden söz et. Çalışmaya başladın mı??

Senin R.

Ensevgilim, 50 M gönderebilirsen, burada bir hafta daha kalabiliriz (on yedisine kadar).

[Berlin]
[24 Eylül 1899]

Dyodyu, sevgili! P[arvus]'a yazdığım cevabı *L[eipziger] V[lokszeitung]*'a gönderdim; yarın alırsın. Ben beğendim. Bugün birden aptalca bir üslup yanlışının gözümden kaçtığı aklıma geldi, ama fark edileceğini pek sanmıyorum. *S[achsische] A[rbeiterzitung]*'dan yazının tümünü basmasını isteyeceğim, eminim basarlar.

Görüyorsun işte, *Vorwarts*'ın cevabı senin haksız olduğunu kanıtlıyor; ne yazımdaki verileri eleştiriyorlar ne de «alaycı» bir dille kaleme alınmış. Özür dileyen, pes etmiş bir tonla yazılmış. Bütünüyle o denli yetersiz ki, doğrusu Eisner'den beklemezdim[1]. K[autsky]'nin de dediği gibi, benden korktukları kesin. K[autsky] cevabımı çok beğendi, olağanüstü keskin bulduğunu söyledi. *Vorwarts*'la aramdaki sorun da böylece kapanmış oluyor. Ama Sch[önlank]'a yazacağı karşılıkta yardım edeceğim - bu konularda pek başarılı değil. Aramızda kalsın, başkaları duyarsa utanabilir.

Bu iş beni çok yordu (neredeyse bir ay!), ayrıca kalemime gerektiğince hakim olamadığımın farkında-

1 Kurt Eisner, sosyal demokrat gazeteci, *Vorwarts*'ın yayın kurulundan. Luxemburg'un radikal fikirleri belirginleştikçe (2 Mart 1899'da ...sol ucun biricik savunucuları, Kautsky ve ben...» diye yazacaktır Jogiches'e), SPD içinde ona karşı olanların sayısı arttı ve giderek yalnız kaldı.

yım. Biraz yavaştan almaya ve Hanover'den [parti kongresinden] önce yalnızca üç şey yazmaya karar verdim: (1) *Pe*[*tite Rèp* [*ublique*] yazısı; (2) *Mouv*[*ement*] *Soc*[*ialiste*]yazısı; ve (3) yerel diyet meclisi seçimlerine ilişkin yazı - büyük bir olasılıkla *Vorwarts* için.

Uzun mektubunu şimdi aldım. Benim için üzülme, sakinim ve Hanover'den öncesi için elimde pek fazla iş yok.

Uzakta olduğun için, partideki konumumu tam anlamıyla kavraman mümkün değil - çok iyi bir yerdeyim. [Kautsky]'nin tutumundan, *Vorwarts*'ın cevabından, parti basınındaki havadan bunu anlıyorum. 'Yolun ortasındakiler' *(H*[*amburger*] *Echo* gibi) arasında bana karşı olanların sayısı hâlâ kabarık, ama bunun nedeni beni anlayamamaları, benden korkmaları. Daha bir yıl *yapıcı* eylem bana erişilmez bir yer sağlayacaktır. Bu arada, daha ılımlı bir konuşma yapmam mümkün değil, çünkü en aşırı kanadı temsil ediyorum. Hanover' den sonra ses tonumu biraz değiştiririm.

Sırası gelmişken, K[autsky] parti kongresine ilişkin yazılarımla Bebel'i kışkırttığım kanısında. «Çok akıllıca yapmışsın!» diye gülüyor. Beni geleceğin lideri olarak görüyor ve ona destek olmamı istiyor. Bırak dilediğini düşünsün! Ne maymundur o, ama bana vız gelir ne? *Pro patria*!..

Burjuva basını beni ağzına sakız etti. Neyse biz gene benim buradaki konumuma dönelim. İlişkteki *Nord*[*deutsche*] *Volksst* [*imme*], yazılarımın parti kongresini nasıl etkilediğini sana kanıtlayacak. İlk kez yazılarımın ikinci baskısını yapıyorlar. Bernstein yazılarımı hatırlıyor musun? —Aynı şey. Taşra gazeteleri birbiri ardına yayınlıyorlar— görüşlerimi kabul etmeye başladılar. Bir yıla kadar parti basınının tonunu ben ayarlayacağım (özellikle kendi tonumu biraz yumuşattıktan sonra), Çok zor olmayacak P[arvus] neredeyse başarıyordu, çünkü partide beyin ve kişilik sahibi hemen hiç adam yok ve her ikisine de sahip biri ortaya çıkar çık-

maz, önünde bütün kapılar açılıyor. Ama Parvus kendi kafasını kendi kırdı ve bu arada benim işimi de zorlaştırdı. Zararı yok, yakında benim P[arvus] olmadığımı anlayacaklar ve zamanla bana güvenmeyi öğrenecekler.

Hanover'e gelince, sakinim ve kendime güveniyorum. Ne yapacağımı biliyorum, geçmiş başarılarıma güveniyorum. Bunları bilmeni istedim, çünkü sen benim zavallı Dyodyo'm, benim adıma çok korkuyor olmalısın, yoksa, paran olmadığı halde, H[anover]'e gelmek istemezdin. Ama orada benim için yapabileceğin bir şey yok ki, Stuttg[art]'taki gibi bir sinir küpü olarak etrafta dolaşmaktan başka yapabileceğin bir şey yok ki. Hem burası Stuttg[art] değil, ben de artık yeni gelin değilim[2]. Merak etme, utanılacak bir şeyler yapmam.

Ama fazla paran varsa ve de kongre eğlentilerine benimle birlikte katılmak istiyorsan, bana bir an önce bildir ki oda araştırayım, Stuttgart'taki gibi odalarda kalmak istemiyorum!

Bu arada, Hanover'de bol miktarda Rus olacağını da hatırlatırım.

Her ikimizin de şehri tanımamamız kötü, neyse bir şey yaparız artık.

Kararını bir an önce bildir!

Öptüm.
Senin R.

2 1898 SPD Stuttgart parti kongresi Luxemburg'un «ateşle vaftiz edilişiydi.» Jogiches de Stuttgart'a gitmiş, ama kongreye katılmamıştı.

YİRMİ DOKUZUNCU MEKTUP

[Berlin]
Pazar
[17 Aralık 1899]

Dyodyu, sevgilim! Sana dün yazmak istedim ama Fransızca yazıların orta yerindeydim, ipin ucunu kaçırırım diye ara vermek istemedim.

Struve'e yazdığım cevap Ocak'ta *N[eue] Z[eit]*'te çıkacak[1], K[autsky]'yle ayarladık. Neden *Archive*'in o sayısını alıp dikkatlice bir okumuyorsun? Eminim, kullanabileceğim bir şeyler bulup çıkarırsın. Bir sürü ve hepsi de geçerli nedenden ötürü incelikli bir yazı olmalı bu. Uğraşmaya değer!

Schönlank'a Hamburg'u sordum; bir süre orada oturmuş. Bizim planımız suya düştü, nedeni basit: Hamburg'un iklimi sert ve sisli, İngiltere gibi, senin müzmin nezle illetini azdırmanın anlamı yok. Ayrıca orada yazları denizden başka bir şey yok, ki bu ikimiz için de iyi olmaz; serin hava ve soğuk banyolar sinirli kişilere yaramaz. Bunun dışında koşullar fena değil, ama, bana sorarsan, yukardaki sakıncalar yeter. Müthiş bir hava değişimi, hele senin doğrudan İsviçre'den geleceğini düşününce!

1 Piyotr B. Struve, Rus iktisatçı ve felsefeci, Rus liberallerinin lideri, Rusya'da «yasal Marksizm»in en önde gelen isimlerinden.

Başka bir fikrim var - Heidelberg! Harika bir şehir, nefis bir doğa, yamaçta, Neckar'ın üzerinde, yazın sık sık oraya gidebiliriz ya da yakınında bir yerde bir kat kiralayabiliriz. Üniversitesi, kütüphanesi çok ünlü ama şehir daha önemli: bir kere Hessen polisi efendiliğiyle tanınır; iki, ünlü doktor Rüdt'ün zamanından bu yana tek bir parti faaliyetinin izine bile rastlanmamış! Yoldaşlardan ve dedikodudan azade olacağız demektir. Dahası büyükçe bir şehir, Almanya'nın ortasında (Berlin' den sekiz saat uzaklıkta, ve her tür kültürel faaliyet var. Düşün ve bana yaz. Unutma, bu yaz çok iyi bir tatil yapmalıyız, *bedensel olarak* toparlanmak zorundayız. [...]

Kardeşlerimi babama bakmaya «zorlamam» konusunda verdiğin fikirler pek güzel, ama boşuna. Sen zaten oldum olası «zor» sözcüğünün sihirli gücüne iman etmişsindir, siyasette olsun, özel hayatında olsun. Bense «yapmak» sözcüğüne daha çok inanırım. [...]

Kautsky'ler Noel'de beni evlerine çağırdılar, ama gitmeyeceğim, evde kalacağım. Ev sahiplerim, onlarla aram çok iyi, beni aile toplantılarına çağırdılar. Umarım, bu ayrı geçirdiğimiz son Noel olacaktır[2]. Tanrım, birlikte olduğumuz ilk yılları düşünüyorum da, o zamanlar bile bayramları ne biçim geçirirdik! Bayramları kutlamayı bir türlü bilemedik. Biliyor musun, çocuklar olmadan, gerçek bir aile olmadan bayramların anlamı yok. Sence de öyle değil mi?

Sonuna dek bomboş bir evde yaşayacağız... Gün geçtikçe daha ciddi bir biçimde bir çocuğu evlat edinmeyi düşünüyorum. Bu da ancak düzenli bir gelirimiz

2 Bebel, Kautsky gibi sosyalistlerden farklı olarak Luxemburg Noel, Paskalya gibi geleneksel bayramları yaşamı boyunca önemsemiştir. Bkz.: *August Bebel's Briefwechsel mit Karl Kautsky*, yayına hazırlayan: Karl Kautsky, Jr. (Assen: Van Gorcum and Comp. N. V., 1971)

ve olanaklarımız olduğu zaman mümkün. O zamana kadar çocuk yetiştirmek için yaşım geçer mi dersin?

Sürekli olarak bir çocuğun yokluğunu duyumsuyorum - bazen dayanılmaz bir hal alıyor. *Sen* herhalde bunu hiçbir zaman anlayamayacaksın.

Sonunda Kohler-kadının [Jogiches'in ev sahibesi] evinde kaldığına sevindim. O dört duvara artık alıştın, yeni bir yer aramak, yeniden taşınmak tatsız olacaktı. Benim yanıma gelinceye kadar olduğun yerde kal.

Yürekten öperim,
Senin R.

[Berlin]
[yaklaşık olarak 13 Ocak 1900]

Dyodyu, sevgilim! Çok komiksin! Önce terbiyesiz bir mektup yazıyorsun, sonra benim yazdığım gelişigüzel cevaba, «yazdığın karttaki üslup uzun bir mektup yazma isteğimi engelliyor...» diye karşılık veriyorsun.

Bütün mektuplarının düzenli ve inanılmaz bir biçimde nahoş olduğunun farkında değilsin; hepsini ardarda dizersen, olsa olsa «bir öğretmenin en sevgili öğrencisine» yazdığı gereksiz yere şişirilmiş öğütler dizisi çıkar ortaya. Tamam, elbette eleştirel yorumlar yapacaksın, tamam, çoğu yararlı, bazı durumlarda elzem, ama, tanrı aşkına, artık bu bir iptilaya dönüştü! Kâğıt üzerine geçirdiğim tek bir fikir, tek bir olgu yok ki sende can sıkıcı, tatsız, tumturaklı bir söylev çekme isteği uyandırmasın. Ne yazarsam yazayım, ziyaretlerim olsun, yazılarım, gazete abonmanlarım, elbiselerim, ailemle ilişkilerim olsun, beni etkileyen ve seninle paylaşmak istediğim ne varsa - hepsi için verilecek bir öğüt, bir direktif buluyorsun. Seninse benim eleştirilerime sunacağın hiçbir işin yok, zaten ben sana akıl vermeye de meraklı değilim. Bu biraz görgüsüzlük olur, hem akıl vermeye kalksam da dinlemeyeceğini biliyorum. Sözgelimi, dünkü azarlamanın anlamı neydi: «*Ruhen ve siyaseten mahvolmaman için* bir yandan Alman hareketine ilişkin görevlerin ve siyasal yazıların, öte yandan ev işleri...»?

Biraz da senin kendine uygun gördüğün «görevlerden» söz etsek nasıl olur? Mahvolmamak için neler okuyorsun örneğin? Mektuplarının içeriğine ve havasına bakılırsa, korkarım, ben Berlin'de «mahvolmadan» çok önce sen Zürih'te mahvolacaksın. Tatsız bir şey bu - iki üç haftada bir beni «mahvolmaktan» kurtarman gerçekten tatsız!

Bütün bunlar senin o eski tutkundan kaynaklanıyor —ahlak dersi vermek— bu beni Zürih'teki başlangıçtan bu yana hasta etmiştir, yaşamımızı da altüst etti. Tanrı tarafından bana vaaz vermekle, ne konuda olursa olsun bana akıl öğretmekle görevlendirildiğini sanıyorsun galiba. Benim «faaliyetlerim» konusundaki en son eleştirin ve uyarıların yakın bir dostun sözlerinden çok ötelere gidiyor - düpedüz ahlak dersi. Tanrı bilir, belki de en iyisi omuz silkip mektuplarımı asgariye indirmek, bu mide bulandırıcı vaazlardan kurtulmanın başka yolu yok galiba.

Kaldı ki, senin ahlakçılığına nasıl bel bağlayacağım, çünkü çoğu kez söylediklerin o sırada içinde olduğun ruh halinden kaynaklanıyor. Bir örnek vereyim: geçen hafta sana, istemeyerek hatta gereksiz olduğunu *bile bile,* Kautsky'lerle kişisel bır ilişkiye girmiş olmaktan yakınmıştım. Sen de karşılık olarak bu kişisel dostluğun seni çok *sevindirdiğini yazdın.* İyi, güzel. Ardından, Kautsky'lere gittiğime ilişkin mektubuma, verdiğin cevapta, ki bu mektup sana ziyaretimi «eleştirel olarak çözümlemen» için yazılmamıştı, Kautsky'lerle dost olmanın yararsızlığını hatta zararlarını uzun uzun ve derinlemesine tartışıyorsun. Bu iki görüşü bir arada nasıl değerlendirmeli? Kolay - ilkinde hayatından memnundun, ikincisinde berbat bir ruh hali içindeydin. İşte böyle zamanlarda her şeyin üzerine kapkara bir boya çekip beni «mahvolmaktan kurtarmaya» soyunuyorsun.

Bir şey daha var. Beni ancak öğüt verenin kendi uyguladığı öğütler ve ilkeler ilgilendirir. Öğütlerinin

yanısıra, biraz da kendi işlerinden söz etmeni rica ediyorum ([doktora] tezin ne alemde, ilerliyor mu, sistemli entellektüel çalışmaların nasıl gidiyor, «anavatan» gazetelerinden hangilerine abonesin, hangilerini okuyorsun, gibi...).

Seni bir güzel naftalinleyip kaldırdım işte, gördün mü! Bugün bana yarın sana, arayan belasını da bulur mevlasını da, tencere dibin kara, seninki benden kara - daha bir sürü gerçek Leh atasözü sıralayabilirim ama Leh dilinin inceliklerini kavrayabileceğinden emin değilim. Bu nedenle Mr Jowialski'nin [klasik bir Leh piyesi] kotardığı son bir sözle bu konuyu kapatayım: kedi yaşlandıkça, kuyruğu dikleşir... Bunun ne anlama geldiğini kendi başına bulup çıkartacak kadar zekisin, bizlerin Polonya'da dediğimiz gibi, akil olana tek bir söz elverir.

[...] Sevgiyle kucaklarım!

Senin Rozia.

OTUZ BİRİNCİ MEKTUP

[Berlin]
[yaklaşık olarak 22 Ocak 1900]

Sevgili Dyodyu'm! Sana uzun bir mektup yazmak isterdim ama babama ilişkin son haberler beni çok üzdü - ancak çok acil işlerle ilgilenebiliyorum!

K[autsky]'lerdeki işi sana anlatayım. Yayın yöneticiliğini onunla paylaşmak: müsveddeleri yayına hazırlamak, bağışta bulunanlarla ilişkiyi sürdürmek, başka yazan yoksa «Notlar»ı, ve arasıra kitap tanıtma yazıları yazmak. Makale yazmak yok işin içinde. Çalışma saatleri: sabahtan öğlene kadar, haftada üç dört gün.

Bu, K[autsky]'nin özel sekreteri olmak demek değil, N[eue] Z[eit]'in yöneticisi olmak demek, patronum da [Kautsky] değil, J.H.W.D[ietz][1] (G.m.b.H.) yani Dietz, Singer ve Bebel.

[Kautsky]'ye şöyle bir sözünü ettim, çok sevindi ve derhal Dietz ve Bebel'le konuştu. N[eue] Z[eit] için benden iyi bir yayın yöneticisi düşünemediğini söyledi. Dietz de öyle. Yalnız bir sorun var - Cunow'a yeni bir iş bulmaları gerekiyor ve arıyorlar[2]. Cunow ayda 200 M alıyordu, ama Dietz bunu azaltmak istiyordu. Ben

1 J.H.W. Dietz, SPD çalışanlarından, Stuttgart'ta *Neue Zeit*'ı yayınlayan yayınevinin sahibi.

2 Heinrich Cunow, sosyolog, gazeteci, SPD üyesi. Daha sonraları revizyonist olmuştur.

K[autsky]'ye Cunow'dan daha az paraya çalışmayacağımı söyledim.

Şimdi, babamın durumunu da gözönüne alınca, bu işi fena halde istiyorum, ama Cunow'a nasıl iş bulunacak?

Bizim planlarımıza gelince, elbette ki Berlin'de oturacağız. Bunu düşünmeye sen bana hatırlattıktan sonra başlamadım, çok uzun zamandır düşünüyorum zaten.

Kautsky'yle yarım günlük işi çok garip bulduğunu yazmışsın. Yanlış. Hayman Kütüphanesi'nde günde iki saat karşılığı ayda 180 Marklık bir işe az kalsın giriyordum, ama profesyonel bir kütüphaneci arıyorlarmış, olmadı. Büyük bir kentte biraz gayret ve birkaç dostla yarım günlük iş bulmak hiç de garip değil, ek gelirsiz yaşayamayacağımız artık iyice anlaşıldı.

Demek benim para kazanmak konusundaki planlarım akademik ve siyasal geleceğime gölge düşürüyor. Yanlış. Bunu sana açıklamak zaman alacak şimdi. Herneyse, sandığın kadar kötü bir durumda değilim. En azından ben, insanların *birincil* sorunu kendilerine, çocuklarına, anababalarına bakabilecek durumda olmalarıdır ilkesinden yola çıkıyorum, ancak *ondan sonra* bilim adamlığına kalkışabilirler. Kaldı ki, - *sin's Rosen, nun sie werden blühen* [eğer gülseler, açacaklardır]. Hiç bir gerçek deha bütün zamanını yalnızca kendini geliştirmeye verdi diye deha olmamıştır.

Burada yapılması gereken ayarlamalara gelince, bildiğim tek şey kiralık eşyalı odaların tüylerimi diken diken ettiği. Ayrıntıları konuşmak için daha zamanımız var sanırım, gene de ne zaman gelmeyi düşündüğünü öğrenirsem sevinirim.

K[autsky]'lerdeki işe gelince, yazları bir ay, ya da iki, üç ay tatil yapma hakkım var, K[autsky]'nin tatiliyle aynı zamana rastlamaması koşuluyla - ayarlarız.

İlişkilerimin daha şimdiden «Leh davası»na[3] az da olsa bir yararı dokundu. Birkaç hafta önce Kautsky Plochocki'den Polonya üzerine bir yazı almış, Plochocki konusunda ne düşündüğümü sordu. Yayınlarsa benim tutumumun ne olacağını öğrenmek istedi. Ben de doğal olarak kibar bir biçimde ne düşündüğümü söyledim, yazı yok oldu. Umarım yayınlanmaz. Struve'u geri gönder, *acele!*

Sevgiyle öperim.
Roza.

3 Luxemburg alay ediyor. Plochocki, PPS'nin kurucularından ve en önde gelen propagandacısı. Polonya'nın bağımsızlığını savunmuş ve dolayısıyle SDKPİL ve Luxemburg'un görüşlerinin karşısında yer almıştır (Bkz. Ek.)

[Berlin]
15 Mart [19]00

Sevgili! Stuttgart'a giderken yolda hastalandım ve Pazartesi [Clara] Zetkin'de kalıp biraz dinlendim. Salı sabahı yola çıktım, akşam on birde buraya döndüm. Marchlewski'nin mektubunu ve eski bir kartpostal buldum evde.

Son durumumuzu dikkatle gözden geçirdikten sonra şu sonuca vardım: anlaşabilmemiz ve normal sayılabilecek bir ilişkimiz olması için tek umudum birlikte Almanya'da yaşamak. Neden sürekli erteliyorsun bilmiyorum ve anlayamıyorum, ama bu ertelemenin anormal ve beni küçük düşürücü bir tutum olduğunun farkındayım.

Bilmediğim ve anlamadığım bir durumu artık yaşamak istemediğim ve burada birlikte yaşamaya başlamayıncaya kadar seninle herhangi bir konuda anlaşmamızın mümkün olmadığına artık inandığım için, bundan böyle mektup yazmam anlamsız. Bunu tekrar düşüneceğine ve bana katılacağına inanıyorum, bu arada, buraya gelinceye kadar benden mektup bekleme. Sana ancak iş gereği yazacağım.

Senin R.

OTUZÜÇÜNCÜ MEKTUP

[Berlin]
29 Mart [19]00

Sevgili! Poznan'dan o kadar bitkin döndüm ki bugüne dek elime kalem alacak halim yoktu.

Senin mektubunu kısaca yanıtlayacağım. Başında, mektubunu okur okumaz, sana her şeyi anlatmak, gezimden, birdenbire gidiş nedenimden, v.b. eski günlerde olduğu gibi, kendi açımdan söz etmek geldi içimden. Ama birden hatırladım ki, sekiz yıldır hep bunu yaptım ve hiçbir yararını görmedim; vazgeçtim. Sana artık geleceğe ilişkin planlar, olgular dışında hiçbir şey yazmayacağım.

Berlin'e gelmeni engelleyen tek şeyin canının istemeyişi olduğu mektubundan açıkça anlaşılıyor; bunun ötesinde akıl sır ermez derin nedenler yatmıyor. Eğer kişi sürekli bir beraberlikten yana değilse, bu bir evlilik ilişkisini uzaktan ya da kaçamak ziyaretlerle idare etmektir ve bence ancak yüreksizlik olarak nitelenebilir. Berlin bu haliyle bana hiçbir şey ifade etmiyor. Eğer sen buraya benim yanıma gelmek için bir neden, bir amaç göremiyorsan, eskiden olduğu gibi, geçici bir süre için bile, birlikte Zürih'te yaşamamız söz konusu olamaz. Şimdiye dek yaptığımız gibi mektuplaşmak da artık mümkün değil.

Benim Zürih'e gelip de seni Berlin'e gelmeye kandırmamı önermen biraz tuhaf - bunun nasıl farkına

varmadığına şaşıyorum. Belki verdiğim cevabı da anlamayacaksın. Daha fazla açıklayamam. Ancak seni temin ederim, bir daha Zürih'e ayağımı basmamaya kararlıyım, seni görmek için başka bir yere de gidecek değilim artık...

Benim yanıma gelmeyi ne zaman canının isteyeceği tamamen sana kalmış. Ben artık bu işe karışmıyorum, mektuplarla bile olsun, karışmayacağım.

Sağlığıma gelince, acil bir durum söz konusu olursa haber veririm. Mali sorunlarım konusunda da öyle - acil bir şey olursa yazarım. (Not : On beşinden bu ya na, Zürih'ten döneli beri ve Poznan'a gidip geldikten sonra yaşamam için gerekli paranın ancak yarısını kazanabildim. Eğer sende fazlası varsa, aybaşında bir 50 M işime yarayabilir).

Bir şey daha var. Yazmamaya karar verişim sandığın gibi öc alma isteğinden kaynaklanmıyor. Bir boykot da değil bu. Yalnızca o sihirli bilmeceler zincirini artık kırmak gereğini duyuyorum. Dolanıp durmaktan başım döndü.

Renin Roza.

OTUZ DÖRDÜNCÜ MEKTUP

[Berlin]
24 Nisan 1900

Sevgili Dyodyu'm! Mektubun tam zamanında geldi, ben de aramızdaki bu kargaşa ne zaman bitecek diye umutsuzca düşünüp duruyordum.

Son zamanlardaki tutumum ve davranışlarım konusunda seni kısaca aydınlatayım: son zamanlarda aramızda olup bitenler —özellikle benim Zürih'e gelişim—, senin artık beni sevmediğin, belki bir başkasıyla ilişkin bile olabileceği, artık seni mutlu edemediğim —eğer seni mutlu etmek gerçekten mümkünse— konusundaki inancımı iyice pekiştirmişti.

O gece [Clara] Zetkin'in kanepesinde yatarken birden fark ettim bunu. Uyuyamadım - aklıma bir sürü şey geliyordu. Sonra her şey aydınlanıverdi - senin Berlin'e gelme konusundaki kararsızlığın, son zamanlardaki davranışın - bu olgunun ışığında birden kavrayıverdim ve tanrıya şükür, derin bir soluk aldım. Sonsuz bilmeceler, düğümler, entrikalar ve karışıklıktan sonra birden, en acısı da olsa, bütün sorunların en açık ve tek çözümünü bulmuş gibiydim. Ayrılmayı senin için kolaylaştırmaya karar verdim. Sana yazmıyacaktım, böylece de ne seni etkileyecek, ne de yeni bir ilişkiler ağını başlatacaktım. Kendi kendime tek çözüm yolunun bu olduğunu söyledim hep: eğer beni seviyorsa ve birlikte yaşamak istiyorsa, gelir, değilse, o zaman yazışmamız-

daki bu kopukluktan yararlanıp yavaşça geri çekilir ve ilişkimizi «yok olmaya» terk eder.

Ve tam bir yalnızlık içinde yaşamaya başladım, yalnız olduğumu, bundan böyle hep yalnız olacağımı bilerek. Ürpertici ama gurur veren bir duyguydu bu. Birlikte olan insanları her izleyişimde, ilkyazda hayatta olmanın güzelliğini ta içimde her duyuşumda - benimle yaşayabileceklerini bir başkasıyla asla yaşayamayacağını düşündüm... Kendi kendime yeni planlar, yeni umutlar dokuyacaktım. Ama her seferinde küçük, basit bir düşünce bir yolunu bulup beynimden içeri sızıyordu: o zaten daha şimdiden farklı bir hayat yaşamaya başladı, ona verebileceğin hiçbir şey yok. Bu düşünce bütün hayallerimi yıkıp beni çeneleri birbirine kenetlenmiş olarak işimin başına geri gönderiyordu.

Mektubuna bakılırsa - yanılmışım (ben de bazı sözcüklerin doğru yazılışlarını bilmem), ilişkimizin bir temeli, bir umudu varmış. Ama sen kendine güveniyor musun? İçinde olup bitenlerin ayrımında mısın gerçekten? Atalet olmasın bu? Dyodyu!..

Ama eğer her şey gerçekten yolundaysa, bana ne olduğunu, nasıl olduğunu hiç anlatma, yalnızca yaşamımızı ne zaman ve nerede düzenleyeceğimizi söyle. Birçok nedenden ötürü, hemen yapılmalı bu.

Şimdi kısaca birkaç şeye daha değineceğim. Dyodyu, sevgilim, eğer ben seni işlerimin dışına «ittiysem» bunun tek nedeni Leh işini sırtına yüklediğim için duyduğum suçluluk. Eğer böyle yapmaktan vazgeçmezsem seni mahvedeceğimi söyledim hep kendi kendime - hem de salt bencilliğim yüzünden. İlişkimizin «normal» olması için benim sensiz de becerebileceğimi bilmen gerektiğini bana sık sık söyleyen sen değil miydin?! Ben de kendi kendime yetmek, seni benden kurtarmak için elimden geleni yaptım işte. Kalkmış «dışına itilmekten» söz ediyorsun şimdi?!.. Bana akıl verecek, sırtımı dayayabileceğim, kuşkularımı paylaşabileceğim biri olmadan yaşamanın benim için ne zor olduğunu bir bilebilsen.

Ama seni kendi işlerime bulaştırmamam gerektiğini düşünüp bu duyguyu bastırdım hep - senin için çok kötü olur diye. Sen yeter ki iste, birlikte yaşamak ve birlikte çalışmak, bak ne zevkli olacak! Yapılacak çok iş var, ben bir başıma onda birinin bile üstesinden gelemiyorum.

Şimdi, Alman işleri dışında bir de Leh işini üstlendim. Toplantıyı sana anlatmam mümkün değil[1]. Gene de çalışırım. İki gün boyunca bana savaş açtılar. Ama duruma tümüyle el koydum ve sonunda onlar da kendilerini benim ellerime teslim ettiler. Yayın işlerinin ricası üzerine toplantının ikinci gününü *Vorwarts* adına izledim, kendi reklamımı yapmaya pek vaktim olmadı, ayrıca kaybedenleri kışkırtmak da istemedim. Özetle, bütün cephelerde tam bir zafer; en amansız düşmanlarımı bile kendi safıma çektim. Bu da PPS'nin aydınlar kanadında gerçek bir paniğe yol açtı. Daha şimdiden olayları çarpıtmaya başladılar. *İşçi'nin Gazetesi*'ndeki yazıda açıkça belli oluyor, ilişikte gönderiyorum (acele geri gönder). Gelecek sayıda benim cevabım çıkıyor.

Schüller'in kitabı üzerine yazdığım yazı *Neue Zeit*'te çıkacak. Benim için çifte şeref: (1) K[autsky] Bernstein'i eleştiren çalışmasının Fransızca çevirisini verdi, *Meiner lieben Freundin R...L...-K...K...* diye yazmış; (2) eğer Marx'ın mirası arasından *Das Kapital*'in dördüncü cildinden başka taslaklar çıkarsa, bana bunların yayına hazırlanmasını üstlenip üstlenmeyeceğimi sordu. Elbette ki üstlenirim dedim. Birkaç güne kadar mirası Lafargue'dan devralmak üzere Paris'e gidiyor.

L[eipziger] V[olkszeitung] için pek bir şeyler yazamadım, çünkü önce araya Poznan gezisi girdi, ardından hastalık (bir hafta yattım), sonra da bu toplantı. Ancak üçüncü yazıyı gönderebildim, dördüncüyü bitir-

1 Almanya'ya bağlı Polonya'da kurulu Polonya Sosyalist Partisi [PPS]'nin Beşinci Kongresi. Berlin'de yapılmıştır.

mek üzereyim, *Neue Zeit*'tan gelecek parayla bütçemin iki ucu ancak bir araya geliyor.

Geçen gün Poznan'daki toplantı da çok başarılı geçti: Katoliklerin bir toplantısını altüst ettim ve üç yerde konuştum: - kunduracılar, terziler ve bir parti toplantısı. [...]

K[autsky]'ye ender olarak gidiyorum ve çok kalmıyorum —daha çok o beni ziyarete geliyor— onları gördükçe sıkıntıdan ağlamak geliyor içimden. Aslında, insanoğlu midemi bulandırıyor, ve sen, kötü kalpli yaratık, yüreğimi paramparça ediyorsun.

İsviçre'de tembellik etmekten ne zaman vazgeçeceksin?

Ağzından öperim!

Senin R.

Ailemden gelen son haberler çok acı, ama bu konuda hiç konuşmayalım daha iyi.

OTUZ BEŞİNCİ MEKTUP

[Berlin]
Pazartesi
[30 Nisan 1900]

Dyodyu, sevgili! [...] Evet, haklısın. Uzun süredir ayrı ruhsal yaşamlar sürdürüyoruz. Ama bu Berlin'de başlamadı. Zürih'teyken bile ruhsal yönden birbirimize yabancıydık ve son iki yılın ürkütücü yalnızlığı beynime dağlandı. Ama geri çekilen, içine kapanan *ben* değildim. Tam tersine. *Senin* nasıl yaşadığını, *senin* içinde neler olup bittiğini hiç düşündün mü diye soruyorsun. Yapabileceğim tek şey acı acı gülümsemek. Evet, sordum, düşündüm. Kendi kendime binlerce kez sordum, *sana* tekrar tekrar sordum, yüksek sesle, ısrarla, aldığım cevaplar hep aynı oldu, hep aynı - seni anlamıyordum, bana güvenemezdin, vermek yeteneğim yoktu benim. Sonunda sormaktan vazgeçtim, hiçbir şeyin farkında değilmişim, hiçbir şey beni ilgilendirmiyormuş gibi davranmayı seçtim. Şimdi kalkmış, başka bir kadına ilgi duyabileceğini de nerden çıkardığımı soruyorsun, çünkü benden başka hiçbir kadın senin gereksinimlerini karşılayamaz, seni anlayamazmış. Ben de zaten eskiden kendime hep böyle olduğunu söylerdim.

Benim de seni anlamadığımı, benim yanımda kendini yalnız hissettiğini sık sık yinelerdin, unuttun mu yoksa? O zaman değişen neydi? Bunun farkına varmak beni sonunda artık senin için varolmadığım yargısına

götürdü. Demek 1893'te aynı kuşkular karşısında tepkim farklıydı. Elbette ki öyleydi. O günden bu yana değiştim ben. O zaman çocuktum daha, şimdiyse yetişkinim artık, kendi kendini denetleyebilen olgun bir insanım, acı duyunca dişlerimi sıkıp hiçbir şey belli etmemeyi öğrendim. Ama sen, ne olursa olsun, değiştiğimi, sekiz yıl önceki ben olmadığımı kabul etmek istemiyorsun.

Bir şey daha var. İlişkimizi bu kadar kolay nasıl silkip atabildiğimi soruyorsun ısrarla. «Kolay» olup olmadığını tartışmak istemiyorum. «Nasıl»ına gelince, sana bir sır vereyim: Zürih'e son gelişimden sonra, benim iç benliğime karşı köreldiğin konusunda en küçük bir kuşkum kalmadı, senin için herhangi bir kadındım o kadar, belki onlardan tek farkım yazı yazıyor olmamdı. Burada, Berlin'de, erkeklerin *birlikte yaşadıkları* kadınları görüyorum, onlara nasıl taptıklarını, nasıl boyun eğdiklerini. Ve hep aklımda, senin bana nasıl davrandığın var. Bunca zamandan sonra nihayet benim iç benliğime karşı bütün duyarlığını yitirdiğini anladım. Dahası, bu duyarlığın anıları bile silindi senin için. Ötekiler bir yana, en çok bu, senin benden soğuduğunu kesin ve acı bir biçimde gösterdi bana.

Ortak ruhsal yaşamımızı sürdürmek istiyor muyum diye soruyorsun. Cevabımın ne olduğunu pekâlâ biliyorsun, ancak unutma, bunun *gerçekleşmesi* tümüyle sana bağlı. *Ortak* ruhsal bir yaşam kurmak, yaşadığımız koşullarda mümkün değil. Aramızda bir anlaşma, ancak bana olan güvensizliğini bir yana bırakıp seni anlayabileceğime, senin iç dünyana ilgi duyduğuma inanmaya başlarsan mümkün olabilir.

Sana söylemek istediğim o kadar, o kadar çok şey var ki, tanrı biliyor, yazacak gücüm yok. Hele bir buraya gel ve birlikte yaşamaya başlayalım, birbirimize her şeyi anlatırız. Hem belki o zaman sözlere gerek kalmaz.

Bugünlerde Forrer'e yazacağım; boşanma işi uzayıp duruyor. Geleceğe ilişkin planlara gelince, neden başlangıçtaki planımızı uygulamayalım: altı aylığına Güney'e gitmek. Burada açıktan açığa bir arada yaşamamız mümkün değil, bu da olmayınca yaşamımız beni yalnızlıktan da çok ürküten bir karikatüre dönüşecek. Yaşamak için huzura ihtiyacımız var ve huzuru saklanarak bulamayız. Düşün bunu. Anna'yla işler nasıl? Ona yazmadım, nedenini biliyorsun.

Yüzlerce öpücük.
R.

[Berlin]
Çarşamba
[2 Mayıs 1900]

En sevgili Dyodyu! Kısa mektubunu dün aldım; gene iş güç. Altın kalbim, gene saçma sapan bir şey yüzünden (*Vorwarts*'daki yorum) iyice öfkelenmişsin ve benden yönetim kurulunu ve her şeyi birbirine katmamı istiyorsun. Hatırla, küçük ayrıntılar için ortalığı altüst etmemeye tekrar tekrar söz vermiştik. *Vorwarts*'daki yorum saçma sapan, lâfı edilmeye değmez bir şey. *Bize* yöneltilmiş olduğu doğru değil, uyduruyorsun. İkincisi, yerel Lehlilere ilişkin taktiklerimizi değiştirmeye karar vermiştik, hatırla. Onlara Almanlar aracılığıyla, Alman basını aracılığıyla saldırmayacaktık, tersine, *güvenlerini kazanmaya* çalışacaktık. Oysa sen beni onlara karşı bir Alman gösterisi örgütlemeye zorluyorsun. Tutarlı mı bu şimdi? İnsan bir karar verince o doğrultuda davranmalı, ipten ipe cambazlık yapmanın alemi yok. Yerel halkın güvenini kazanma yolunda ilk adımları attım, şimdi benden geri dönmemi isteme.

PPS için harcadığın enerjinin, tutkunun ve ısrarın yarısını kişisel yaşamımıza, yani Zürih'teki işlerini bitirmeye, doktorana, gelecek için planlar yapmaya yöneltsen çok sevineceğim. Barışalı beri senden dört mektup

aldım, üçü PPS üzerine, biri bizimle ilgili, ama pratik konularda tek bir satır yok.

Karı koca olarak açıkça nerede ve nasıl oturabiliriz diye düşünmekten beynin çatlıyor. Eğer bunu yapmazsak, hiç bir şeyin anlamı yok. Tanrı aşkına, lütfen anla, babamı daha fazla oyalayamam artık. Senin verdiğin söze dayanarak, babama geçen yaz bu bahardan itibaren birlikte yaşamaya başlayacağımızı söyledim. Son bir aydır babama ne diyeceğimi bilemiyorum ve bir düzenbaz gibi yalan söyleyip duruyorum. Bu ertelemelere bir son vermenin zamanı geldi de geçiyor bile.

Senin Zürih'te kalmanı gerektiren bir neden göremiyorum, Gust[av] sorununun daha ne kadar süreceğini tanrı bilir ve biz de sonsuzadek bekleyemeyiz. Eğer ilerde Zürih'te bulunman gerçekten gerekirse, 60 M yol parasına kıyarsın, olur biter. Parayı sorun etmeyi ayrı yaşamamız 60 M'tan çok daha fazlaya mal oluyor, böylece hesap denkleşir.

Benimle evlenmek üzere olduğunu kardeşine yaz ki, zamanında işlerini buraya gelebilecek gibi ayarlasın.

Senin de söylediğin gibi, Zürih'teki işleri toparlamak ancak iki üç haftanı alır. Hiç kuşkusuz, basımevini satmalısın (Not. Sende matris yok değil mi? Cevaplamayı unutma.).

Gustav'a gelince. Forrer'den haber beklemenin anlamı yok, o yüzden de, biricik hazinem, lütfen şunları yap. Flössergasse'deki yerel mahkemeye git, Herr Doctor Billeter'i bul, benim ağabeyim ya da kuzenim olduğunu söyle ve davanın ne olduğunu, federal mahkemenin ne karar verdiğini öğren. Karar üç dört haftaya kadar çıkar demişti, üç ay oluyor.

Bunu hemen ve mutlaka yap. Neredeyiz, hiç olmazsa onu öğrenelim.

Durmadan PPS hakkında bir şeyler karalayıp bizim bir araya gelmemiz konusunda hiçbir şey yazmadığın için sana kızgınım. *Anlamıyorum* ya da anlamaktan korkuyorum.

Seni sevgiyle kucaklarım,
Senin R.

[Berlin]
[yaklaşık olarak: 9 Mayıs 1900]

Sevgili! Bu sabah senden yine İşçinin Gazetesi, v.b. konusunda uzun bir mektup aldım. Dün gece önerin doğrultusunda bir cevap vereceğimi yazmıştım, bu yüzden bu konuda başka bir şey yazmıyorum.

Dün doktoran konusunda da yazdım. Ama son mektubunu aldıktan sonra fikrimi değiştirdim. On yıldan sonra Zürih'ten doktoranı almadan ayrılman gerçekten tatsız olacak. Görebildiğim tek çıkar yol Zürih'te kalıp tezini bitirmen. Yalnız sana yalvarırım, bu bitmez tükenmez kararsızlıklardan, bu bir ileri bir geriden artık vazgeç ve *karar ver* —Zürih'te daha ne kadar kalacaksın— ve kararım bana *nihai* ve *kesin olarak* bildir. *Nihai ve kesin* kararını dört güne kadar bekliyorum.

Öperim,
R.

Krichevsky'ye yazdığın mektup, adına ziyadesiyle gölge düşürebilir. Acımasız ve temkinsiz yazılmış. Eğer içerik bir tokat niteliğindeyse, üslup daha incelikli olmalı.

[Berlin]
Cuma akşamı
[25 Mayıs 1900]

Dyodyunka, aşkım!

[...] Kautsky *N[eue] Z[eit]*'a yazı yazmam için sıkıştırıyor, iyice bunaldım. Not. Önceki gün beni yine yemeğe çağırdılar ve bunu fırsat bilip Marx'ın dördüncü cildi ([Das Kapital'in] üzerinde çalışıp çalışmayacağımı sordu. Bu «çalışma»nın ne anlama geldiğini anlamak zor olmadı: bütün müsveddeyi yeniden kaleme alıyor (el yazısı okunur gibi değil), daha sonra düzenlemek niyetinde. Benim «yardım»ım da ya temize çekmek ya da onun dikte ettiklerini yazmak olacak! Benim yapmamı çok istiyormuş, çünkü, Engels de öldükten sonra, E. B[ernstein]'yi saymazsak, Marx'ın el yazısını okuyabilen bir kendisi kalmış. Beni Marx'ın hiyeroglifine alıştıracakmış ki dördüncü cilt bitmeden ölürseymiş, çalışmayı ben tamamlayaymışım (!..) Temize çekme işini üstlenmem için beni kandırmaya kalkışmayacak kadar dürüst ve basit bir insan Kautsky, ama *bilinçdışında* o ölüm masalının başka hiçbir anlamı olamaz. Ne çağdaşlarımızın ne de gelecek kuşakların benim Marksizm'e bu sessiz katkımdan asla haberleri olmayacağını çok iyi bildiğim için, ona, düpedüz, ben aptal değilim dedim! Elbette, daha incelikli bir biçimde söyledim, korkusuyla alay edip, bana Marx'ın el

yazısını öğretmenin bir anlamı olmadığını, ani bir ölüm olasılığının onun kadar benim için de söz konusu olduğunu atlattım. Ayrıca kendisine bir Remington daktilo makinesi alıp karısına daktilo yazmayı öğretmesini salık verdim.

Söz açılmışken, karısıyla niye «anlaşamadığımı» soruyorsun. Böyle bir şey yok. Tersine, beni pek çok seviyor, durmadan öpüyor, bana *Du* diye hitap ediyor. Ama ben onu bir süredir inceliyorum ve kişiliği hoşuma gitmiyor. Kalmansonov denen kadına [Pavel Akselrod'un baldızı] benziyor, yalnız kendinden daha emin. Bu tür *kadınlar* beni açmıyor. Ben kadınlardan soyluluk beklerim, bunda hiç yok[1]. *Hinc illae lacrimae,* [bu yüzden o gözyaşları] hepsi bu kadar.

Ev sahibemin hali vakti yerinde olduğu zamanlardan tanıdığı iyi bir kadın terzisine gittim. Pentikost yortusu için diktirdiğim siyah etek bir haftaya kadar hazır olacak, bayramdan sonra da sarı elbisem. Güzel, şirin bir de şapka ısmarladım, tüylü, İngiliz tipi, modern ama zarif. Pazar günü gönderecekler.

N[eue] Z[eit]'tan aldıklarımla bu ayın gündelik harcamalarını karşılayabileceğim, ama terziyle şapkaya bu para yetmez [...]

İyi Pazarlar dilerim!
Senin R.

1 Luise Kautsky daha sonraları Luxemburg'un en yakın arkadaşların biri olacaktır. 1923'te Luxemburg'un *Briefe an Karl und Luise Kautsky* adlı kitabını, ardından 1929'da *Rosa Luxemburg, Ein Gedenkenbuch*'u yayınlamıştır. Luise Kautsky'nin, Nazi işgalindeki Avusturya'dan kaçarken birlikte götürdüğü Luxemburg'un öteki mektuplarını oğlu Benedikt Kautsky 1950'de *Briefe an Freunde* adı altında ve «annemin isteğini yerine getirmek için» ithafıyla yayınlamıştır.

*OTUZ DOKUZUNCU MEKTUP**

[Berlin]
[31 Mayıs 1900]

Altın Dyodyuşya!

Leh işleri konusunda yarın yazacağım. Bebel'in konuşması kucağıma yeni bir konu düşürdü - sendikalar ve siyaset. Çok zor. Şimdiden başlamalıyım diye düşünüp duruyorum. Paris kongresi için yazdığım yazıyla uğraşıyorum şimdi. Poznan'dan bir mektup aldım, beni bir toplantıya çağırıyorlar. Gerek Mainz gerekse Paris için yetki alma fırsatı bu. Obstrüksiyonizm (engellemecilik) konusundaki yazım hakkında ne diyeceğini öğrenmek için sabırsızlanıyorum[1]. Terziye siyah etek için (dikiş, astar, aksesuvar) 15 M, sarı elbise için (dikiş, işlemeler, aksesuvar) 23 M, şapka için de, sanırım 8 M gerekiyor! Artık ortalıkta pejmürde dolaşmıyorum, aksine çok şıkım (siyah etekle ütücüden yeni gelmiş tiril tiril beyaz bluzlar, peçeli yazlık şapkam; geçen yıldan kalma, ama hiç yıpranmadı, gündelik giymek için yeterlidir). Dün senin resmini evdekilere gönderdim. Ev sahibem masanın üzerinde gördü de senin için kocasını hemen boşayabileceğini söyledi. Dyodyu, daha yaz.

Koskoca bir öpücük,
Senin R.

* Kartpostal.

1 *«Bilanz der Osbtruktion» («Obstrüksiyonun Bilançosu»)*, 2 Mayıs 1900'de *Neue Zeit*'ta çıkmıştır.

*KIRKINCI MEKTUP**

[Berlin]
[9 Haziran 1900]

Sevgili Dyodyu, uzun mektubun beni fena halde sinirlendirdi. Her şeyi herkesten daha iyi bilmekte ısrar eden o kendini beğenmişliğin yok mu. Gustav [Lübeck]'e gelince, geçen yılki masal işe yaramaz, gerekli olan *sıradan* bir olay, geçen yıl içinde nasıl olsa olmuş olması gerekir[1]. Ona mahkeme kamtı olduğunu söylemen gerekmez, onun da kadına bir şey söylemesi gerekmez. Parayla tutulmuş, vesikalı bir sokak kadınının mahkemede «itiraf etmemesi» konusundaki kuşkuların tümüyle saçma. Stadthagen bu tür davaların kurtu olmuş adamdır, seni değil, onu dinlemek zorundayım. Lütfen, lütfen artık herkesten daha zeki, herkesten daha cin olmaktan vazgeç. Sana mektubun bir kopyasını gön-

* Kartpostal.

1 Boşanma yasasında yapılan değişiklik (Bkz. Yirmi beşinci mektup), Luxemburg'un kocasının kendisine ihanet ettiğini kanıtlamasını gerektiriyordu. Luxemburg burada Lübeck'in o yıl içinde bir sokak kadını ile birlikte olduğunu ima ediyor. «Nasıl olsa olmuştur» dediği «olay» bu. İki gün sonra, «Gustav'ın bir şey *yapması* gerekmiyor» diye açıklayacaktır Jogiches'e, «*belleğini tazelemesi* **elverir.**»

derdim[2]; lütfen artık git ve şu G[ustav]'ı bul, *bitsin şu iş*, eleştirmeyi bırak. Sch[önlank] üzerindeki eski nüfuzumu yitirdiğim konusundaki görüşlerin palavra. Herkes beni kızdırmaya ağız birliği etti galiba.

Seni öpmüyorum.
Senin R.

2 Avukat Stadthagen, Lübeck'ln ağzından Luxemburg'a yazılmış bir mektubun müsveddesini hazırlamıştı, bu mektup boşanma davasında yasal kanıt olarak kullanılacaktı.

[Berlin]
[yaklaşık olarak: 3 Temmuz 1900]

Dyodyo, sevdiğim! Sana öyle ihtiyacım var ki! Her ikimizin de birbirimize ihtiyacı var. Tanrı şahidim, olsun, başka hiçbir çift böyle bir görev üstlenmemiştir: birbirlerinden birer *insan* yaratmak. Bunu her an duyumsuyorum ve ayrı oluşumuz bu yüzden daha da zor geliyor bana.

İkimiz de sürekli olarak bir «iç yaşam» sürdürüyoruz. Bu da değişiyoruz, büyüyoruz demek, dolayısıyla içsel bir çatışma ortaya çıkıyor, bir denge bozukluğu, ruhlarımızın bir yerlerinde bir uyumsuzluk. Bu yüzden iç benlik sık sık gözden geçirilmeli, yeniden uyarlanmalı, uyumlu hale getirilmeli. Bir ruhsal tüketim ve sindirim içinde boğulup gitmemek için kişinin sürekli olarak kendi üzerinde çalışması gerek. Ama varolma duygusunu yitirmemek için, ki ben bunun dışa yönelik bir yaşam, yapıcı eylem, yaratıcı iş olduğuna inanıyorum, başka bir insan tarafından denetlenmesi gerekiyor kişinin. İşte o insan yakın olmalı, anlayışlı olmalı, ama uyum peşinde koşan «ben»den ayrı olmalı.

Bütün bunların senin için pek bir anlamı olduğunu sanmıyorum - cebir işaretleri gibi geliyordur. Aslında, aşağıda anlatacağım acı deneyin başlattığı duygu ve düşünceler zincirinin yüzüncü halkasından başka bir şey değil bütün bunlar: *L[eipziger] V[olkszei-*

tung]'un saygıdeğer yayın yöneticisi bundan böyle birlikte çalışmaktan beni azad ettiğini açıklayan nazik bir not eşliğinde yazımı geri gönderdi (tarafsız bir konuydu - Çin'deki savaş.)

Sch[önlank]'ı iyi tanıdığım için, kişisel ilişkimiz bittiğinde, ardından bunun geleceğini biliyordum zaten. Birlikte çalışmaya uzun süredir ara vermiş olmam asıl neden olarak gösterilebilir, ama kendisine hasta olduğumu açıklamıştım. Daha öncesinde de *L*[*eipziger*] *V*[*olkszeitung*]ta benim için bir gelecek yoktu. Her neyse, kendi *fikirlerimi* içeren hiçbir yazımı yayınlamayacaklar artık. Örnek: *L*[*eipziger*] *V*[*olkszeitung*] için obstrüksiyonizm üzerine yazdığım yazıyı sulandırmak ve yumuşatmak gerekti.

Gene de, sonuçta bu olay beni yaraladı. Karamsarlığın yüzünden gereğinden fazla abartsan da, bunu anlarsın elbette. Sorunun siyasal yönü bir yana, maddi yönü de canımı sıkıyor - nereden ve nasıl para kazanacağım?! Gene de kafamızı ve sinirimizi bozmayalım; kişisel ve siyasal hayatta insanın başına çok daha trajik şeyler gelebilir.

Yüzlerce öperim.
Senin R.

[Berlin]
Perşembe
26 Temmuz 1900

Dyodyonuşka, altınım!

Kişisel mektubun beni nasıl sevindirdi bilemezsin! Evvelki gün geldi. Tekrar tekrar okudum. Yarın son ödevini de verdikten sonra, sömestr bitiyor. Şimdi artık senin gelişini beklemekten başka yapmam gereken hiçbir şey yok! Yalnızca bir şey kaygılandırıyor beni: yazdığın ödev bir ders boyunca okunamayacak kadar (iki saat bile yetmeyebilir) uzun olursa ve sen bir hafta daha orada kalırsan!

Yok, yok, kendini böylesine tutkuyla bu ödeve, daha doğrusu doktorana adamış olman beni güldürmüyor, aksine sevindiriyor[1]. Üzerinde çalışırken, istersen pek güzel yazabileceğini (genelde ve Almanca) öğrenmiş oldun, söylerdim de inanmazdın[2]. Hem sonra bu doktora

1 Daha önce de belirtildiği gibi, Jogiches hiçbir zaman doktor unvanını alamamış ve doktora tezini yazmamıştır. Luxemburg'un sözünü ettiği, bir dönem ödevidir.

2 Uzun yıllar sonra Luxemburg Konstantin Zetkin'e şöyle yazacaktı: Zekâsı ve zihinsel yetenekleri konusunda hiçbir kuşkum yok ama Leo asla yazamaz. Fikirlerini kâğıda geçir-

her çeşit işe el atman için seni teşvik edecek. Uzun süredir buradaki işleri ikimiz arasında bölüştürmeyi planlıyorum, bir program uyarınca okumalar yapılacak, birbirimizin yazılarını tartışacağız.

Ailemle aralıksız yazışıyorum ve mektuplarımda hep bizden söz ediyorum. Bak dinle, «nikâh töreni» ve bütün o belalardan kurtulayım derken başıma neler geldi. Onlara, sen İsviçre vatandaşı olduğun için, İsviçre topraklarında evlenmemiz gerektiğini, bu yüzden de İsviçre'ye gideceğimi yazmıştım. Pek zaman kalmadığından ve de onların Varşova'dan İsviçre'ye gelmeleri zor olacağından, ben yalnız gidiyordum, sonra Almanya'da bir düğün toplantısı yapacaktık. Hemen kabul ettiler, yani bizim de «evlenmemiz» gerekmiyor. Bilirsin, böyle masallar uydurmak hiç hoşuma gitmez, ama başka ne yapabilirdim ki? Böylece, umarım, belanın büyüğünü atlatmış oluruz. Sen buraya gelir gelmez, ailemle nasıl bir araya geleceğimizi konuşuruz. Bak, onları çok seveceğinden eminim. Gardrobumun durumu şahane. «Çeyiz»imde hiç bir eksik yok. Çok şık giyiniyorum - her Pazar başka bir elbise.

Dyodyu, biricik sevgilim, yalvarırım geleceğin tarihi bana önceden bildir. Eğer bana bir sürpriz yapmaya kalkarsan ya hizmetçinin ve ev sahiplerimin önünde rezil olurum, ya da istediğim gibi davranmamak için kendimi tutarım ve karşılaşmamızın ilk anının bütün tadı kaçar. Ama önceden bilirsem, her şeyi en mükemmel biçimde ayarlarım. Lütfen ne zaman geleceğini yaz bana! *Yastığını* getirmeyi de unutma. Kalpsiz yaratık seni, elbette şimdi sıkışırsın, bir sürü iş var, Gustav, biletler, kitapların paketlenmesi, v.b. Gene bir hafta

meyi düşündüğü an, donu kalıyor.» *Roza Luksemburg, Listy do Leona Jogichesa - Tyszki*, yayına hazırlayan: F. Tych, Varşova, 1968. cilt I, s.XXXVIII.

daha gerekecek[3]! Tezin konusunda haber bekliyorum! Binlerce öpücük!

Senin R.

Dyodyu, oradan ayrılmadan önce, bana 15 Franklık kadar ham ipek alır mısın? Bana bir elbise, ve bir bluz (kızkardeşime hediye edeceğim) için.

3 Luxemburg'un Zürih'teki Jogiches'a yazdığı son mektubun tarihi 4 Ağustos'tur.

BİRLİKTE
1900 - 1901

Luxemburg bazı mektuplarında kocası ve hizmetçisiyle tam teşekküllü bir ev düzeni sürdüren Alman «*hausfrau*» izlenimi veriyorsa, bu ancak «müthiş Rosa»nın, başka bir bağlamda kendisinin de dediği gibi, «nihayet bir insan» olduğundandır. Gene de ev işleri ve konuk ağırlamak onun için yorucu, yoğun bir çalışmanın ardından girişilen dinlendirici uğraşlar olmuştur, başka bir şey değil.

Jogiches, 1901'de, yabancı topraklarda askersiz bir kumandan gibi dolandığı Berlin'den, ölüm döşeğindeki veremli kardeşini Cezayir'e götürmek üzere ayrıldı. 1902 baharında geri döndüğünde Luxemburg'un Berlin'in nezih semtlerinden Friedenau'da tutmuş olduğu ve «gerçek bir yuva» dediği apartmana taşındı. Ancak araları bozulduktan ve Jogiches apartmanın kendisine ait olduğunu öne sürmeye başladıktan sonra (yetmiş beşinci mektup) Luxemburg'un apartman konusunda hâlâ aynı duyguyu taşıdığı pek söylenemez.

Her şeye rağmen, göçebelik artık bitmişti; gezgincilik, evsizlik, kiralık eşyalı odalar dönemi kapanmıştı. «En sevdiğim şey evde kalıp bu güzel odaları seyretmek...» diyordu artık Luxemburg. Gene de, «çocuksuz ev öyle boş, öyle aptalca»ydı ki, «Çok yalnız hissediyorum» diye yazacaktı Cezayir'e, «Bir çocuğum olsa hayata geri dönebilecekmişim gibi geliyor bana. Bu arada,

hiç olmazsa bir köpek ya da kedi alsam diyorum.» (3 Ocak 1902). Aralarındaki yakınlık çözülmeye başlamıştı. Luxemburg bir yavru köpek edindi ve Jogiches'e, «Puck annesini bir an olsun rahat bırakmıyor» diye mektuplar yazmaya başladı (31 Temmuz 1905).

1905 Rus Devrimi'ni izleyen yıllarda, Luxemburg SPD içinde ulusal bir kimlik kazandı. Ancak, radikal Marksist bir politikacı olarak, SPD'nin tutucu kanadıyla ilişkisi gün geçtikçe daha güçleşiyordu. Bir engel değildi bu. Kişisel sataşmalara aldırdığı yoktu - İster «eteklikli siyaset» desinler, ister onu «huysuz kadın» ya da «köksüz Yahudi» diye nitelesinler, o savaşımını, bazen tek başına, ama kesintisiz sürdürüyordu. «Şunu iyice kafana yerleştir ki,» diye yatıştıracaktı kızgın Jogiches'i, «ne şimdi ne de bir başka zaman beni bu tür pisliklere cevap vermeye zorlayamayacaklar...; cevap vermek aşağılaşmayı kabul etmek olur, bu bir kapris bile olsa, cevap vermeyi reddediyorum. Lütfen sevgili, kendimi savunmak için ciltler dolusu yazı yazmamı salık vermekten vazgeç. Bu tür savunular bir iki sözcükle yapılabilir, daha da iyisi hiç yapmamaktır» (5 Aralık 1899).

Polonya'nın Almanya'ya bağlı kesiminde incelemelerini sürdürüyor, Cezayir'e «...artık Polonya'daki en popüler ad benimki...» diye haberler gönderiyordu (22 Ocak 1902); Mainz, Münih ve Jena'da SPD'nin, Paris Brüksel ve Amsterdam'da Sosyalist Enternasyonal'in kongrelerine katılıyordu; yazıları *Leipziger Volkszeitung*'da (birkaç ay yayın yöneticiliği görevini paylaşarak yürütecekti) ve *Neue Zeit*'te düzenli olarak yayınlanıyor, partinin yayın politikasına ilişkin etkinliği gün geçtikçe artıyordu; düzinelerle konuşma yapıyor, konferanslar veriyor, makaleler, broşürler yayınlıyordu (1900-1905 arasında toplam 200). *Leipziger Volkszeitung*'un yayın yöneticiliği kendisine önerilmiş, ancak, anlaşılan, «parti polemiği konusunda bardağı taşırır»

korkusuyla gerçekleşememişti (Ellinci mektup, altıncı dipnot).

1904'te, «Rus Sosyal Demokratlarının Örgütlenme Sorunları» adlı yazısıyla, Lenin'in izlediği siyasete ilişkin bir polemik başlatmıştı. Avrupa sahnesinde Lenin'in siyasal dehasının ilk farkına varanlardandı. Bolşeviklerin hem destekçisi hem de eleştirmeniydi (...) Devrimin amaçları ve araçları konusundaki farklı görüşleri Luxemburg ile Lenin'in birbirlerine duydukları saygıyı etkilememiştir. «Lenin dün geldi ve iki gün içinde beni dört kez ziyaret etti», diye yazacaktır Luxemburg daha sonraları Konstantin Zetkin'e. «Onunla konuşmak büyük bir zevk. Bilgili ve anlayışlı, ve yüzü o bakmaya doyamadığım çirkin yüzlerden...» (Şubat 1912.) Luxemburg'un başlattığı polemik Lenin'in bir yıllık yönetiminin bir değerlendirmesini de içererek 1918'e kadar sürdü. Bu yazılar Luxemburg'un ölümünden sonra, 1922'de, *Die Russische Revolution* adı altında yayınlanmıştır.

Luxemburg'un çıkar çıkmaz «hayatı en uç noktasına kadar yaşamaya» karar verdiği ilk hapishane tecrübesi de 1904 yılına rastlar. (Elli yedinci mektup). Luxemburg bir konuşmasında İmparator II. Wilhelm'e hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanacaktı. Ama Jogiches'in «ruhsal intiharı»na karşı verdiği mücadele onu imparatorla giriştiği savaştan çok daha fazla yıpratıyordu.

Rusya'daki 1905 devriminin kısa zamanda Polonya'ya sıçraması, Jogiches - Luxemburg ilişkisinin yaklaşmakta olan bunalımını erteledi. Jogiches Polonya'nın Avusturya'ya bağlı kesimindeki Krakov'a geçti. (Üçe bölünmüş olan Polonya'nın kesimleri arasında Rus, Prusya ve Avusturya sınırları vardı). Orada SDKPİL'nin yayın organı olan *Kızıl Bayrak*'ı ve yayın yöneticiliğini üstlendiği *Savaş Alanından*'ı örgütledi ve denetledi. Rusya'ya bağlı Polonya kesimine yasak yayınların sokulması ve dağıtımı işlerini de üstlendi. Girmesi yasak

olduğu halde sık sık geldiği Varşova'da parti güçlerini harekete geçirdi: 1893'te 200 olan SDKPİL üyelerinin sayısı 1906'da inanılmaz bir artışla 30000'lere ulaştı. Beş yıllık zorunlu eylemsizlikten sonra Jogiches yeniden işinin başındaydı, kendi savaş alanına Luxemburg'un karışmasını önlemek için sınırlarını büyük bir kıskançlıkla örüyordu. Berlin'den sabrı tükenmiş, kızgın sözcükler yağıyordu: Jogiches'e: «Krakov'da ne yaptığını lütfen artık söyler misin?» diye soruyordu Luxemburg (30 Nisan); «Bana iki satır yazmak için bir dakika olsun ayıramaz mısın...» (4 Mayıs); «Polonya'da ve Krakov'da neler olup bittiğini ben hiç öğrenemeyecek miyim?» (28 Haziran). Yakarışları cevapsız kalıyordu.

1905 Devrimi Luxemburg'la Alman Sosyal Demokratlarının arasındaki uçurumu; devrimci olmakla salt ahkâm kesmek arasındaki uçurumu açığa çıkardı. Köprü kurulamayacak bir uçurumdu bu. Luxemburg'un «Ne zaman Rus devriminden ders alacaksınız?» sorusu, «Asyalılardan» bir şeyler öğrenmeye hiç de niyetli olmayan Almanların suratına indirilmiş bir tokattı neredeyse. Luxemburg'un devrimi tarihsel bir gereklilik olarak görmesine karşılık, SPD devrime, felsefi, soyut bir sorun gözüyle bakmaktaydı. Son sahnesinin —Alman Komünist Partisi'nin kuruluşunu— içinde oynayacağı yalnızlık, dört bir yanım kuşatmaktaydı.

Kişisel yaşamında da bir teselli bulamıyordu Luxemburg. 1905 Ağustosunda haber vermeden Krakov'a gitmesi Jogiches tarafından işleri «düzelteyim» derken bana «süprüntü» muamelesi ediyorsun diye azarlanmaktan başka sonuç vermemişti. Lexemburg'un hayatına W. diye söz ettiği bir adam girdi (Altmış ikinci mektup) Belki de Jogiches'i biraz olsun sarsmak umuduyla girişilmiş bir ilişkiydi bu. Gerçekten de Jogiches Eylül'de «işleri düzeltmek için» Berlin'e geldi, ancak 1907'de tam anlamıyla bitecek olan ilişkinin ayrılık aşamasına da böylece gelinmiş oldu. 1905 Aralığında Varşova'ya Jogiches'in yanına gidenedek Luxem-

burg ondan hep geçmişi unutmasını, gününü yaşamasını, kendini kahretmekten vazgeçmesini isteyecekti.

1906 Martında, Luxemburg ve Jogiches takma adlarla kalmakta oldukları Kontes Walewska'nın pansiyonunda Çarlık polisi tarafından tutuklandılar. Haziranda Luxemburg kefalet karşılığı salıverildi ve üç ay Finlandiya'da kaldıktan sonra (Lenin'le sıkı temas halindeydi), 1906 sonbaharında eve, Berlin'e döndü. Sekiz yıl kürek mahkûmiyetine çarptırılan Jogiches kaçıp 1907 Nisanında aynı eve döndüğünde, oranın artık kendi evi olmadığını öğrenecekti.

KIRK ÜÇÜNCÜ MEKTUP

[Mainz]
Cuma gecesi
[21 Eylül 1900]

Biriciğim, sevgilim, altınım!

Sonunda birkaç satır yazabiliyorum. Parti kongresi [SPD] bugün öğlende bitti. Erken bir akşam yemeğinden sonra Ren üzerindeki nehir gezintisine katıldım ve biraz önce otele döndüm.

Gazetelerden izlemiş olmalısın, gümrüklere ilişkin siyaset sorunu beni hayli uğraştırdı. Calwer'in konuşması tam anlamıyla bir rezaletti![1] Ben ondan hemen sonra ve hiç hazırlıksız konuştum; ama öyle kızmıştım ki, konuşma çok iyi oldu. Sonra, bana bulaşmamaya özen gösteren Vollmar'ın ardından konuştum[2]. Vollmar'ın başlıca önerisi sonunda geri çevrildi, benimkilerin hepsi onaylandı. Bebel ve ötekiler, Vollmar köpürdü, diyorlar. Perşembe bütün gün ve bugün öğlene kadar migren yüzünden yataktan çıkamadım, bu yüzden de yerel seçimler tartışmasına katılmadım. Neyse ki, kötü

1 Richard Calwer (Calver), iktisatçı, SPD önde gelenlerinden, sonunda sağ kanatta karar kılmıştır.

2 Georg von Vollmar, SPD içindeki sağ kanadın önde gelenlerinden.

bir izlenim uyandırmadı bu. Singer'le[3], Ledebour'la ve Berlinlilerle aynı doğrultuda oy kullandım.

Sonuç olarak, bizim hareketin parti kongresinden *ziyadesiyle* memnun kalması gerekir.

1. Uluslararası politika tartışmasının bizim zaferimizle sonuçlandığı kesin. Singer bile kabul etmek zorunda kaldı.

2. Gümrükler tartışmasını da bizim kazandığımızı, samrım, söylemeye gerek yok.

3. Yönetim kurulunda Berlin için iki sandalye daha kazandık!

Ben şahsen çok yararlandım. Bizim siyasetimizi bir tek ben sonuna kadar savundum. Singer benim için çıldırıyor. Delegelerin birçoğu Calwer'i canlı canlı yedim diye ve uluslararası politika konusundaki tutumumdan ötürü beni kutladılar. [...] Almanya'nın bütün büyük kentlerinde konuşmak üzere çağrılar aldım, en önemlileri Frankfurt am Main, Mainz, Fürth ve Nurnberg'ten, yani *güney* Almanya'dan, bir de Bochum'dan [...] Eisner yemekte Almancayı mükemmel bir biçimde kullandığımı (Herzfeld de ona katılıyor) ve üslup açısından kongredeki en iyi konuşmacı olduğumu söyledi! Eisner için büyük bir iltifat bu! Sonunda Auer'le ilişkim pek tatlılaştı. Yarın hep birlikte Paris'e gidiyoruz, orada Auer'in «kayınvaldesi» olacağım. Bu ara Clara'nın [Zetkin] yanından hiç ayrılmadım, Paris'te birbirimizi kollayacağız.

Paris konuşmasını daha hazırlamadım, ama önümde koskoca Pazar günü var. [...] Migrenim geçti, yarınki yolculukta da iyi olacağımı umuyorum. Sevgilim, altınım, sana yoldan yazarım, ayrıca Paris'ten de yazarım.

3 Paul Singer, Alman sosyal demokratlarını örgütleyici ve liderlerinden.

Seni binlerce kez öperim. Her şey yolunda. Lütfen benden hoşnut ol.

Senin R.

Bebel ve ötekiler bana «fatih» diyorlar (gümrükler sorunu için). Bavyera konusunu *özellikle* gündeme getirmedim. Paris'e Wladek [Olszewski], eliyle diye yaz, 47, rue Beaumier, çift zarf lütfen!

*KIRK DÖRDÜNCÜ MEKTUP**

[Bydgoszcz]
[9 Eylül 1901]

Her şey yolunda gitti —benim önerim oybirliğiyle onaylandı[1]. Sremski'yle işleri hallettim. Otelden ayrıldım— leş gibiydi - bir başkasına geçtim. Salı'ya dönerim. Şimdilik bu kadar.

* Kartpostal.

1 SPD'nin İkinci Kongresi Poznan'ın bağlı Bydgoszcz'da yapılmıştır.

*KIRK BEŞİNCİ MEKTUP**

Rawicz
Toplantıdan önce
[25 Haziran 1901]

Volkswacht raporunu düzelttim, Zas[ulichc]'a[1] yazdım, buraya geldim. Yarın Berlin'e dönülmüyor, Wroclaw'a gidiliyor, çünkü yoldaşlar benim bir gün daha kalmamı istediler. Beni ne kadar sevdiklerini tahmin edemezsin. Toplantı çok görkemli oldu. Çok yorgunum ama ne edip edip üç gün daha dayanacağım, sonra ver elini Jakimowski'de [bir köy?] tavuklara yem vermeye.

Senin

* Kartpostal.

1 Vera Zasulich (1851-1919), Rus devrimcisi, Popülist hareketin çekirdeği *Zemlya i Volya*'nın üyesi. 1878'de Petersburg Valisi General Trepov'a ateş etmiştir. Yargılanmış, suçsuz bulunmuş, yurt dışına kaçmıştır. Georgi V. Plekhanov ve Pavel Akselrod gibi önde gelen Marksistlerle Rusya'da Marksizm propagandası yapmak amacıyla «Emeğin Kurtuluşu» derneğini kurmuştur. 1900'den başlamak üzere *Iskra*'nın yayınlanması işinde Lenin'le birlikte çalışmış, 1903 bölünmesinden sonra Menşeviklere katılmıştır. *Iskra (Kıvılcım)* 1900'de Lenin tarafından Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı olarak yurt dışında kurulmuştur. 1903'ten, kapandığı 1905'e kadar bir Menşevik yayın organı olarak işlev görmüştür.

No. 1 [Berlin]
6 Ocak 1902

Sevgili! Dün bir numaralı mektubunu aldım. Önerin uyarınca ben de bundan böyle mektuplarımı numaralıyorum. Doktor'un tanısı konusunda yazdıkların kafama bir balyoz gibi indi. Cezayir için büyük ümitler besliyordum, şimdi bile yerel doktorun ön tanısı ile [doktor] Senatör'ünkü arasında uyuşmazlığın yol yorgunluğuna ve kötü beslenmeye bağlanabileceğini düşünüyorum[1]. Hele bir hafta dinlensin [Josef Jogiches], durumu, pek mümkünki, düzelecektir. Bu doğrultudaki haberleri sabırsızlıkla bekliyorum. [Doktor] Senatör *yıllardan* söz etmişti. Ama ona güvenebiliriz, değil mi?

Her neyse, bırak garibim yemek yerse kurtulacağını düşünsün ve dilediğini yesin. Son çare bu, artı hava ve güneş. Doktor kaç günde bir onu görecek? Sana Nervi'ye yolladığım ve yolda kaybolan mektuplarımdan birinde, benzer bir durumda söz etmiştim. Kautsky de anlattı, duymuştum, kardeşi tüberkülozmuş, *umudu kesmişler,* sonra güneyde (Boznen'de, güney Tirollerde) iyileşmiş, şimdi Viyana'daymış ve iyiymiş. İşte bak, daha bir sürü böyle durum var.

1 Jogiches veremli kardeşi Jozef (Osip) ile Cezayir'e gitmiş, kardeşi iki ay sonra orada ölmüştür.

Zavallı Potresov'u da yazmadım mı sana? Sonra Dietzgen var - kardeşinle yaşıt. İtalya'da onu iyileştirdiler, sonra da Amerika'ya gitti - oysa burada düşmek bilmeyen bir ateşle otel odalarında sürünüyordu! Ben olsam hiç de umudumu kesmezdim!

Bunca felaketin üzerine bir yenisinin eklenmesinden ötürü duyduğun «öfkeye» —(görümcemin dediği gibi) özür dilerim ama— ben katılamayacağım. Senin psikolojinin anlamakta her zaman zorluk çektiğim Sanskritçesiyle yazılmış bir cümle bu. Cehaletimi bağışla, saygı ve anlayışla karşılanacak felaketler ancak annenin ölümü ile kardeşinin durumudur. «Her şeyden bıktım», «artık dayanamıyorum» türünden sürekli yakarmalar akılsızca, yabanıl bir ruhsal intiharın belirtileridir, tıpkı kardeşinin bedensel intiharı gibi. Aynı kendini yok etme eğilimi bu, varlığının kökünü gerekçesiz, amaçsız kemiriyor. Gerçekten de izlemek bile insanı deli edebilir. Eğer sen bedenini düşüncesizce harcayan kardeşinin yok olup gidişi karşısında bir şey yapamamanın hiddetini yaşıyorsan, benim ne tür duygular içinde olabileceğimi bir düşün. Günden güne yıldan yıla nasıl hiddetlendiğimi düşün. Aynı şeyi senin kendi ruhuna uygulayışını izliyorum burada ben. Sen de kendini harcıyorsun. Tek bir nedeni olabilir: aynı yabanıl delilik.

Şu sıra, bu denli üzüntülüyken, sana bunları yazıyorum diye bana kızacaksın, ama bilirsin, iyi bir diplomat olamadım hiç bir zaman, hem yürek doluysa ağız konuşur. [...]

Burada, evde, her şey yolunda, ancak o bitmek bilmeyen müzik gün boyu kulaklarımda uğulduyor. Şimdi bile saatlerdir bana ninni söyleyen Chopin yüzünden ne yazdığımın zar zor ayrımındayım. Kardeşine ilişkin haberleri endişeyle bekliyorum. Neden gecenin o denli geç saatlerinde bana mektup yazıyorsun ki? Gün boyu hiç zamanın olmuyor mu? O kadar geç saat-

lere kadar ayakta kalman gerekiyor mu? Sana erken yat diye yalvardım o kadar!! Kucaklarım.

Senin R.

Postane senin adına gelen taahhütlü bir mektubu bana vermedi, Cezayir'e gönderdiler.

Lütfen kardeşinden sana gelen mektupları ne yapmamı istediğini artık yazar mısın? Ortadan kaldırayım mı? Yoksa sana mı göndereyim? Hepsi de açılmamış olarak burada duruyor. Posta parası bir servet tutacaktır ve, eminim, içlerinde çok önemli şeyler yoktur.

KIRK YEDİNCİ MEKTUP

No. 8 [Berlin]
20 Ocak 1902

Sevgili! [...] Dün üç Kautsky'lerle Eisner'ler bana geldiler; Stadthagen, her zamanki gibi saat dokuzda biz sofradan kalkmak üzereyken, teşrif etti. Sofra bir harikaydı (her tabakta küçük bir buket çiçek bile vardı, tanesi 10 fenig, ortada da bir saksı sümbül). Serviste en küçük bir aksama olmadı. Önce, havyarlı ekmek (korkma, yalnızca 50 fenig), alabalık ve yumurta, sosisli börekle borş çorbası, limon soslu balık, sebzeli biftek, komposto, soğukluk, peynir ve turp, kahveyle konyak. İçecek: bira ya da limonata. Her yeni yemek sofraya geldiğinde benimle eğlendiler, özellikle Eisner, ama her şeyi silip süpürdükten sonra hep birlikte şampanya isteriz diye tutturdular. Mutfağa gittim, kardeşinin gönderdiği şişeyi çıkarttım, şaşkına döndüler. Doğal olarak şişe bitti. Singer'e oldukça iğrenç resimli bir kartpostal gönderdik, herkes imzaladı. Saat 1.30'a kadar kaldılar. Bayan Eisner bana nefis bir altın çerçeve içinde ailesinin renkli fotoğrafını getirmiş. Küçük masanın üzerine koydum, çok hoş oldu. Şimdi işimin başına dönüyorum. Seni kocaman kucaklarım.

Senin R.

Gazete için Warski'yle pazarlık ediyoruz. İlk sayı en az dört sayfa olacak ve hemen hemen *N*[*eue*] *Z*[*eit*] boyutlarında. Önereceğin konular var mı?

Potresov'un *Zari*'da çıkan «Kutsal Ateşin Rahibesi» yazısını mutlaka oku. Bence bu yazı uluslararası Marksist jargonla değil de iyi bir Rusçayla yazılmış biricik yazı. Biraz belirsiz ama o ne tutku! Beni çok etkiledi.

[*bu mektup kronolojik sıralamanın dışındadır*]

[Berlin]
13 Şubat, 1902

[...] Menümdeki turplara ilişkin eleştirilerin, «özür dilerim ama» geçersiz. Evet, burada Almanya'da turp *yalnızca* peynirle ve yemekten *sonra* veriliyor. Bu uyanıklık numaralarından artık vazgeçsen diyorum. [...]

No. 14 [Berlin]
Salı
28 Ocak 1902

Sevgili! Bugün on üç numaralı ve Cuma tarihli mektubunu aldım. Dün akşam toplantıya katıldım. [Clara] Zetkin'in konuşması fena değildi, ama o kadar. Benim hazırladığım öneri oybirliğiyle kabul edildi. [Bir kopyasını] Dubreuilh'e gönderdim, sevinsin diye[1]. Zavallı Clara çok yoruldu. Bir sürü veriyi atladı, benim yazılarımdan satırı satırına alıntılar yaptığı halde adımı vermeyi de unuttu. Toplantı salonu çok büyük değildi, 500 kişi (SD) kadar vardı ve hıncahınç doluydu. Salonun yarısını ve *comme de raison* ön sıralardaki en iyi yerleri, doğal olarak Ruslar, daha doğrusu Rusya'dan gelme *kikes* doldurmuştu - onlara bakmak bile midemi bulandırdı.

Clara'yı Leipzigerstr'deki Reichshallen'e kadar götürmem gerekti, gözleri hiç iyi değil (öbür gözde de katarakt başladı) ve geceleri görmekte zorluk çekiyor. [Emmy] Stock'la randevusu vardı[2]. Stock, partinin «kreması»yla birlikte, bir *Frauen und Madchen* toplantısındaydı. Clara Müller, hani Mehring'lerde tanıştığım, berbat bir tısırdamayla konuşan şaire, kendi şiirlerini okudu. «Erkan» eksiksiz Reichshallen'deydi: Auer'ler, Grad-

1 Louis Dubreilh, Fransız sosyalisti ve gazeteci.

nauer'ler[3], Eisner'ler, Stadthagen, v.b. Ben hemen savuşmaya davrandım, ama bırakmadılar, eve birlikte yürürüz diye ısrar ettiler.

Hepsi «altı kaplık» ziyaretimle dalga geçti! Dedikoducu güruhu! Bu tür ayrıntılara ne kadar da önem veriyorlar! Not. Eisner'ler ve Gradnauer'ler benimle ilgilenmekte birbirleriyle yarış ediyorlar.

Gelecek Pazar Clara'yla birlikte Eisner'lere gideceğiz, Kautsky'lerin bizi bir de Bebel'leri çağırdıkları akşam. Ben bir bahane uydurmaya çalışacağım, ama gene de gece gidip Clara'yı almam gerekir, çünkü bende kalmak istiyor.

Ledebour'dan Pazar sabahı bana uğramasını isteyeceğim, çünkü Clara'nın ona Lili'nin [Braun] kitabını vermesini istiyorum. *Gleichheit*'te kitap üzerine bir yazı yazması için[4]. Clara öğle yemeğini benimle yemek ve ardından Eisner'lere birlikte gitmek istediğinden, Ledebour'u da öğle yemeğine dayatırım. Gördüğün gibi, Clara yüzünden, parti sosyetesine daha da bulaştım. Ama bu uzun sürmez, bazı yararları da yok değil.

Singer'e gelince, baştan aşağı yanlışsın. Kautsky'nin önünde (onunla Heyman'larda karşılaşmış) bana yemeğe gelemediği için neredeyse ağlayacakmış. *Vorwarts*'da okudum, gerçekten de (o gece) kendi seçim bölgesinde konuşmuş.

Lehçe gazetemizin görevleri ve amacı konusundaki düşüncelerin çok ilginç! Nasıl böylesine hayalci olabilirsin! Hem de halen Marchlewski'nin elinde olan küçük yasadışı bir yayın konusunda! Kalkmış bir de Leh top-

2 Emmy Stock, SPD'nin himayesinde kurulan Çalışan Kadınlar Derneği «*Verein für Frauen und Madchen der Arbeiterklasse*»'nin ilk başkanı.

3 Georg Gradnauer, SPD'nin sağ kanat üyelerinden, *Sachsische Arbeiterzeitung*'un ve daha sonra *Vorwarts*'ın yayın kurulundan.

4 Lili Braun, SPD'nin kadın hareketinin önde gelenlerinden, yazar, *Memoiren einer Sozialistin*'in yazarı.

lumunda ruhani liderlik, istilacıların her üçünü de karşısına alan bir basının kaçınılmaz etkinliği gibi şeylerden söz ediyorsun. Senin gibi ciddi bir adama yakışır mı böyle saçmalıklar!.. Bütün bu ideallerin elbette ki farkındayım, ama bu gazeteyi elimizden geldiğince yoluna koymak gerektiğinin de bir o kadar farkındayım. Sen hayal kuruyorsun-Afrika güneşi başına geçmiş olmalı («Sen ey düş üreticisi...»)

Gönderdiğin *Petite Rèpublique*'leri dikkatle inceledim. Bazılarını ben daha önce K[autsky]'dan alıp kendim işaretlemiştim, ama senin işaretlediklerin de çok yararlı olacak.

Krichevsky olayına bulaşmaya hiç niyetim yok. Bebel Zaria'nın cevabını *Vorwarts*'da yayınlamaya karar verdi ve benim önerim üzerine Clara dünkü konuşmasında Krichevsky'ye bir iki çelme taktı. Ayrıca *Vorwarts* muhabirinden kendi konuşması üzerine Krichevsky'nin raporunu da istemiş, gizli kapaklı hiçbir şey kalmasın diye.

Burada kesmeliyim, çünkü Anna [hizmetçi] mektubu postaneye götürmek için bekliyor.

Kardeşine en iyi dileklerimi ilet! Kucaklarım.

Senin R.

No. 20 [Berlin]
11 Şubat 1902

Sevgili Dyodyu! [...] Her zamanki gibi, gezide bazı eğlenceli şeyler oldu. Reichenbach'ta, toplantıdan sonra (her şehirde toplantının ardından bazı yoldaşlarla gecenin ikisine kadar konuşmak gerekiyor, benim bir itirazım yok) - neyse, Reichenbach'ta yerel kodamanlardan biri gözlerini bana dikti, bakıyor. Sonunda konuştu: «Olsa olsa yirmi sekizindesiniz, oysa ben kırk iki yaşında olduğunuzu sanıyordum.» Ben şaşırarak, «Ama neden?» diye sordum. «*Süddeutscher Postillon*'daki resminizden» demez mi? Nasıl güldüğümü tahmin edebilirsin. Gazetedeki karikatürü gerçek bir resim sanmış olmalılar, hepsi büyük bir sadakatle kesip saklamış.

Değişiklik olsun diye, Meerane'deki toplantıdan sonra kadın hakları ve evlilik konusunda amansızca sorgulandım. Hoffman adında nefis bir genç dokumacı - Bebel'i, Lili Braun'u ve *Gleichheit*'ı okuyor - soruna iyice sahip çıkmış. Kadının yeri evidir diyen ve kadınların fabrikada çalıştırılmaması için mücadele vermemizi isteyen yaşlı yoldaşlarla dişe diş bir savaşa girmiş. Ben de kendisinden yana çıkınca, Hoffman sevinçten çıldırdı. «Gördünüz mü!» diye bağırdı, «Otorite de beni destekliyor!» Yaşlılardan biri, gebe bir kadının fabrikada genç erkeklerin yanısıra çalışıyor olması ayıptır deyince, Hoffman, «Bunlar çarpık, modası geçmiş ahlak kural-

ları!» diye bağırdı. «Düşünün bir, eğer Luxemburg'umuz bugün buradaki konuşmasını yaparken bir de gebe olsaydı, onu daha da çok beğenmez miydik!» Bu beklenmedik ahkâm üzerine tam gülecektim ki, hepsinin onu gayet ciddi dinlediklerini görünce ben de dudaklarımı ısırmakla yetindim.

Her neyse, anlaşılan Reichenbach'a bir daha gelmeden önce ne yapıp yapıp gebe kalmanın bir yolunu bulmalıyım. Anlaşıldı mı? Oradan ayrılmadan önce (saat gecenin ikisi olmuştu) oğlan yolumu kesti. Önemli bir konuda bana akıl danışacakmış: Günümüzde evlilik ikiyüzlü bir kuruma dönüştüğü halde gene de evlense miymiş. Çok şükür «evet» diye yanıtladım ve o da mutlu oldu. Gülümsemelerden, fısıldaşmalardan ve sonunda kendi itirafından evlenmek üzere olduğu anlaşıldı. Zamanı gelmiş de geçiyormuş bile zaten. Nişanlısı daha şimdiden o görmekten çok hoşlandığı durumdaymış. [...]

Toplantılarda sendikalara girenlerin ve parti yayınlarına abone olanların sayısı bir hayli yüksekti. Bütün gezi, fiziksel olarak yorucu olmasına karşılık ruhsal yönden yenileyiciydi. Glauchau'da yerel dokumacılık okulunu gezdim. Ustabaşı çok terbiyeliydi, bana her yeri gezdirdi. Bir sürü ilginç şey öğrendim. Burada kesmeliyim, daha Clara'ya ve Mehring'e yazacağım. Kucaklarım!

Senin R.

No. 25 [Berlin]
21 Şubat 1902

Sevgili Dyodyu! Dün çok doluydum, sana yazamadım. Bugün Anna'nın çamaşır günü, o yüzden yemek ve temizliği ben üstlendim. Akşamüstü bir saat güneşte yürüdüm, hava öyle keskindi ki iyice yordu beni; bu mektuba başlamaya korkuyorum; sana söyleyecek o kadar çok şey var ki.

Önce, iş. 26 numaralı ve 15 tarihli mektubunda istediğin Grandulen [ilaç] bugün geldi. Şimdi çok geç, ama yarın mutlaka o işi halledeceğim.

Ve şimdi *inmediad res!* Burada olmaman ne kötü! Kanepeye karşılıklı oturur, güzel güzel konuşurduk, bu öldürücü karalamalar yerine! Her neyse, dün akşam sekizde ağabeyimden eve döndüğümde Mehring'den bir mektup buldum, hizmetçileri getirmiş[1]. Aynen şöyle: «Sevgili Rakowski! Lütfen hemen gel. Leipzig'ten yoldaşlar burada. Sorun çözümlendi. Yaşasın! Senin F.M.»[2] Doğruca Steglitz'e [Berlin'de bir Semt] gittim ve yolda beni aramaya çıkmış olan Mehring'e, Kleeman'a ve Beyer'e (Basın Komisyonundan) rastladım. Saat altıdan beri beni Mehring'lerde beklerlermiş (adresimi bil-

1 Luxemburg'un ağabeyi Maksymillan [Munio] geçici bir süre için Berlin'de oturmaktaydı.

2 Rakowski, F. Mehring'in Luxemburg'a taktığı alaycı bir lakap.

mediklerlnden). Hemen oradaki bir kahveye girdik (11'de Leipzig'e döneceklermiş) ve öteki adayların «yeterince iyi olmadıkları» gerekçesiyle beni *L[eipziger] V[olkszeitung]* için istediklerini bildirdiler.

Önerileri şöyle: önce Basın Komisyonu gazetenin sürekli yazarı olmamı resmen isteyecek[3], ardmdan Leipzig'e taşınmam için gereken hazırlıklara başlanılacak. Hemen ekledıler, ödeyeceğim kira gibi engelleri, «Leipzig üstlenebilir»miş. (Anlaşılan Mehring ile bütün ayrıntıları daha önceden tartışmışlar). Konuşmaları Mehring yönetti, soruna olmuş bitmiş gözüyle baktığından, mutlu mutlu sırıtıyordu. Ama ben, hazırlıksız yakalandığım ve düşünecek zamanım olmadığı için, acele bir hesap yapıp, «Lafı uzatmadan sizi yanıtlayayım» dedim, «*Bu aşamadaki* öneriniz *Leipziger Volkszeitung*'a yazı yazmamla sınırlı, öyle değil mi? Bu öneriyi geri çevirmek için bir neden görmüyorum. Ayrıntılar üzerinde tartışmak koşuluyla, sizinle birlikte çalışmaya hazırım. Daha ileriye yönelik planlarınıza gelince —benim Leipzig'e taşınmam ve yayın yöneticiliğini üstlenmem— bu çok basit bir iş değil ve size şimdiden *kesin* bir cevap veremem. Bakacağız.»

Kabul ettiler - doğal olarak, Mehring'le birlikte, başka bir çözüm yoktur ve bu budur diye yineledikten sonra. Tartışmaya girmedim, çünkü, bir, ne karar vermem gerektiği konusunda hiçbir fikrim yoktu, hem sana damşmadan *kesin* bir cevap veremezdim; iki, zaten bu bir ön konuşmaydı. Gerçekten de, gazetenin yazarı olmak için bile Basın Komisyonunun resmi çağrısı gerekiyor, bunu *Mart*'ın *ikinci yarısında* gönderecekler (benim ısrarım üzerine ertelediler). Komisyon beni bir açık oturumda konuşma yapmak üzere çağıracak, aynı günlerde kendi aralarında bir toplantı düzenleyip beni

3 Almanya'daki her büyük kentin kendi sosyal demokrat gazetesi vardı. SPD'nin aldığı karar uyarınca her gazete bir basın komisyonunun denetimindeydi.

de davet edecekler. Mehring'ler de benimle Leipzig'e gelecekler (! sevinçten uçuyorlar).

İşte böyle. Görüyorsun, hayat bize bir an olsun huzur vermemeye kararlı. Hep yaşamımızı altsüt edecek bir şeyler oluyor. Ama bu kez, evet ya da hayır demeden önce uzun uzun düşünmeyi gerektiren *çok önemli* bir durum söz konusu.

Mart konferansında da kararımı resmen bildirmek zorunda değilim, çünkü orada yalnızca benim gazeteye yazı yazıp yazmamam tartışılacak. Ama öte yandan gerek Leipzigliler gerekse Mehring benim katkımdan, gazeteyi desteklemeye derhal başlamamı ve hemen ardından da yayın yöneticiliğini üstlenmemi anlıyorlar. Uzun süre oyalamak söz konusu olamaz, Mehring beni asla affetmez. Martta Leipzig'te onlara kesin bir cevap vermesem bile ben *kendim* ne istediğimi biliyor olmalıyım, çünkü iç kararsızlıklar her zaman dışa vurur ve karşı tarafta güvensizlik uyandırır, saygıyı azaltır. Bu konuyu seninle (sümüklüböcek hızıyla ilerleyen yazışmalarımız göz önüne alınırsa) derhal görüşmeliyiz. Leipzig'e gitmeden önce senin kesin fikrini öğrenmiş olmalıyım.

Aslında, sen de ben de bunun olumlu ve olumsuz yönlerini çok iyi biliyoruz, sorun hangi tarafın ağır bastığını bulup çıkartmakta. Gene de, sana durum hakkında kısaca ama etraflı bilgi vermeyi bir görev sayıyorum.

Her şeyden önce, her ikimizi ürperten yeni bir altüst olma, daha yeni kurduğumuz ve henüz tadını çıkaramadığımız dingin sığınağımızı kendi ellerimizle yıkmak, Friedeanu'daki sessiz ve güzel apartmanımızı bozmak. Yani değişiklik, yani karışıklık, yani gerginlik, hem de huzura bu denli ihtiyacımız varken!!! Bu bağlamda tek bir sözcük bile yazmam gereksiz, huzura benim kadar gereksiniyor olman mümkün değil. Uzun lafın kısası, soruna bir başka açıdan bakalım:

Birincisi, Leipzig'e *derhal* taşınmak söz konusu olamaz. Hiçbir güç Ekim'den önce beni oraya götüremez, çünkü senin geri gelmeni ve birlikte sessiz bir yaz geçirmeyi ve tatil yapmayı istiyorum. Sonra, artık duyabildiğimiz umut ve güvenliği, sonunda, sahip olabildiğimiz *kendi apartmanımıza* ve *kendi ev düzenimize* borçluyuz. Elbette ki bunlara Leipzig'de de sahip olabiliriz. Bugünkü durum Dresden'dekiyle kıyaslanamaz bile[4]. O deli saçmalıklarına yokum artık, otel odaları, v.b. Bir daha asla. Tam Alman biçimi, acele etmeden, Leipzig'de villalar muhitinde, koruya yakın (Leipzig'in koruları nefistir) uygun bir apartman buluruz önce, sonra eşyalarımızı yavaş yavaş toplarız (taşınma masrafını elbette partiye ödeteceğiz), Anna'yı (hizmetçi) da götürürüz. Kısacası, hiç acele etmeden, gerginlik, yorgunluk yok, hazırlıklarımızı yapar, ve orta - sınıf biçimi yerimize yerleşiriz. Bütün bunlar benim yayın yöneticiliğini devralmamdan *önce* çözümlenir. Ve orada tıpkı burada olduğu gibi yaşarız, büyük özlemle sözünü ettiğin o «elma çorbamızı» yine pişiririz *(Not:* seni değer bilmez domuzcuk, neden «domates çorbası» olamıyorsa «bari» elma çorbası olsun diye yazıyorsun! Az mı domates çorbası, deyimi hoş gör, tıkındın!!)

Sen de pek iyi bilirsin ki Leipzig'de de Friedenau' da olduğu kadar sessiz ve sakin bir hayat yaşanabilir. Dahası, orada Kautsky'ler, Naufeld'ler yok, hiç kimse yok. Schönlank'ın tek bir tanıdığı yoktu, çünkü orada parti intelijensiyası yok, hepsi sıradan işçiler. Her neyse, orada bizi tanıyan tek bir kul olmayacağına, ben de sık sık davetler vermeyeceğime göre, ilişkimiz de dikkati çekmeyecektir (ancak şehre indiğimizde biraz dikkatli davranırız, o kadar). Hem sonra orada nefis bir tiyatro var, sık sık ve bedava, konsere gidebiliriz, hepsinin üstüne bir de yılda beş, altı hafta yaz tatili.

4 Luxemburg, 1898'de *Sachsische Arbeiterzeitung*'un yayın yöneticiliğini yaptığı sırada oturdukları Dresden'den söz etmektedir.

Gelelim ikinci noktaya. Dış kargaşalığın yanısıra, bizi sıkı çalışma ve sorumluluk, yani *iç* karışıklık bekliyor. Buna cevabım: bütün bunlar şimdi bana dört yıl önce Dresden'de olduğundan çok farklı görünüyor. O zamanlar burjuva basını konusunda en küçük bir bilgim yoktu, *Kreuzzeitung* (adı bile farklıydı) nedir bilmezdim. Gazete çıkarmanın tekniği konusunda kabaca bir fikir sahibiydim, o kadar. Şimdiyse burjuva basını bana hiç de yabancı değil, Dresden'de olduğum gibi eski, küçük bir tekneyle pusulasız bir deniz yolculuğuna çıkar gibi değilim.

Dahası, *L[eipziger] V[olkszeitung]*'un teknik olarak çok yüksek düzeyde gayet iyi örgütlenmiş bir gazete olduğunu da aklından çıkarma; bu yüzden *S[achsische] A[rbeiterzeitun]* da olduğu gibi birtakım reformlar yapmama gerek yok. *Biçim* konusunda düzeltilmesi gereken bir şey yok, tek sorun içerik - doğru dürüst yazılar ve öyküler. Bu konuda da Mehring'e güveniyorum. Bu durumda kendini etiyle kemiğiyle gazeteye adayacaktır ve dara düştüğümde bana yardım edecektir: Prusya tarihi, Prusya siyaseti, akademik yaşam, parti tarihi, v.b. Bense özellikle parti *çizgisi* ve parti *politikası* üzerinde yoğunlaşmak istiyorum. *Cunow* çalışmaya can atıyor, bir makine kadar üretkendir, Mehring nedeniyle işi çekici bulabilir, ayrıca belki Schippel ve birkaç Fransız da katılabilir. Yani, kıyaslamalı olarak, çok yüklü bir çalışma düzenim olmayacak. Kaldı ki, Jaeckh kalacak ve Mehring onun çok yetenekli bir yazar olduğunu söylüyor.

Şimdi, bu maceranın bize yararı ne olur? Bir: bol bol para. Dilediğimiz gibi yaşarız, yazlarımızı İsviçre'de ya da deniz kıyısında bir yerde geçirebiliriz, doğru dürüst giyinir, apartmanımız için birşeyler satın alabiliriz (akrabalarımıza yardım edebiliriz - ki bu *benim* özel sorunum, biliyorsun, Andzia'yı [kızkardeşi] düşünüyorum) ve her ay birkaç yüz mark tasarruf edebiliriz.

İkinci ve en önemlisi: *siyasal bir konum.* Partinin en önde gelen yayın organının başına geçmenin ne demek olduğunu sana anlatacak değilim. Bütün o köhne kafalıların ve *hepsinin,* Bavyeralıların, yabancıların gözünde farklı bir yerim olacak, elimde ne güçlü bir silah olduğunu görünce. Daha da önemlisi, *konum;* sürekli bir konum, her gün yeniden, yeni bir yazıyla, yeni bir çabayla güvenceye alınması gerekmeyen bir konum.

Üç: her sabah nerden başlamalı, nasıl yazmalı, neye el atmalı türünden soyut sorular yerine, bir dış yapıca belirlenmiş bir yaşam ve bir iş. Bence istikrar ve düzen sağlayan bir dış çerçeve sinirlerimizi yatıştıracak, iyileştirecektir. Mektupların, senin de tembel, amaçsız bir huzur değil, savaşarak, çalışarak edinilmiş düzenli, istikrarlı bir huzur aradığının en somut kanıtı. Çevrendeki bütün sefalete rağmen, dinginlik için duyduğun isteğe rağmen, ancak savaş boruları öttüğünde, çalışma ve mücadelenin sesini duyduğunda yaşıyor olduğunu duyumsuyorsun. Yayıncılıktan daha *istikrarlı,* daha huzurlu bir iş, izin verirsen, dünya yüzünde yoktur.

Bir şey daha. Salt kalbinin kötülüğünden, diyebilirsin ki, «Düzen ve sürekliliği bu denli gönülden savunuyorsan, kendi yaşamında biraz olsun niye sağlayamadın ki?» İşte yanıldın, hem de nasıl! Kendi evim ve kendi düzenimi kuralı beri, bir saat dakikliği ve düzenliliği içinde yaşıyorum. Harcadığım her kuruşun hesabı tutuluyor, her sorun anında çözümleniyor, her mektup yanıtlanıyor. Gemimi pek güzel yürütüyorum - yemek, çamaşır, temizlik, elbiseler, örtüler, kitaplar, broşürler, hepsi düzenli. Kısaca, daha düzenli bir hayat sürmek mümkün değil ve sana eyvahlar olsun. Yaşayacağımız düzeni kurmuş bulunuyorum; buraya döndüğünde, sana, düzene uslu uslu ayak uydurmaktan başka yapacak bir şey kalmıyor.

Eğer bugüne dek fazla bir iş üretemediysem, sen giderken sinirlerimin ne halde olduğunu hatırla, ken-

dimi toparlayabilmem haftalar sürdü. Belirsiz işler, *Neue Zeit*'le garip ilişkiler, *Leipziger Volkszeitung*'un sağladığı türden bir dürtünün olmayışı. Benim doğru dürüst çalışabilmem için nasıl güdülmem gerektiğini senden iyi bilen olamaz.

Bir nokta daha var. Bir keresinde, Mehring bana yardım etmek istediğinde [iş bulmak için], kesinlikle *karşı* olduğunu, çünkü, sorunlara daha soğukkanlı yaklaşmayı, Mehring gibi, Almanları örnek alarak en kişisel ayrıntılar yüzünden eşsiz işleri geri çevirmeyi öğrendiğini yazmıştın. Şimdi, bir kere Mehring bu işi reddettiğinde gösterdiği resmi gerekçe «karısının Leipzig'de bir toplum hayatı olamayacağı» idi. Oysa *bana* gerçeği itiraf etti: daha fazla nüfuz sahibi olmak ya da daha iyi bir pozisyon sağlamak istemiyor kendisi için, ve aslında, bu yeni deney nedeniyle nüfuzunu yitirebileceğini, çünkü şimdiye dek yayın yöneticiliği yapmadığını, böyle bir yatkınlığı da olmadığını söylüyor; gerçekten de [*Berliner*] *Volkszeitung*'da o başyazılar yazarken gazete başkaları tarafından yönetilmekteydi. Gördüğün gibi Mehring bu armutu elinden kaçırmadan önce üzerinde bol bol düşünmüş ve de reddetmesinin nedeni kazanacaklarına kıyasla kaybedeceklerinin ağır basması. Benim durumumsa tam tersi - kaybedecek bir ünüm yok, kazanacaklarımıysa ancak yayın yöneticisi *olmak* sağlar.

Dahası, eğer her ikimiz de olayları sükûnetle, fazla abartmadan karşılamayı gerçekten öğrendikse, benim yayıncı olarak yapacağım çalışmaya bunun olsa olsa yararı dokunur. Kendimizi paralayıp, dillere destan olacak yazıları nasıl yazacağız diye uğraşacak yerde, hedefimize doğru sakin ve istikrarlı adımlarla ilerleyebiliriz.

Son olarak şunu söyleyeyim. Soruna yaklaşırken, önce neden Blos'u düşünmüşler, neden önce bana gelmemişler türünden hesaplara lütfen hiç girişme. Bu tür perde arkası ayrıntılar anında unutulur, geri kalan so-

mut *olgudur:* en önde gelen parti yayını kimin yönetiminde. Bu tür kaprislerin yıllar boyu yaşamımızı belirlemesi gerçekten korkunç olur.

Dyodyu, olumlu yönlerin altını çizmemin nedeni senin vereceğin kararı yönlendirmek değil, yapın gereği sen zaten olumsuzların altını çizmeye yatkın olduğun için böyle yaptım[5]. Gene de, bu denli önemli bir zamanda (unutma, bu tür önerilerle insan hayatta ancak bir kez karşılaşır! Ben *S[achsische] A[rbeiterzeitung]* ve *Vorwarts* ve *N[eue] Z[eit]*'le şansımı denedim), cesur bir adım atmak konusunda oldum olası gösterdiğin kararsızlıktan (biliyorum bana kızacaksın; şimdiden sırtım ürperiyor) ve önemli anlarda korkup geri çekilmek eğiliminden sıyrılmak sırası sende.

Lehini, aleyhini salim kafayla düşün (İster misin, Askev'in Lehtekiler, Aleyhtekiler adlı broşürünü göndereyim mi?) ve bana düşündüklerini yaz. Daha bir karar vermiş değilim, ama senin isteklerin *hilafına* bir şey yapmayacağımı bilirsin.

Mehring gece saat yarıma kadar benimle Friedenau'da yürüdü, elimi tuttu, sevinçten uçuyordu. Haberi duyunca eskilerin yüzlerinin ne hal alacağını düşünmek onu çok eğlendiriyor[6]! Elbet, ona bunun gizli

5 Luxemburg Jogiches'in sürekli bir işe girmesine kesinlikle karşı olduğunu bilmektedir, *Sachsische Arbeiterzeitung*'un yayınişleri Luxemburg'a önerildiğinde Jogiches «kayıtsız şartsız geri çevir» diye telgraf çekmişti. 1899'da, *Leipziger Volkszeitung*'un yayınişleri önerildiğinde, 25 Ağustos'ta Jogiches'e, «...Leipzig'deki işi kabul etmek konusunda kararım hemen hemen kesin...» diye yazacak, iki gün sonra ise işi geri çevirecekti. Jogiches, sürekli bir işin Luxemburg'un akademik ve siyasal geleceğini baltalayacağı görüşündeydi. (Bkz. Otuz birinci mektup)

6 Yayın yöneticiliği işi gerçekleşmedi. *Leipziger Volkszeitung*'un o zamanki yayın kurulundan Friedrich Stampfer Mehring'e şöyle bir öğüt verdi.: ...es *ware notwendig sein, aufzupassen dass sie* [Luxemburg]*in der Parteipolemik nicht über*

olduğunu, kimseye bir şey söylememesini, henüz bir karar vermemiş olduğumu söyledim. Mehring'ler daha şimdiden Leipzig'e yerleştiğimde her ay beni ziyarete gelmeye söz verdiler. Clara [Zetkin] da öyle, Berlin'e her gelişinde uğrayacak (Güzel bir umut!).

Yarın Mehring'lere gitmeliyim. Ayrılırken, «Anahtarını yanına almayı unutma,» diye seslendi ardımdan.

İşte sana upuzun bir karalama, hepsi senin için, çok yoruldum ama *saturavi animam meam* [ruhum doydu].

Dyodyu, sevgilim, mutlu bir yaşamımız olmasını öyle istiyorum ki!

die Strange schlage... (Onun [Luxemburg'un] parti polemiği konusunda bardağı taşırmamasına dikkat etmek gerekecek.) F. Stampfer, *Erfahrungen und Erkenntnisse* (Köln, 1957), s. 72.

ELLİ BİRİNCİ MEKTUP

[Bydgoszcz]
Perşembe
[28 Mayıs 1903]

Hazinem benim!

Dünkü toplantı bir harikaydı. Salonda ve pencere kenarlarında en az 1500 kişi vardı. Tıklım tıklım doluydu her yer. Yerel gazeteler gelişimi, «SD'nin tanınmış lideri R.L. Tivoli'de konuşacak» diye duyurduklarından burjuvazi akın akın geldi. Konuşmam çok iyi oldu, dinleyiciler çok heyecanlandılar. Hareket burada hızla yayılıyor.

Bugün Trzcianka'da büyük bir toplantıya katılacağım, Kasprzak'a doğrudan doğruya seninle temasa geçmesini söyledim; o olaylara ilişkin yazdıkların baştan aşağı saçma, omuz silkmekle yetiniyorum. Sizler dilediğinizi yapmakta serbestsiniz; uzun uzadıya yazacak vaktim yok şimdi. Bana Berlin'den ve buradan gelecek mektuplar var, onları sakla. Cumartesi görüşürüz. Kucaklarım.

Senin R.

Kartpostal.

[Pila]
[29 Mayıs 1903]

Hazinem benim!

Pila [Schneidemühl]'da oturmuş, Chodziez [Colmar]'e gidecek treni bekliyorum. Schoenlanke [Trzcianka]'deki dünkü toplantı fevkalade geçti. «Konser salonu»hıncahınç doluydu, en az 500 kişi, Musevi burjuvazi, her zamanki gibi tam mevcuduyla yer almıştı. Oradaki yoldaşlar hiç böyle kalabalık görmedik dediler. Gogowski, aday olarak, benden sonra konuştu, daha doğrusu kişnedi ve konuşmasını sosyalizmin neler getireceğine örnek olarak belediye mezbahalarını göstererek bitirdi... Bugün her ikimiz de Chodziez'de konuşacağız, yarın Berlin'deyim. Anna'yı yolla beni karşılasın, yoksa bütün bu bavullarla bir *droski* tutmak gerekecek. Sıcak dayanılır gibi değil. Dönüşte Gerisch'ten yeni direktifler içeren bir mektup bulacağımı sanıyorum[1]. Umarım, Berlin'de en az üç gün kalabilirim. Kucaklarım.

Senin R.

Sabah 11:28'de Friedrichstr'de olacağım. Bir değişiklik olursa yazarım. Anna 11:30'da istasyonda olsun.

[a] Kartpostal.

1 K.A. Gerisch, A. Ger takma adıyla Alman işçilerinin yaşamı üzerine hayli ilgi toplayan romanlar yazmaktaydı. Metal işçisi ve SPD'nin yönetim kurulu üyesi.

[Glauçhau]
[10 Haziran 1903]

Sevgili! Dünkü toplantıdan sonra da sana yazamadım çünkü alelacele Glauchau'ya gitmem gerekiyordu ve saat geceyarısını geçmişti. Oberlungwitz'deki dünkü toplantı *müthişti.* Daha önce toplantılarda böyle kalabalık görmediklerini söylediler. 1898'de burada yapılan bir toplantıda Auer konuşmuş, dinleyiciler 45 kişiymiş. Dün 900 kadar vardı. Müthiş bir heyecan, beni alkışlarla karşılayıp alkışlarla uğurladılar, istasyona kadar geldiler. Bugün Auer'i desteklemek için son bir konuşma yapıyorum. Bu sabah burada Gradnauer'i gördüm! Dün akşam toplantısı varmış, bugün Leipzig'e gitti. Birbirimize rastlamak ikimizi de sevindirdi. Aslında dökülüyorum, ama hâlâ etkileyici bir biçimde konuşabiliyorum, Gr[adnauer] bu denli *frisch* görünmeme çok şaşırdı. *Berliner Tageblatt* geldi. Kucaklarım.

Senin R.

Kartpostal.

ELLİ DÖRDÜNCÜ MEKTUP

[Hamburg]
[24 Haziran 1903]

Sevgili! Dünkü toplantı 23:30'a kadar sürdüğünden sana yazacak zaman bulamadım. Sonra da Hamburg'daki otele dönebilmek için koşarak elektrik[li tren]e yetişmem gerekti.

Wilhelmsburg'daki toplantı enfesti, hıncahınç doluydu. Konuşmakta zorluk çekiyordum, gene de iki saat boyunca büyük bir başarıyla sürdürdüm. Hamburg'dan, Harburg'tan, *Harburger V*[*olksblatt*]tan v.b., bir sürü gelen oldu. Teşekkürler, sonu gelmeyen kutlamalar. Bugün Wilhelmsburg'ta Lehçe bir konuşma yapacağım. Bu bölgeye bizim için kaybedilmiş gözüyle bakıyorum, doğru dürüst bir çalışma yapılmamış. Hamburglular göz göre göre elden kaçırmışlar.

Dün gazete için bir şey yazamadım, çünkü geri döndüğümde bir kestireyim dedim, gözümü açtığımda saat akşamın yedisiydi! Ama hiç olmazsa toplantı için biraz dinlenmiş oldum. İyiyim, yalnızca başım ağrıyor. Yarın dönüyorum. Görüşmek üzere.

R.

Kartpostal.

[Dresden]
[19 Eylül 1903]

Hazinem benim!

İt gibi yorgunum. Taktik tartışması bugün bitti. *Ben konuşamadım* ama üzülmüyorum. Kongre yarın da sürecek[1], öbür gün duruşmam var, çağırmışlar, kimse nedenini anlayamadı, belki bir yanlışlıktır. Beni Clara [Zetkin] ile karıştırmış olabilirler. Sana telgrafla bildiririm, üzülme, Bebel'le durumu konuştum. Ben genelde mutlu ve umutluyum.

Sakın üzülme, her şey yoluna girecek! Clara, sonunda, benimle birlikte dönüyor!

Yüzlerce öperim!
Senin R.

Kartpostal.

1 Dresden'deki SPD parti kongresi.

ELLİ ALTINCI MEKTUP
[aslı Almancadır]

[Not: Cezaevi sansüründen ötürü Luxemburg Jogiches'e bir kadın arkadaşına yazar gibi yazmakta; Leo yerine Leonie diye hitap etmektedir]

[Zwickau Cezaevi][1] Cuma
[9 Eylül 1904]
Tam iki hafta, yani 1/6'i bitti!

En sevgili Leonie! Senden bir iki ricam olacak - acele. Sıcak tutacak bir bluza ihtiyacım var, bana bir bluz hediye etmenin zamanı geldi de geçiyor bile. Zefir bluzumu giyiyorum, leş gibi oldu, gri muslinimi giymeye doğrusu kıyamıyorum. Gariptir, burada bluzlar evde olduğumdan çok daha çabuk yıpranıyor, oysa hiçbir şey yaptığım yok, yerimden kıpırdamıyorum bile, Lili [yengesi] bir etek göndereceğine söz vermişti (mavi eteğim de iyice yıprandı, o muhteşem kuyruklu siyah eteğimi hücrede giymek ise pek yakışık almaz diye düşünüyorum!) Jozio [Josef, ağabeyi] beni görmeye geldi, Lili'ye eteği hatırlatacak. Hapishaneden çıkana kadar (26 Ekim, sabah 11) *şapkaya* ihtiyacım yok,

1 Luxemburg 1904'te konuşmalarından birinde İmparator II. Wilhelm'e hakaret ettiği savıyla üç ay hapse mahkûm olmuştu.

yalnızca avluda yürüyorum zaten, şapkasız. 44 beden bir bluz alıver, mümkün olduğunca basit olsun, parlak bir renk olmasın, Munio [Maksymilian, ağabeyi] Varşova'dan bana özel yemek çıksın diye gardiyana 100 M göndermiş, geri yolladım, çünkü Dietz gerek duyduğum her şeyi sağlıyor[2]. Jozio geldiğinde migrenim vardı, pek iyi durumda değildim, buna üzülüyorum. Genellikle iyiyim.

Öteki acil ricam: Bu mektubun ikinci yarısını derhal Karl'a [Kautsky]'ya iletmen[3]. [...]

Demek hakkımda her şeyi bilmek istiyorsun, işte: sabah altıda kalkıyorum, yedide kahvemi içiyorum, sekizden dokuza dolaşıyorum, on ikide öğle yemeği, üçte kahve, altıda akşam yemeği, yediden dokuza lamba ışığına izin var, dokuzda yatak. *Berliner Tageblatt* geliyor. Bol bol okuyup bir o kadar da düşünüyorum. Warski neler yapıyor? Bana yazmasını söyle. Umarım Kreuzberger'lere söz verdiğim gazete işini çözümlemişsindir. Warski bana Clara'nın adresini [Zetkin] göndersin. Ondan hiç ses çıkmadı.

En iyi dileklerimle,
Senin R.

Ayrılırken, her gün bir kitap okumaya söz vermiştin, Okuyor musun? *Okumalısın*, sana yalvarırım! Ciddi kitapları gündelik yaşamın bir parçası haline getirmenin değerini şimdi yeniden anlıyorum. İnsan aklını ve *sinir* sistemini ancak böyle koruyabiliyor. Ama bildiğin gibi, Marx beni kızdırıyor. *Hâlâ onun üstesinden gelemedim*. Hep saplanıp kalıyorum, soluğum yetmiyor.

2 J.H.W. Dietz partinin yayıncısıydı (Bkz. Otuz birinci mektup, not. 1.)

3 Luxemburg cezaevi sansürüne karşı önlem almak kaygusuyla soyadlar yerine birinci adları kullanmaktadır (Bkz. İkinci mektup, not 2)

Parvus'dan ne haber? Sevgilerimi ilet. Ona yaz, pek yalnız bırakma.

Bana lütfen *Komünist Manifesto*'nun Almancasını, bir de *İlahi Komedya*'yı, yine Almanca (bizde var, Reclam baskısı), gönder.

Birkaç çift çorap da göndersene (en küçük kadın bedeni) ama önce yıkattır, çünkü yeni çoraplar ayağı boyuyor. Üç çift yeter.

Umarım yine erken yatıp erken kalkıyorsundur. Senin son zamanlarda ne kadar iyi göründüğün aklıma geldikçe seviniyorum. Bence bunun tek nedeni sabahları erken kalkmandı. Ama Luise [Kautsky]'in neden uzun uzun zili çalması gerekti?

ELLİ YEDİNCİ MEKTUP
[*aslı Almancadır*]

[Zwickau cezaevi]
Cuma
23 Eylül 1904
(13—4=9)

Sevgili Leonia'm! İlk önce yukardaki kabala denklemini çözmekle işe başla. Paket için çok teşekkürler. Bluz bir harika. Biraz düzelttim ve hep onu giyiyorum. Takke de öyle. «İlginç bir konu» oldu demek... Bu konular üzerinde bilgiç kız kuruları gibi sayfalarca nefes tüketmekten vazgeçsen artık diyorum, sabrım tükenmeye başladı. Doğrusu, dışardan bir mektup aldığımda bir-bluz-nasıl-satın-alındı gibi maceralardan çok daha başka şeyler umuyorum. Ne [*Komünist*] *Manifesto* ne de Luise'in mektubuna iliştirilmiş kupürler [Karl'ın makalesi] elime geçti. Ona söyle, göndermeye çalışmasın, anlamsız. Elbette ki *Kladderadatsch*'ı göndermeyi göze alabilirdin - sanırım elime de geçerdi[1]. İyi bir espri bü tün sıkıntılarımı alıp götürüyor, son sayısı bir harikaydı.

Böylesine yalnız bir yaşam sürüyor olman delilik, anormal, donuk bir şeyler geliyor gözümün önüne. Buradaki ruh halim, bu tür «dünya nimetlerinden etek çekme» tavrından her zamankinden daha çok nefret

1 *Kladderadatsch*, siyasal karikatürleriyle ünlü bir mizah dergisi, 1848'de Berlin'de kurulmuştur.

etmeme neden oluyor. Gördüğüm en küçük yaşam belirtisine, her ışık kıpırtısına, *Berliner Tageblatt*'in tiyatro eleştirilerindeki, sanat sayfasındaki en ufak ayrıntıya büyük bir aç gözlülükle atlıyorum. Özgürlüğüme kavuşur kavuşmaz, kendi kendime söz veriyorum, hayatı en uç noktasına kadar yaşayacağım; ve sen orada, bunca zenginliğin orta yerinde oturmuş, çöldeki Aziz Antony misali yabani bal ve keçi boynuzuyla yetiniyorsun! Yabanlaşıyorsun, sevgili kızım, ve ben hapisten çıktığımda, senin Nasıralı [ilk Hıristiyanlara özgü] donuk kanın benim Helenistik [Yunanî] deli kanıma karşı amansız bir savaş vermek zorunda kalacak! Frau Löwe'nin kedisine dediği gibi «Kendini kolla, Buseli [buzağıcık]». Hatırladın mı? Ne yazık ki halı sopasını onun kadar acımasız kullanamıyorum.

Hücremi anlatayım istiyorsun, öyle mi? Hiç de sıradan bir yer değil, *mydarling*. Bu güzelliklere haksızlık etmeyecek boyalarla fırçayı nereden bulacağım şimdi ben? Biraz önce hücremdeki demirbaş eşyanın bir envanterinin duvarda asılı olduğunu fark ettim, meğer burada yirmi eşya varmış, oysa ben bomboş olduğuna yemin edebilirdim! Kısadan hisse: her kim kendini fakir bilirse, oturup dünyevi mallarının «envanterini» çıkarmalıdır, o zaman ne denli zengin olduğunu anlayacaktır. Sen de mallarının envanterini daha sık çıkarmalısın, ve benim naçiz kişiliğimi eklemeyi unutmazsan, ne yazık ki hep unutursun, bak görürsün, kendini Karun sanacaksın (...)

Çok çok öptüm.
Senin R.

ELLİ SEKİZİNCİ MEKTUP
[*aslı Almancadır*]

[Zwickau cezaevi]
Salı
4 Ekim 1904

Sevgili kızım! Sevinebilirsin, çünkü işte özellikle benim midemle bu denli yakından ilgilenen yüreğini ferahlatmak için yazılmış benden sana bir diğer mektup. Lokanta yemeklerinden kendi isteğimle vazgeçip cezaevi mutfağına geri döndüm. Şimdi iyiyim. Midem kültürel inceliklerle o denli doldu ki artık biraz da Rousseau istiyor. Bu yüzden son bir haftadır kendimi sebzevî zevklere verdim, ilahi buyrukla dört ayağa düşüp ot yemeğe hüküm giyen Kral Nebuşadnazar misali (Heine ot değil, salatadır der) *Not:* her akşam bir parça etimi yiyorum. Bence sakinleş ve bu konuyu kapat. Artık bu 'iyi kalpli teyze' oyununu bırakıp, taze meyve sevkiyatı projelerinden ve benim bedensel zevklerimle ilgilenmekten vazgeçsen diyorum - bunlar, Bismarck'ın mutfak Latincesiyle: *Nescio, quod mihi magis farcimentum esset,* ya da gündelik Almancayla: *Ich weiss nicht was mir mehr 'Wurscht' ware!* [Bana vız geliyor!]

Dün gece haykırdığımı duydun mu? Düşün bir: saat iki buçukta en derin uykumdan uyandım, neredeyim bilemiyorum, ve büyük bir korkuyla, başka ki-

mi çağırabilirim ki, Anne diye sesleniyorum[1]. Kulakları paralayan çığlığım Friedenau'dan bile duyulmuştur! Ve ancak on dakika sonra ona seslenmekte yedi yıl geciktiğimi farkedebildim. Üzerime çöken boğucu duyguyu sana anlatamam. Geceki olay gün boyu peşimi bırakmayanın bir gölgesiydi ancak, güneşli günleri bir peçe ardından seyreder gibiyim. Bu, kuşkusuz, zavallı hücremin suçu değil, çünkü bir keresinde Friedenau'da da aynı şeyi yaşadım, ama o zaman yanımda uyuyan sevgili kızkardeşim «bütün masumlar gibi» deliksiz bir uykuda olduğundan hiç bir şey duymamıştı. Daha sonra sana da anlatmadım çünkü «ortaklığı bozduğumuz» haftanın yedi gününden birindeydi bu.

Şimdi senden birkaç şey isteyeceğim: Cunow'un kartellere ilişkin yazı dizisini gönder bana, sanırım baharda *Neu Zeit*'ta çıkmıştı. Konu hayli çetin bir ceviz ve yanımda getirdiğim kitaplarda bu konuda palavra dışında bir şey yok. Hem de bunlar, hatırlatırım, bu alanda «temel kitaplar»! Asıl sorun, deyim yerindeyse, nadasa bırakılmış toprak...

Burada çalışabiliyor muyum? Elbette. Tam bir sessizlik, yalnızca arada bir, Saksonya aksanıyla şakıyan şen çocuk sesleri geliyor bir yerlerden (penceremin nereye baktığını bilmiyorum), bir de, yakınlarda bir yerde bir park olmalı, havuzundan ördek sesleri geliyor. Sanırım bu ördeklerin hepsi dişi; bir saat için olsun «gagalarını kapamıyorlar». Geceyarılarına kadar heyecanlı konuşmalarını sürdürüyorlar ve öyle acıklı, öyle inanmış sesler çıkarıyorlar ki, kızgınlığıma rağmen gülmeden edemiyorum.

Lavigne'nin mektubuna izin vermediler[2]. Karl [Kautsky] ve August [Bebel] konusunda ben de tıpkı se-

1 Bu, Luxemburg'un annesinden söz ettiği ender satırlardandır. Ayrıca bkz. Altmış altıncı mektup.

2 Raymond Lavigne, emekçi hareketinde ve sendikalarda çalışan Fransız eylemci.

nin gibi düşünüyorum. Lütfen her zamanki gibi Luise'i [Kautsky] görmeye git.

Anna'yla [hizmetçi] konuşmalıydın. Eğer onu Yılbaşında yeniden işe alacaksam, neden zavallı iki kere iş değiştirsin ve tavsiye mektubunda karışıklıklara yol açılsın? Hiç olmazsa Yılbaşı'na kadar şimdiki işinde kalamaz mı?

Bu kadar. Şimdi biraz daha uzun bir süre bekleyebilirsin, çünkü bundan sonraki mektup Varşova'ya gidiyor. Bakalım bana kendiliğinden yazacak «gücü ve malzemeyi» bulabilecek misin!..

[Berlin]
Pazar
[21 Mayıs 1905]

Sevgili Çocuk! Provalar bu sabah elime geçti bu yüzden de senin istediğin gibi onları «Pazara» geri göndermem mümkün olamayacak[1].

Provaları dikkatle inceledim, lütfen benim düzeltilerimin hepsini aynen kullan, ayrıca iki eklenti var: (1) senin istediğin gibi, donatım konusunda, (2) ekonomik savaşıma ilişkin olan. *Kızıl Bayrak*'a senin yazdığın ek gerçekten de çok etkileyici, son rötuşlar için bana bir fikir verdi[2]. Bu nüsha pek *chic* olmuş. Sen devralalı beri uzman birinin işe elkoyduğu anlaşılıyor, her şey «şak» diye yerine oturuyor ve yumuşacık kayıp gidiyor. Gene de fabrika komisyonları konusunda seninle aynı fikirde olduğumu söyleyemeyeceğim. Seni koca budala, eksiğin ne biliyor musun, «sınıf» içgüdüsü; aşırı radikalizmden dosdoğru oportünizme kayıver-

1 Rusya ve Polonya'da esen devrimci rüzgârlarla birlikte Jogiches Avusturya'ya bağlı Polonya'daki Krakov'a geçti ve SDKPİL'in yayın işlerini örgütlemeyi üstlendi, Krakov'da yaşıyor, yasadışı yollardan gizlice Varşova'ya ve Berlin'e gidip geliyordu.

2 *Kızıl Bayrak (Czerwony Sztandar)*, 1902'de Zürih'te yayın hayatına başlayan SDKPİL'nin popüler yayın organı. Yayınlanması daha sonraları Krakov'da sürdürülmüştür.

din. İnsan salt «görev duygusuyla» radikal olursa, sonu budur işte.

Eklentinin yeri hiç kuşkusuz senin yazdığın ekin önsüzüdür ama burası da fena değil. Bu eklenti «Şimdi Ne?[3]»nin ilk bölümünü açıklayıcı nitelikte; yoksa, pek-âlâ, sınıf bilincinin uyanması ancak o uyuz eczacıları, kâtipleri etkiler diye de okunabilir.

Bütünüyle, «Şimdi Ne [?]» çarpıcı ve etkileyici ama - ama - ama - «sürtüşme sorunu var» - broşür olarak çıkmasına kesinlikle karşıyım. Bir yayın olmalı bu, o yüzden de «Şimdi Ne[?]»nin formatı korunmalı: ancak o zaman devrimin nabzıyla birlikte atacaktır. Öte yandan, İntelijensiya gösterişsiz bir broşürü önemsemez, işte sen bunu kavrayamadın, *mein Lieber*. Bu yüzden «Şimdi Ne[?]»nin formatı korunmalıdır diye direniyorum. Yalnızca başlık konusunda ödün verebilirim. İstersen, «Devrim Çağından» diyelim, alt başlığı «Şimdi Ne?-2» olsun.

Altına, parantez içinde, istediğini yaz (genel grev mi, ekonomik grev mi, ne istersen). Başlığın yalnızca bu seferlik «Şimdi Ne[?]» olarak kalmasını çok isterdim - Sesi hoş geliyor. Ama sonunda, bundan da vazgeçerim. Format konusunda işte cevabım, asla! Hindistan'ın bütün servetini ayaklarımın altına sersen de, hayır. Seni koca budala.

Marchlewski'den hâlâ ses yok. Mektubum dün eline geçmiş olmalı, bugün daha geç bir saatte geldiğini bildiren bir telgraf bekliyorum ondan.

Dlugi'yi azarlama, sana yalvarırım[4]. Doktor karısının çok kötü durumda olduğunu söylemiş, o yüzden karısını görmeye gitti. Onu bu nedenle azarlamak vahşet olur! Edda buraya gelemeyecek gibi görünüyor, ama zaten gelse de sinirlerimi bozmaktan başka bir şey yap-

3 «Şimdi Ne?» adlı yazısında Luxemburg 1905 Devriminin bir değerlendirmesini yapmaktaydı.

4 Mieczyslaw Dobranicki, SDKPİL üyesi.

tığı yok[5]. Can sıkıntısını gidereyim diye bütün gün onunla uğraşamam, o sinirli hali beni hasta ediyor. Dlugi'nin yazılarını Zürih'te yazıp göndermesi sorun değil. Para kazanmaya gelince, elimden geleni yapıyorum. Sana bugün/yarın [*Kızıl*] *Bayrak* için bir şeyler [yazı] yollayacağım. Fransızlar [sosyalistlerin birleşmesi] üzerine bir yazının sığacağı kadar bir yer kalmadı gibi görünüyor. Malzemeyi yollarım. Witold bana hiçbir şey göndermedi[6].

Kucaklarım. R.

[...]

Not. Sakın Mickiewicz'den [ünlü Leh şairi] yaptığım alıntıyı atmaya kalkma, yoksa yayıncıların birer sanat düşmanı olduğunu kamuoyuna açıklarım.

5 Edda Hirschfeld-Tenenbaum, *Polonya'da Lodz'da kurulu Algemener Yiddisher Arbeter Bund*'un, daha sonra da SDKPİL'in üyelerinden, 1909'dan 1911'e kadar *Die Gleichheit*'in yazı kurulu sekreterliğini yapmış, 1920'lerde Moskova'da Komünist Enternasyonal'de çalışmış, 1946 sonrasında Polonya İşçi Partisi üyesi olmuştur.

6 Witold, SKDPİL'nin Varşova Komitesi'nden Wladyslaw Feinstein'ın takma adıdır. 1921'den sonra SSCB'de yaşamış, 1938 tasfiye hareketinde yok olmuştur.

[Berlin]
[26 Mayıs 1905]

Sevgili! Bir kez olsun «yanılabileceğimi» kanıtladığın için çok mutluyum. «Şimdi Ne?» nin baskısı bir aptalın düşünün gerçekleşmesinden başka bir şey değil.

1. *K[ızıl] B[ayrak]*'nin 24. sayısına (26. sayı yerine) ek!! *Mazel tov!*

2. O peri masallarını kendine saklasan daha iyi edersin - birkaç «akıllıca numara»ya rağmen, «başka bir şey yapılamazdı» öyle mi? Neresinden bakarsan bak, sekiz sütun on altı sayfa eder. *İki sayfayı boylamasına* birer sütun olarak basmak sorunu çözümlerdi ve ek için başka «akıllıca numaralar» çevirmene de gerek kalmazdı böylece, (kaldı ki, ben sana müsveddeyi gönderdiğimde on iki sütun önermiştim.)

3. Ya o/ya öteki! Eğer «Şimdi Ne?» [*Kızıl*] *Bayrak*'ın bir ek'i olacak idiyse, gazetedeki format korunmalıydı; yok eğer bir broşür olacak idiyse, «*Kızıl Bayrak*'ın ekidir» ibaresi anlamsız oluyor. Bu garip işi anlamaya benim aklım yetmiyor. - kelimelerle ifade edilemeyecek kadar aptalca.

4. «Şimdi Ne?» iyi güzel. Ama eski bir başlığı, bir öncekini izlediğini belirtmek amacıyla korumaktaysan, «Şimdi Ne?-2» demek zorundasın. Yoksa bu tekrar, akıl karıştırmaktan başka bir işe yaramaz. Hem sonra önerdiğin o alt başlıklar neden yok oldu?

5. Lütfen şu kokuşmuş düzyazı üslubundan artık kurtul: «Ancak, ötekilerin yanısıra, örneğin bu gibi araçlarla, gösterileri giderek artan bir biçimde yoğunlaştırarak» v.b. Korkunç bir şey bu. Lütfen beni bu «eğer fakat»lardan, «aşağı yukarı»lardan azat et - «gibi yollar» ya açıkça tanımlanır ya da sözü bile edilmez. O kötü üslubu bir yana bırakalım, kaçamaklı tutumundan anlaşılan tek şey, kararsız bir adamın baklayı ağzından çıkarmamak için durmadan «önlemler» almakta olduğu - ne diyeceğini kendi de bilmeyen bir adam.

Eğer benim üslubum «düzeltilecekse», yazmaktan vazgeçerim. Neden benim «Kazak figürleri»m, «mutlakiyetin ürkünç figürleri»ne dönüştü ki? Kimdir bu mutlakiyetin figürlerinden söz eden ebleh? Merak ediyorum. Kucaklarım.

R.

Aslında beni kızdıran *Peuple*.
Marchlewski burda, iş peşinde.

*ALTMIŞ BİRİNCİ MEKTUP**

Berlin
17 Eylül 1905

SEVGİLİ DÜNKÜ TELGRAF ELİME GEÇMEDİ STOP MESAJINI BU SABAH ERKEN SAATTE ALDIM STOP DÜN HEP BİRİLERİ VARDI, KAUTSKY, LUİSE, LODZ'DAN BİR ADAM STOP YAZACAK DURUM YOKTU STOP LÜTFEN SAKİN OL HER ŞEY YOLUNA GİRECEK STOP BEN KARARLIYIM STOP BUGÜN ÖZEL ULAK YAZIYORUM STOP BİNLERCE SELAM STOP LÜTFEN SAKİN OL[1]

Telgraf.

1 Jogiches'in kısa bir süre kalmak için Berlin'e gelişini izleyen bu telgraf ve onu izleyen iki mektup, Luxemburg'un hayatına, W. olarak söz ettiği bir erkeğin girdiği izlenimini vermektedir. 22 Ağustos'ta Jogiches'e şöyle yazacaktır: «... Gönderdiğin kartpostaldaki 'süprüntü' sözcüğünden ve benim her şeyi «düzeltmek» istediğimden neyi kastettiğini anlamış değilim... Benim seninle olan *içsel* ilişkim açısından değişen bir şey olmadığını anlamak istemiyorsun...»

ALTMIŞ İKİNCİ MEKTUP

[Berlin]
Pazar sabahı
[17 Eylül 1905]*

Sevgili! Sana biraz önce acele bir telgraf çektim, ne zaman eline geçeceğini tanrı bilir. Dünkü telgrafının ihbarnamesini kapının altında bulunca neredeyse tırnaklarımı değil parmaklarımı kemiriyordum. Dahası, bu sabah da telgrafçı zili bile çalmadan kapının altından atıp gitmiş. Sabah dokuzda postacının kapıyı çalmasıyla uyandığımda buldum ancak *(temizlikçi kadın bu sabah gelmedi;* bu hafta bu kadar çalışacaktı; haftaya gene geliyor).

Sevgili, sevgilim, neden kendini harap ediyorsun böyle? Şimdi düşünmemiz gereken tek şey görevimiz, işimiz. Huzura ihtiyacımız var, senin, benim, hepimizin.

Kararlarımdan dönmüş değilim, çektiğim telgrafta da belirttim, lütfen sakin ol ve yalnızca geleceği düşün. Son zamanlarda, *hatta dün bile,* bir azap, bir ıstırap içindeyim, ama şimdi, içimde bir huzur, bir sessizlik belirir gibi.

W. buraya geldiğinde kararın verilmiş olduğunun farkındaydı, fikrimi değiştirmem için tek bir söz bile

* [Tarih Jogiches'in el yazısıyladır. Vurgular Jogiches tarafından eklenmiştir.]

söylemedi. Krakov'a taşınmak, orada yaşamak istiyor, durdurulmalı. Onu durdurmak için elinden geleni yap.

Dün sana iki satır olsun yazabilmek için hep bir fırsat kolladım ama öğlende Kautsky'lere uğradığımda, senin gittiğini anlamış olmalılar ki, dün sabahtan itibaren çığ yuvarlanmaya başladı: Kautsky ve karısı, çocukları; Wurm[1] ve karısı; Lodz'dan öbür Alman - biri gitti, biri geldi. Sonra çamaşırcı kadına gittim bir koşu. Sonra W. geldi, ve hepsinin üstüne bir de aybaşı sancılarım.

Luise [Kautsky] bugün beni saat ikide alacak, birlikte gideceğiz [Jena'daki SPD kongresine], Clara [Zetkin] dan mektup aldım, Kautky'lerle birlikte Hotel Kaiserhof'ta kalacağız. Bir iki satır da olsa bana hergün yaz. Sabah ya da gece postasına yetiştirmeye çalış; gündüzleri otelde olmayabilirim.

O gece istasyonda, tren köşeyi kıvrılıncaya kadar pencerende bir ışık uzun uzun yandı. Beni görebilesin diye lambanın altında duruyordum. O son dakikalarda çok daha iyi, çok daha neşeli olabilmek isterdim, ama beceremedim işte, hem sen de öyle donuktun ki! Şimdi gene iyi olmalısın, hatırla! Güçlü ol, Dyodyu, güçlü! İşte en kötüsü bitti bile, artık yalnızca huzur ve verimli çalışma olacak. Nasıl da dinlenmeye ihtiyacım var bir bilsen! Senin de öyle, eminim.

Sevgili! Biraz sakinleştiysen bana hemen yaz. Bütün bu kargaşalığın orta yerinde bir de o Kasprzak yazısı!

Sevgili, lütfen sakin ol, umudunu kesme. Seni sevgiyle kucaklarım.

R.

1 Emanuel Wurm, ünlü bir SPD eylemcisi ve gazeteci, Kendisi ve yazar, gazeteci ve 1920'den sonra Alman parlamentosunda milletvekili olan karısı Mathilda, Luxemburg'un kişisel dostlarından oluşan küçük çevredendiler.

ALTMIŞ ÜÇÜNCÜ MEKTUP

[Berlin'den Jena'ya giderken, yolda]
[17 Eylül 1905]

Sevgili, yoldayım ve sen henüz Katoviçe'den ayrılmadın. Beklemek berbat bir şey. Unutma, bensiz kendine ilişkin hiçbir karar veremezsin. Sen o konferansları bitirir bitirmez, bu konuyu birlikte düşünürüz.

Bana yaz, lütfen, yaz. Sen bana yazsan da yazmasan da ben yazacağım. Gözlerin! Gözlerindeki o bakış!

R.

[Berlin]
[10 Ekim 1905]

Sevgili! Uzun ve dolambaçlı bir girişten sonra hiçbir şey demeyen mektubunu bugün aldım. Pazar günü yüzünden beni eleştirdiğin için yazıklar olsun sana. Ne demek yani, yapacak hiçbir işim yokmuş? Unuttun mu, *la donna* [hizmetçi] Cumartesi akşamı geldi ve Pazar günü boyunca onu «eğittim». Sabahın köründe başlayıp ona her bir odayı nasıl temizleyeceğini, nasıl yemek pişireceğini, sofrayı nasıl kuracağını, bulaşıkları nasıl yıkayacağını, kahveyi, akşam yemeğini, yatak toplamayı gösterdim ve yatma saati geldi. Bu ilginç münacaat sana uygun gördüğüm ceza. İşte artık «bahane aramadığımı» biliyorsun.

Not: Hausfrausorgen daha bitmedi. *Ladonna* daha şimdiden kalp çarpıntılarından şikâyete başladı; merdiven çıkamıyor, ağır bir şey kaldıramıyor. En fazla bir ay idare edebilirim onunla. Ama daha şimdiden ufukta «bir şeyler» belirdi, onun için aldırmıyorum. Tavana resimler yapan boyacıyı seyretmeyi yeğliyorum.

Yazmakta bu denli güçlük çekmem beni yıpratıyor. Lanet olası, eğer sıradan iki satır yazabilmek için böyle saçımı başımı yolacaksam, asla gerçek bir yazar olamam. Ancak olağanüstü durumlarda, heyecanlandığım zaman *(L[eipziger] V[olkszeitung]* da yazmaya başladığımda ya da Şubat devrimi sırasında olduğu gibi) ka-

lemim «kanatlanıyor». Ama bir gazete yazısını toparlamaya çalıştığımda cesaretim öylesine kırılıyor ki, bir mektup bile yazamaz oluyorum, gidip bir köşeye saklanmak geliyor içimden.

Başucu kitabım ne, biliyor musun? Benvenuto Cellini'nin özyaşam öyküsü. Goethe çevirisinden okuyorum. Çok özgün bir yapıt, on beşinci yüzyıl İtalya ve Fransa'sına tutulmuş bir ayna olarak çok ilginç. Zamanla kendi klasiklerimi iyice öğrenmek istiyorum. Goethe'nin üzerimde yatıştırıcı bir etkisi var - gerçek bir «Olimpiyalı», kendimi ona öylesine yakın hissediyorum, *Weltanschauung*'una öylesine yakınım ki. Ne yazık ki Goethe'nin dehasını bir yana bırakalım demir gibi çalışkanlığının eseri bile yok bende. Bu adamın ruhsal ilgilerinin evrensel boyutları! İnanılır gibi değil! Üstelik «Hun». Biri bunu bana açıklasa diyorum. Ama gene de gece birlikte okuyacaklarımız edebiyat değil, daha ciddi şeyler olmalı. Yaşam çok kısa ve bu lüksü kaldıramayız. Öyle değil mi? Evet, Andzia'dan bir kartpostal aldım. Dönmüş, iyiymiş. İnci çiçekleri hâlâ dipdiriymiş, sana teşekkür etmemi istiyor. Seni göremediği için çok üzgün, bir sonraki gelişinde görmeyi umuyor. Ona bir kart at, Zlota Sokağına gönder.

Kucaklarım R.

Sigg'e *chaleureusement* tavsiye ettiğin şu genç adamın kim olduğunu öğrenebilir miyim?[1] Unutma, başımda bir de Clemençeau ve «oğlu» türünden bela eksik...

1 J. Sigg, önde gelen İsviçreli sosyal demokratlardan.

[Berlin]
18 [Ekim 1905]

Sevgili Dyodyu! Mektuplarının her ikisi de bu sabah geldi. Benim yazdığım özel ulak bir mektuptan söz ediyorsun, ne zaman yazdığımı hatırlayamıyorum, senin eline dün benim gönderdiğim bir şey geçmiş olamaz, bence. Kafamın içi kalbur gibi.

Lütfen yazımı dikkatle oku, sana okumadan postaladım. «Silahlı ayaklanma düzenleme»nin ne demek olduğuna ilişkin bölümü Lenin'in *Schildknappen* (siyaset çıkarcıları)'ından farklı olduğumuzu belirtmek için bilhassa yazdım; Lenin, Duma'ya katılmanın *karşıtı* olarak koyuyor ama aslında söylemek istediği düpedüz silahlanmak. Önergedeki o maddeyi kabul etmene bu yüzden taraftar değildim, çünkü, bence düpedüz Bolşevik kokuyordu.

Mektubundaki Duma'ya ilişkin uzun vadeli siyasal ajitasyon planları çok hoşuma gitti. Bütün bunlar çok güzel ve iş konusunda artık gerçekten *düşünmeye* başladığına göre, endişelenmem için bir neden yok. «Ne istiyoruz[?]» broşürünün basılması da savaş kampanyasının bir paçası olmalı[1].

1 «Ne istiyoruz? SDKPİL'in programı üzerine düşünceler», Luxemburg'un bu yazısı 1904'te *Przeglad Robotniczy (İşçi'nin Dergisi)*'de yayınlanmış, 1906'da broşür olarak basılmıştır.

Viyana'ya yazdığında benim mektubumdan ve onların cevabından söz edebilirsin[2]. Not: yalnızca bir varsayıma dayanarak, mektubumda *onların* delegesinin «mahkûmiyet» konusunda hiçbir koşul öne sürmediğinin altını çizip, bu nedenle, bize kin beslememeleri gerektiğini de belirtmiştim.

Parvus'un Riasanov «grubuna» «katılması» söylentisine gelince, bu bir peri masalı ve eğer *Iskra* grubu tarafından çıkartılmışsa, düpedüz küstahlık[3]. Parvus bunu düysa yüzü ne hal alırdı acaba! Not: Trotsky (P[etersburg]'de) *Iskra*'ya karşı, ama öte yandan ne idüğü belirsiz bir başka seçimleri destekliyor[4].

Öğleden sonra. Üçüncü mektubun geldi. *Iskra* grubuna zekice bir mektup yazıp onları nasıl savunduğunu anlatmanı istiyorum. Umarım hiç olmazsa Klim'e söylemişsindir[5].

Riasanov senin yakında buraya geleceğini biliyor ve sabırsızlıkla bekliyor. Senin daha önce geldiğini ona

2 Menşeviklerin gazetesi *Iskra (Kıvılcım)*'nın yazı kurulu 1905'te Viyana'ya taşınmıştır.

3 Dawid B. Goldendach - Riasanov (1870 - 1938), Rus sosyal demokratı; önce Menşeviklere, 1917'de Bolşeviklere katılmıştır; bilim adamı, tarihçi, Marksist klasiklerin yayıncısı; 1921 - 1931 arasında Moskova'daki Marx-Engels-Lenin Enstitüsü'nün müdürlüğünü yapmıştır, 1931'de partiden atılmış ve tutuklanmıştır.

4 Leon Trotsky (Lev D. Bronstein, 1879 - 1940), Rus devrimcisi, Çarlık hapishanesindeyken sürekli devrim kuramını geliştirmiştir. SSCB'nin kurucularındandır; Lenin döneminde dışişleri halk komiserliği, 1918'den sonra savaş komiserliği ve Kızıl Ordu'nun örgütleyiciliğini yapmıştır. Dünya devrimini savunduğundan Stalin'le görüş ayrılığına düşmüş, 1929'da SSCB'den sürülmüştür. Sürgünde Dördüncü Enternasyonal'i örgütlemiştir. 1940'da Mexico'da öldürülmüştür. Yapıtları arasında *Edebiyat ve Devrim, Lenin, Rus Devriminin Tarihi, Saptırılan Devrim ve Stalin* bulunmaktadır.

5 Büyük bir olasılıkla *Bund* temsilcisi.

söyledim mi şimdi hatırlamıyorum ama söylediysem bile üzerinde durmadı, her şey yolunda.

Duma'ya ilişkin planların bağlamında, o kilometrelik yazıyı yazmış olduğuma seviniyorum, sen, *Savaş Alanından*'ın baskısı uzun sürecek, bu sayı çok kalabalık olacak diye sinirleniyor bile olsan, ben memnunum[6], [...]

Seni kucaklarım. Yaz.
Senin R.

6 *Z Pola Walki (Savaş Alanından)*, Ocak-Ekim 1905 arasında SDKPİL'nin yayın organı, Krakov'da basılmakta, Rusya'ya bağlı Polonya'ya gizlice sokulmaktaydı. Başyazarı Jogiches'di. Derginin tarihçesi Polonya devrimci hareketinin çalkantılı tarihinin bir özeti gibidir. 1889'da Cenevre'de yayın hayatına başlayan *Savaş Alanından*, bu dönemde Büyük Proletarya Partisi'nin organıydı, 1905'teki SDKPİL döneminden sonra, 1926'da Moskova'da bir grup Polonyalı komünist tarafından yeniden yayınlanmaya başlamış, Stalin'in tasfiye hareketinden hemen önce, 1934'te, kapatılmıştır. 1956'da, «Polonya Ekimi»nin başlangıcında, Varşova'da iki sayısı daha çıkmıştır, 1958'de son kez yayın hayatı yenilenen dergi şimdilerde Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin Merkez Komitesindeki Sosyal Bilimler Akademisi'nin İşçi Hareketi Enstitüsünce yayınlanmaktadır.

[Berlin]
[20 Ekim 1905]

Sevgili! Acele yazıyorum çünkü biraz önce «Ne [istiyoruz?]» üzerine düşüncelerini içeren mektubunu aldım ve dönüş postasına yetiştirip seni rahatlatmak için hemen işe koyuldum. *Bütün* görüşlerini ekledim, ikisi dışında:

1. Çift meclis, bakanların sorumluluğu gibi ayrıntıların yeri burası mıdır bilemiyorum, eğer burasıysa, nereye koyulmalı. Şimdilik broşür için saklayalım bunları, sonra düşünürüz.

2. Duma'ya gelince, buraya konulması gerektiği görüşüne kesinlikle karşıyım. Aklından zorun mu var senin sevgilim. Bunlar, *sürekli ve genel programa ilişkin görüşler, yapıcı* taleplerimizin beyanı; birkaç hafta ya da aylık ömrü olan bir gazete yazısı ya da propaganda broşürü değil ki. Duma'ya ilişkin ne varsa Marchlewski'nin broşüründe söylenmeli, buraya almıyorum. Öteki itirazlarını elime geçince tartışırız.

Dün garip bir rastlantıyla babamın ve annemin son mektupları ile Jodzio'nun ve Andzia'nın mektuplarını koyduğum kutu elime geçti. Hepsini okudum, gözlerim şişene kadar ağladım ve bir daha uyanmamayı dileyerek yattım. Annemin ve babamın mektuplarına haftalarca cevap vermemi engelleyen 'politika'ya lanet okuyorum. Dünyayı sarsan bu sorunlar yüzünden (daha bir

şey değişmiş değil) onlara ayıracak zaman bulamadım. Ve nefretim sana yöneldi, çünkü bu lanetli politikaya beni sen bulaştırdın. Senin nasıl da Madam Lübeck'in Weggis'e gelmesini engelleme konusunda beni kandırdığını hatırladım; çünkü şu yeni bir çağ açacak olan ünlü [*Sozialistische*] *Monatshefte* yazısma çalışıyordum ve Madam Lübeck beni rahat bırakmazdı. Oysa kadıncağız annemin ölüm haberini getirmekteydi! Bak ne denli namusluyum sana karşı.

Bugün biraz güneşte yürüdüm, kendimi daha iyi hissediyorum. Dün neredeyse vazgeçecektim, her şeyden, bu tanrı belası siyasetten (daha doğrusu tümüyle bir komedi olan şu «siyasal» yaşamımızdan), batsın bu dünya diye yazdım. Siyaset, ahmakça, ilkel bir tapınma bence, zihinsel kuduz hastalığına yakalanmış, zaten kendi takınaklarının kurbanı olan insanlardan varlıklarının tümünü onun uğruna kurban etmelerini istiyor. Eğer Tanrı'ya inansaydım, kendi kendimize böyle eziyet ediyoruz diye bizi fena halde cezalandıracağına yürekten inanırdım.

Kucaklarım.
R.

Sırası gelmişken, küçük bir dram: «Potemkin»den on dokuz yaşındaki Feldman'ın (şimdi çok şükür firarda) on sekiz yaşında bir nişanlısı vardı. Kızcağız Cenevre'deyken onun tutuklandığına ilişkin bir söylenti duymuş ve kendini pencereden atarak öldürmüş.

[Berlin]
Perşembe
[26-27 Ekim 1905]

Sevgili Dyodyu'm! Kautsky'ler geldiler ve *Vorwarts*'daki [yazı kurulu] savaşa [başyazı] ilişkin en son haberleri getirdiler, bu konuyu tartışırken vakit geçmiş, postayı kaçırdım. İlişikte [*Berliner*] *Tageb*[*latt*]'dan bir yazı gönderiyorum. Bir Kasım'dan itibaren *Vorwarts* için yazmak zevkinden daha fazla mahrum olamayacağım iyice anlaşıldı, bunu ciddi olarak düşünmeliyiz.

Kurşun kalemle yazılmış kısa notun bugün elime geçti. İşinin başından aşkın olduğunu bildiğim için, mektubun kısalığı beni üzmeyebilirdi. Ama yazdığın o birkaç sözcük bile öylesine iç karartıcıydı ki, çok etkilendim. Yoksa uyduruyor muyum? Her neyse, anlaşılan artık bana ne gün geleceğini kesin olarak bildirebilirsin, çünkü demiryolcuların grevinden ötürü, zaten Konferans'ın pek bir anlamı kalmadı! Ve de [*işçi'nin*] *Dergi*[*si*], belirttiğin gibi, bitti. (...)

Bugün her günden de öte, Leh sorununda yerimin ne kadar anormal olduğunun farkına vardım. Senden bir buyruk: «[Polonya'nın] bağımsızlık üzerine bir başyazı yaz.» (ya da Kurucu Meclis üzerine). Ama, kahrolası, yazabilmek için, Leh basınını ve Rus basınını izliyor olmam gerekir, toplumda esen hava konusunda *au courant* olmam gerekir, parti işleriyle dirsek teması

gerekir. Yoksa, yazabileceğim, modası geçmiş sloganlardan ibaret kalır, «turnayı gözünden» vuramam. Partinin yapıcı görüşlerini açıklayan propaganda dönemi arkada kaldı. Şimdi artık her soru, her sorun *parti* mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olmak zorunda. Ve bu mücadeleyi PPS'ye karşı verilen savaşla sınırlamak gibi eskimiş bir taktik ancak affedilmez bir *anakronizm* olarak nitelenebilir. [...]

Cuma. Dün gece mektubu yarıda kesmem gerekti, çünkü Kautsky beni Bebel'e götürmek üzere tekrar uğradı. Bebel Salı günkü (yeni yönetimin ilk günü)[1] başyazıyı benim, Çarşamba'nınkini de Kautsky'nin yazmasını istemiş. [...] Bebel'i görmeye gitmenin bir anlamı yoktu, olmadığı da gidince anlaşıldı, ama Kautsky'yi reddetmek istemedim, hem bunun da kendi çapında yararları oldu. Oturup çene çaldık, daha doğrusu dinledik. Her zamanki gibi Bebel «kendi kendine konuştu», saat on bire kadar. Anlaşılan *bütün* burjuva basını, meseleyi parmağına dolamış; *Vossische* [*Zeitung*] bir başyazısını bu işe ayırmış! «Devrimci Rosa» her yerde kutsal bir dehşet simgesi, Bebel demir gibi sağlam dimdik duruyor.

Haklar ve ücretler konusundaki öğütlerine gelince, özür dilerim, bu sefer (de) kendi bildiğimi yapacağım, içgüdülerim ve doğama uygun olanı. Yok, hayır, soylu cömertliğimi sergilemek için değil, asla! Gene de ilk günden bunu isterim, şunu isterim diye pazarlığa oturmayacağım. Şu anda en önemli olan şey ötekilerden kurtulmak, «evdeki çöpü kaldırmak»; gelişmekte olan,

1 SPD'nin Berlin Basın Komisyonu'nun emriyle, altı yayıncı, revizyonist oldukları gerekçesiyle *Vorwarts*'tan atılmış ve yerlerine aralarında Luxemburg'un da olduğu solcu bir ekip getirilmişti. Eski yayın kurulundakilerle politik görüş ayrılıklarından başka, Luxemburg «tutucu», «tahta gibi», «tekdüze» olarak nitelediği Alman parti yayıncılığını da eleştirmekteydi. R. Seidel'e mektup, 23 Haziran 1898, *Z Pola Walki*, 1959, Sayı 1 (5), s. 69.

doğası gereği geçici bir şey. Şimdi zaman, *bir şeyler yapılabileceğini* gösterme zamanı. Küçük hesaplar içindeymiş gibi görünmek doğru olmaz. Haklar ve ücretler konusunda hiçbir endişe duymuyorum, çünkü Yönetim Kurulu söz konusu olduğunda *(Vorwarts'*ın yayın kurulunda da öyleydi - Marx yazılarımı hatırlasana), tanrı biliyor, yakınmaya hiç de hakkım yok. Kısacası, her şey yerli yerine oturacaktır. En önemlisi: soğukkanlılık, namuslu bir tutum ve daha başından güvenilir bir çalışma. Beni yanlış anlama, «geçici» derken, *aylardan* değil, en çok birkaç haftadan söz ediyorum [...]

Sabah postasını kaçırmayayım diye acele ediyorum; yani, şimdilik kucaklarım, eğer gene başıma üşüşmezlerse bugün tekrar yazarım!

Senin R.

ALTMIŞ SEKİZİNCİ MEKTUP

[Berlin]
[3 Kasım 1905]

Sevgili! Bütün telgraflarını ve biraz önce de özel ulak (yıldırım) mektubunu aldım.

Neden yazmadığımı, nasıl olduğumu soruyorsun. Eh, «size ne demeli, Herr Cohn?» Durum berbat.

Vorwarts, senin haklı görüşün doğrultusunda, hızla *Sachsische Arbeiterzeitung*'un düzeyine iniyor, daha da kötüsü, işin farkında olan tek kişi benim, bir de, bir oranda, K[autsky].

Yayın kurulundakilerin hepsi geri zekâlı, üstelik de kendini beğenmiş geri zekâlılar. «Gazeteci?» - tek bir kul yok. Kaldı ki Eisner ve Kumpanyası, bir avuç revizyonist güruhuyla birlikte, amansız bir basın kampanyası açtılar bize karşı, saldırıyı karşılayanlara gelince, ya Bebel(!) ya Cunow, ya da onlar gibi birisi (!!). Ben ancak Rusya'dan sorumluyum, arada bir başyazı yazıyorum, ve her nedense işleme konulduğunda birer felakete dönüşen, bana saçımı başımı yolduran iyi, aklı başında öneriler getiriyorum. Sana bir örnek: «bizim» ilk sayımızdan (1 Kasım) hemen sonra Strobel'e, Calver [revizyonist] hakkında yazdıkları için, Eisner yazsa bu kadar kötü olamazdı, dedim *Vorwarts*'a korkaklar gibi cırlak sesler çıkarmak için gelmedik, yazılar açık ve kesin olmalı dedim. Ertesi gün bana, «Bak göreceksin daha iyi yazacağım, çok beğeneceksin» dedi. Ve işte

bugünkü sayıda, «Devrimci Tapmak» adlı şu korkunç kekeleme! Anlamsız klişelerle dolu bir laf salatası, «radikal» palavra, ve de bu yazı, «Politikaya Bakış» bölümünün en önemli yazısı! Söyle, bas bas bağırmayayım da ne yapayım ben?

Bir de üslubu görsen! Tüylerim diken diken oluyor! Söylemeye ne hacet, elimizdekiler (yani radikaller) tam bir yüz karası.

Başka bir çıkar yol da göremiyorum, çünkü *adam* yok. Bir de üstelik *it gibi* yorgunum ve ayaklarımı sürüyerek dolaşıyorum, işte sana durumun özeti. Her gün akşamüstü saat dörtte yazı kuruluna gidiyorum, bu güruhla akşamın dokuzuna kadar boğuşuyorum, hayatım kararıyor. Bir de sabahları tam sekizde ayaktayım (hizmetçi bulalı beri). Geceleri, ne olacak diye düşünmekten zaten uyuyamıyorum, bütün gün yarı uyur haldeyim. Kısacası her şey harika.

Polonya'da bizimkilerin becerdikleri işler beni çok sevindirdi. Ne yazık ki *Vorwarts*'da bunlardan pek söz edemiyorum, yer çok az. *Rus* Sosyal Demokratlarını değil, ülkenin genelinde sosyal demokrasiyi övdüm, Duma'ya ilişkin taktiğ*imiz* uyarınca, dikkatli okusan anlardın.

Kucaklarım.
R.

Not: Aşağıdaki bölümler Jogiches (takma adı, Otto Engelmann) ve Luxemburg (takma adı, Anna Matschke) Varşova'da Kontes Walewska'nın pansiyonunda birlikte tutuklandıklarında, Jogiches'in üzerinde bulunan ve Rus polisince derlenen mektuplardan alınmıştır. Polis tarafından notlanmış olan bu bölümler (bazıları aşağıdadır) daha sonra bulunarak Lehçeye çevrilmiştir.

[Berlin - Friedeanu]
[25 Kasım 1905]
Otto Engelman
Varşova
Plac Zielony, Hotel Victoria

Polis şerhi: Friedeanu damgalı zarf içinde yukarıdaki adrese gönderilmiş ve aşağıdaki bölümleri de içerir Lehçe mektuptur:

Kendini böylesine koyvermen beni kahrediyor. Hiç bitmeyecek mi bu? Ne zaman anlamsız, amaçsız işler düşünmekten vazgeçip *var olanı* yaşamaya başlayacaksın? Kendini böylesine kötü hissetmen beni çok üzdü, çünkü bir zamanlar «bizden yardım, yönlendirilmek ve *manevi* destek bekleyen o zavallı çocuklar»dan söz edişin aklıma geldi. Hatırladın mı?..

Dün Warski, Krakov'dan telgrafla senin oraya gitmeni istedi. Varşova'da Op.'tan mektup var, senin için saklıyorum. Warski özel ulak bir mektupla profesyonel sendikaların örgütlenmesine ilişkin bazı önemli konularda fikrimi soruyor...

Pasaportu Ort.'a geri verdim. Munio [Luxemburg'un ağabeyi] pazartesi burada olacak, telefonlaşacağız... Jozio'nun [Luxemburg'un ağabeyi] çocuklarının dadısı bana memleketteki ailem konusunda bir sürü şey anlattı.

Dün Kautsky'yi ve karısını gördüm. Par[vus] hakkında dolanan bir sürü inanılmaz hikâye anlattılar. Tembelmiş, dolandırıcıymış. Gorki, ajanları aracılığıyla bu masalları sistematik olarak yayıyor[1]. Yarın Kautsky'lerde küçük bir konferansımız var *(Ne konferans!)*. G[orki'nin] ajanı «P[arvus'un] dolandırıcılığına ilişkin kanıtları» gösterecek.

1 Gorki ünlü dramı «Âyak Takımı Arasında»nın Almanya'da sahnelenmesine ilişkin telif haklarını toplamakla Parvus'u görevlendirmişti. Parvus kendi komisyonunu ayırdıktan sonra, topladıklarını Sosyal Demokratlarla yazar arasında paylaştıracaktı. Bu parayı zimmetine geçirdiği söylenir

YETMİŞİNCİ MEKTUP

[Berlin - Friedeanu]
[27 Kasım 1905]

Polis şerhi: Hotel Victoria'ya gönderilmiş zarfı ile birlikte, yukarıdaki posta damgasına havi ve aşağıdaki bölümleri de içerir Lehçe mektuplar:

Munio'dan 3:30'da bir kahvede buluştuğunuza ilişkin kart gelince, seni çok merak ettim (güvenliğini ve sağlığını). Bu sabah bir tomar mektup geldi, bazıları (Wurm, Mehring, Henrietta Holst)[1] *Vorwarts* için kutluyorlar, Cezaryna [Wojnarowska]'dan bir mektup var, Mendelson hakkında bir sürü masal (yoksa gerçek mi bunlar?) anlatıyor,[2] Mendelson'un Paris'te PPS karşıtı ilerici bir ulusal parti kurduğunu, raporunu hazırladığını, yakında Varşova'ya gideceğini söylüyor.

1 Henrietta Roland - Holst, Hollanda işçi hareketinde çalışmıştır. Luxemburg'un yakın dostudur, 1935'te Luxemburg'un yaşamöyküsünü yayınlamıştır.

2 Stanislaw Mendelson (1858 - 1913), ilk Polonyalı Marksistlerden; 1884'ten sonra İsviçre'de, Fransa'da ve İngiltere'de sürgün olarak yaşamıştır. Polonya Sosyalist Partisi'nin (PPS) kurucularından olup, sonra ayrılmıştır.

YETMİŞBİRİNCİ MEKTUP

[Berlin - Friedeanu]
[28 Kasım, 1905]

Polis şerhi: «Benim altın Dyodyu'm» diye başlayan ve yazarının Vorwarts'da bir konferansa katılışını anlattığı, aşağıdaki bölümleri de içerir Lehçe mektuptur:

Kongre için bildirimi oteline, ya da oteline çok sık uğramıyorsun diye Hanecki'lere, özel ulak gönderirim[1] ...Dyodyuşek, cesur ol, sakin ol, gülümse biraz...

1 Jakub Fürstenberg - Hanecki, SDKPİL'nin Merkez Komitesi üyesi, Ekim Devrimi'ne katılmıştır. 1937'de SSCB'de sorgulanmış, hüküm giymiş, 1956'dan sonra itibarı iade edilmiştir.

ÖLÜME DOĞRU
1907 1914

SPD liderleri Luxemburg'un boş apartmanını onun Berlin'de bulunamadığı süre boyunca, Aralık 1905'ten Eylül 1906'ya kadar, yakın arkadaşı Clara Zetkin'in yirmi iki yaşındaki oğlu Konstantin [Costia] Zetkin'e devrettiler. Konstantin, Luxemburg döndükten sonra da orada kaldı ve, Jogiches'in de bir sonraki bahar döndüğünde öğreneceği gibi, onun sevgilisi oldu. 15 Nisan 1907'de August Bebel Karl Kautsky'ye, «Eğer R[osa] L[uxemburg] yoldaşın arkadaşı artık Berlin'de kalıp onun apartmanında yaşayacaksa, Costia'nın da orada kalması yakışık almaz,» diye yazacaktı[1]. Jogiches Berlin'de kaldı, ama Luxemburg'un apartmanında yaşamadı.

Luxemburg'un Zetkin'le olan aşk macerası hiçbir zaman onu Jogiches'e bağlayan zihinsel beraberlik ve yoğun yakınlık düzeyine varamadı. Ama Zetkin'in yanında Luxemburg sevilen, beğenilen, tapılan kadındı; uzun zamandır özlemini duyduğu bir şeyi yaşıyordu. Yıllar önce Jogiches'e, «...erkeklerin *birlikte yaşadıkları* kadınları görüyorum,» diye yazmıştı, «onlara nasıl taptıklarını, nasıl boyun eğdiklerini. Ve aklımda hep senin

1 *August Bebels Briefwechsel mit Karl Kautsky:* Yayına hazırlayan: Karl Kautsky Jr. (Asson: Van Gorcum, N.V., 1971), s. 184.

bana nasıl davrandığın var...» (Otuz beşinci mektup). Bundan böyle birkaç yıl Luxemburg'un mektuplarının alıcısı Zetkin olacaktı; bu mektuplar bir anlamda o sıralar Jogiches'e yazmakta olduklarından çok daha içten, çok daha senli-benliydi.

Jogiches SDKPİL'nin Merkez Komitesi üyesi Luxemburg'un —muhakeme gücünü değilse bile— yetkisini hiçbir zaman sorgulamadığı parti lideri olarak kaldı. Ne Zetkin ne de bir başkası onun Luxemburg'un hayatında oynadığı rolü devralabildi: Jogiches Luxemburg'un zihinsel ve siyasal alterego'suydu. Jogiches Berlin'e döndüğünde Steglitz'de küçük bir otele yerleşmekle birlikte, ne Luxemburg'un apartmanın anahtarlarını geri vermeye yanaştı, ne de ondan tümüyle vazgeçmeye. Dramatik sahneler yaşandı, Jogiches Luxemburg'u ve sevgilisini öldürmekle tehdit etti, Luxemburg bir tabanca edinmek gereğini duydu.

Ama gene de, ayrılmalarından bir yıl sonra, 1908'de, Luxemburg'un Konstantin Zetkin'e yazdığı gibi, Jogiches gündüzleri onun apartmanında çalışıyor, geceleri oteline dönüyordu. Yıllardır birlikte oluşturdukları kitaplık Luxemburg'un apartmanındaydı, bunu bahane eden Jogiches artık apartmana sık sık uğrayan istenmeyen konuktu (Yetmiş beşinci mektup).

İki yıllık bir aradan sonra yeniden başlayan yazışmalarında Luxemburg bir zamanlar paylaştıkları evden, otel odasındaki Jogiches'e hitapsız, imzasız mektuplar göndermeye başladı. İki yıl boyunca mesafeli, kişi zamirlerini kullanmamak için özel özen gösterilmiş mektuplar yazdı. Söz gelimi, Jogiches'in kardeşinden söz ederken, «senin» dememek için «kardeş» diyor; Jogiches'e «sen» diye hitap etmemek için «Steglitz bilmelidir ki...» türünden tümceler kuruyordu. Bir süre sonra ona «siz» demeye, beş yıl kadar sonra da «Sevgili Yoldaş» anlamına gelebilecek «Moi Drodzy» diye hitap etmeye başladı. Ancak 1913'ten sonra mektuplarını yeniden R. diye imzaladı.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1907 Mayısında Londra'da yapılan Beşinci Kongresinde olduğu gibi, siyasal görevleri nedeniyle karşılaşıyorlarsa da, Luxemburg Jogiches'le kişisel temas kurmamaya özen gösteriyordu. Onun beklenmedik ziyaretlerine bir son verebilmek için uzun süre başka bir apartman aradı ve 1911'de Friedeanu'dan Südende'ye taşındı. Jogiches'in parti sorunlarını görüşmek üzere yeni apartmanına gelmesine izin vermesi için aradan daha bir üç yıl geçecekti.

1909'dan sonra Jogiches'e yazdığı kısa notların yanısıra gönderdiği mektuplarda ona olan bağımlılığı, gereksinimi, bir zamanlar yaşadıkları yakınlık, satıraralarında okunur; Luxemburg bu mektuplarında sürekli olarak başağrısından, sinirsel yorgunluktan, ruhsal bunalımdan yakınır; yalnızlığını gizlemeye gerek duymaz. Ama bunlar olguların dile getirilişidir, onu geri kazanmak gibi bir amaç taşımaz. Eskiden olduğu gibi Jogiches'in kendi çalışmalarına ilişkin görüşlerini öğrenmek ister, ve o da, her zamanki gibi, eleştirilerini, yergilerini hiç esirgemez.

Para, bir sorun olmaya devam eder. Luxemburg artık Jogiches'ten değil, «parti» den (doksan birinci mektup) para istemektedir - yani sözcüklere yüklenen yeni anlamlar dışında değişen bir şey yoktur. 1907 Ekiminden sonra SPD'nin Parti Merkez Okulu'nda ekonomi politik dersleri vermeye başlayan Luxemburg'un geliri gazetecilikten kazandıklarıyla birlikte hiç de küçümsenecek gibi değildi. Ama para hesabı sanatını hiçbir zaman öğrenemeyecekti. Aldırdığı da yoktu.

1907'de «şiddete teşvik» suçundan, yani Almanları Rus devrimci proletaryası örneğini izlemeye davetten, iki ay hapis yattı. 1908 - 1914 yıllarınıysa, ırkçı ve ulusçu mücadelelerin parçaladığı bugünkü dünyamıza ilişkin bir ileri görüşlük örneği olan «Özerklik ve Ulusal Sorun» adlı yazısı ile «*Sermaye Birikimi* ve *Ekonomi Politiğe Giriş* (ölümünden sonra, 1925'te yayınlanmıştır)

adlı kitapları üzerinde çalışarak geçirdi. Toplantılara, açık oturumlara, konferanslara katıldı, düzinelerle konuşma yaptı, kaçınılmaz bir savaşa yol açacağını düşündüğü ve çok acil bir tehlike olarak gördüğü militarizmi yeren iki yüzü aşkın makale ve broşür yayınladı.

1914 Şubatında halkı başkaldırıya teşvik suçundan yargılandı: «Eğer Fransız kardeşlerimize ve öteki kardeşlerimize (brethen) karşı o öldürücü silahları kuşanacağımızı sanıyorlarsa yanılıyorlar, hep birlikte 'Hayır!' diye bağırıyoruz!» Frankfurt am Main'deki duruşmada kendini savunurken, onu suçlayanları, halkı kendi savaşı olmayan bir savaşa katılmaya zorlamakla, insan haklarını çiğnemekle suçladı. Bir hitabet şaheseri olan konuşmasında duruşma salonunu bir sosyalizm mitingine dönüştürdü. Sözlerini bitirirken, kaçma olasılığına karşı tutuklanmasını talep eden savcıya dönerek, «Efendim» dedi, «Bense *sizin* kaçacağınıza inanıyorum. Sosyal Demokratlar kaçmaz. Sosyal Demokratlar eylemlerinin yanıbaşında durur ve sizin kararlarınıza kahkahayla güler.»

Bazı Almanlar bir *Vaterland*'ı bile olmayan bu «köksüz» yabancının Alman ordusuna hakaret etmesini, «bu kadının terbiyesizliklerine» böylesine göz yumulmasını anlamakta güçlük çekiyorlardı. Ama Luxemburg'un savaş karşıtı söylevleri bütün Almanya'da yankılanmaktaydı. Arada sesi Sosyalist Enternasyonal'in eli kolu bağlı kongrelerinde de duyuluyordu.

1914'te bu kez Berlin'de Prusya Savaş Bakanı General Falkenhayn, onun hakkında, orduyu, askerlere kötü davranmakla suçlamaktan koğuşturma açtırdı. Duruşma, Luxemburg'un en büyük zaferlerinden birine dönüştü gene. Bini aşkın er onun lehine tanıklık yapmak üzere duruşma salonunu doldurdu. Jogiches'e yazdıklarından bugüne kalan son sözleri de bu duruşmaya ilişkindir: «Yarın, her şey biter bitmez, sana kararı telefonda bildiririm. Ama - gecikebilir.»

[Berlin]
[6 ya da 7 Hairan 1908]

Eğer yazı, v.b. konusunda görüşmek gerçekten kaçınılmazsa, ancak *yarın* olabilir, çünkü salı ya da çarşamba kızkardeşimle deniz kenarına gidiyoruz. *Sosyal Demokrat Dergi*'nin gelecek sayısı için özerklik yazısını oradan gönderirim[1]. Başyazı konusunda söz veremem. Başka bir çözüm bulunamıyorsa özerklik başyazı olarak kullanılabilir.

Led[ebour]'a yazdım.

1 *Sosyal Demokrat Dergi (Przeglad Socjaldemokratyczny)*, SDKPİL'nin kuramsal yazılara yer veren yayın organı.

[Berlin]
[yaklaşık olarak 12 Haziran 1908?]

Banka hesabında ne kadar olduğu konusunda hiçbir fikrim yoktu, dolayısıyla bakiyeyi çekmek mümkün olmadı. Ya hesap cüzdanını ya da gönderdikleri en son bakiye bildirgesini imzalanmış olarak [Jogiches tarafından] götürmek gerekiyor. Yazıya hiçbir şey ekleyemedim. Bu da bir önceki gibi süprüntüydü, yırtıp attım.

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ MEKTUP

[Berlin]
[Nisan 1909?]

Radek eleştiriyi gönderdi[1]. Yarın (Pazar) sabah geri göndereceğim. Acemi erlere ilişkin bildirgeyi yazamıyorum. Popüler palavra yazmam *mümkün* değil - iki gün boş yere debelendim. Yazmak istemiyorum değil, düpedüz *yazamıyorum.*

1 Karol Sobelson, takma adı Radek (1885 - 1939), Polonyalı devrimci, SDKPİL ve Rusya'da Tüm Sendikalar Komünist Partisi üyesi. Çok başarılı bir gazeteci ve devrimin en renkli kişilerinden, SSCB'de Polonyalı komünistlere karşı girişilen tasfiye hareketi sırasında yok olmuştur.

[Berlin]
[Eylül 1909?]

Dünkü konuşma sinirlerimi öylesine bozdu ki yarı geceyi uykusuz geçirdim; bugün bile çalışabilecek durumda değilim.

Binlerce kez olduğu gibi, benimle iş konuşmalarının yazılı olarak yapılmasını, evimde huzurumun bozulmamasını istirham ediyorum[1]. Öteki odaya ihtiyacım yok, kapısını bile açmıyorum[2]. Benimle kalan olursa, o odayı kullanmamak için kendi odamda yatıyorum. Ama kendi apartmanımda evimdeymişim gibi hareket edebilmeliyim, ben istemişim istememişim, aldırmadan dileyenin girip çıktığı bir otel odasında yaşıyor gibi olmamalıyım.

Bu çekişmelere artık dayanamıyorum - bir son verilmesini kaç kez rica ettim. Bütün yaz boyunca salt

1 SDKPİL'nin Merkez Komitesi üyesi olarak Jogiches (parti hiyerarşisi içinde) Luxemburg'un üstüydü. Luxemburg Leh hareketinde faal olarak çalışmayı ve partinin yayın organlarına yazı yazmayı sürdürüyordu.

2 Bir zamanlar paylaştıkları katın anahtarlarını geri vermeyen Jogiches, «öteki oda»yı gündüzleri çalışma odası olarak kullanıyor, yalnızca akşamları buradan ayrılıyordu. Kitapları ve giysileri de eski odasındaydı, ayrıca eski adresine gönderilen mektup ve gazeteleri almak için de arada uğramaktaydı.

evden uzak olayım diye ordan oraya taşındım, ve şimdi her şey yeni baştan başlıyor. Yaz boyunca mektuplar [Jogiches'e gelen mektuplar] benim aracılığıma gerek duyulmadan yerlerine vardılar, şimdiyse hepsi yeniden benim adresime yollanıyor, nedense gazeteler de her hafta gelinip alınıyor [Jogiches tarafından].

Bu böyle süremez, [*Sosyal Demokrat*] *Dergi* için ve [*Kızıl*] *Bayrak* için elimden geleni yapıyorum. Eğer gerekliyse, yayın yöneticiliğini üstlenmeye de hazırım, ama evim kendime ait olmalı. Başka bir yolu yoksa, salt otelde değil de kendi evimde olabilmek için bütün apartmanı hizmetçiyle birlikte devredip eşyalı bir oda kiralamayı yeğlerim. Bunun böyle sürüp sürmeyeceğine ilişkin bir cevap bekliyorum, çünkü kendimi ne yapacağımı bilmek zorundayım.

[Berlin]
[yaklaşık olarak 15 Kasım 1909]

Kardeş'ten [Jogiches'in kardeşinden] gelen mektubu, ilişikte gönderiyorum. Mektupla birlikte Deutsche Bank'ın 107 Marklık bir çeki geldi[1]. Banka, çeki ancak bugün bozdu, 100 Fr'ını gönderiyorum, 25 M 40 pf'i dönüşe [dönüşüne] kadar burada tutuyorum.

Henüz hiçbir *müsvedde gelmedi.* Mehring geri çevirdi, K[autsky]'den ayın 22'sinde *Vorwarts*'da çıkacak olan yazısını bize vermesini istedim. Bugünlerin birinde yazmaya söz verdi, sağlığı elverirse (kendini pek iyi hissetmiyor).

[*Sosyal Demokrat*] Dergi birkaç gün önce geldi.

Munio [Maksymilian Luxemburg] ağabeye [Jogiches'in ağabeyine] çekin alındığını, daha fazla göndermesini bildirmiş.

Para havalesinin gerçekleştirilme biçimi gereği nedeniyle, 100 Fr'ın alındığına ilişkin bir makbuz rica edeceğim.

1 Wilno'daki aile işini yönetmekte olan Pavel Jogiches Leo Jogiches'e düşen payı genellikle Jogiches'in izini belli etmemek kaygısıyla Maksymilian [Munio] Luxemburg aracılığıyla göndermekteydi. Munio da bu parayı kızkardeşine iletiyordu. Luxemburg'un Jogiches'in mali işlerine karışması bundan kaynaklanmaktadır.

Not: Jogiches 100 Fr'ı almayı reddeder ve ilişikteki cevabı verir[2]*:*

Bu denli ısrar etmek zorunda kaldığım için üzgünüm, ancak, bir yanlışlık olduğu, ya da belki Munio'nun parayı geri gönderemediği[3] ve sizin[4] onun adına göndermekte olduğunuz gibi bir izlenim içindeyim. Böyle bir şeye kesinlikle karşıyım, çünkü Munio'nun *benim* dostum olduğu kanısındayım ve herhangi bir başka dost gibi, parayı zamanında gönderememesi hiçbir biçimde akrabalarını bağlamamalıdır. Emin olamadığım için paraya dokunmamayı ve ilişikte geri göndermeyi uygun görüyorum.

2 Jogiches'in bu notu ve bir sonraki mektuba ilişkin notu, Luxemburg bu kâğıtların arkasına yazıp geri gönderdiği için bugüne dek kalmıştır. Jogiches Luxemburg'un bütün yazılı metinlerini büyük bir özenle saklamıştır.

3 Jogiches Munio'ya borç verdiği bir paradan söz etmektedir.

4 Ayrılmadan önce birbirlerine her zaman «sen» diye yazan Luxemburg ve Jogiches, ayrılıktan sonra dramatik bir dönüşümle ya hiç kimlik zamiri kullanmamakta ya da Jogiches'in burada yaptığı gibi ikinci tekil şahsı kullanmaktadırlar. *Not: Jogiches'in mektubunun arkasına Luxemburg cevap yazmıştır*: (Yetmiş yedinci mektup).

[Berlin]
[yaklaşık olarak 20 Kasım 1909]

Neler olup bittiğini anlayamıyorum. Eğer paranızı istemiyorsanız, lütfen Munio'ya geri gönderiniz. Ben kendisine parayı aldığımı ve gönderdiğimi bildirdim, gerisi beni ilgilendirmez.

Şunu belirteyim ki (Munio'ya yazmanız halinde) ben bir zamanlar kendisine paraya ihtiyacınız olduğunu söylemek cüretinde bulunduğumdan, o da şimdi göndermiş olabilir.

Not: Jogiches yanıtlar:

O halde, lütfen makbuzu geri gönderir misiniz?

Not: Jogiches'in notunun arkasına Luxemburg şöyle yazar:

Çöp kutularında makbuz arayamam. Lütfen Munio ile temas kurunuz ve beni artık rahat bırakınız.

[Berlin]
[Nisan sonu, 1910]

Bugün Trotsky ziyaretime geldi. Uzun uzun Rus sorunlarından söz etti, Warski'nin Bolşevikleri destekliyor olmasından yakındı. Selamlarını ve Innokentii[1]'den Jozef'i[2] göreceğine ilişkin bir mesaj iletmemi istedi, Innokentii'nin zaten işi sağlama bağlamak için bunu doğrudan hallettiğini Trotsky'ye söyledim.

1 Josif F. Dubrowinski, takma adı Innokentii, Rus devrimcisi.

2 Feliks Dzierzynski, takma adı Jozef (1877 - 1926), Polonyalı devrimci, SDKPİL Merkez Komitesi üyesi. Ekim Devrimi'nin örgütleylcilerinden, Polonyalılar arasında Lenin'in en önde gelen destekleyicilerinden, Cheka (Karşı-devrim ve Sabotaja Karşı Olağanüstü Komisyon) başkanı. Radek'e göre Luxemburg Dzlerzynski'nin bu görevi kabul etmesine üzülmüş, 1918'de haberi duyduğunda «Terör karşısında hiç yenik düşmedik ki, neden şimdi ona gerek duyalım?» demiştir. J.P. Nettl, *Rosa Luxemburg* (Londra: Oxford University Press, 1966), cilt II, s. 731.

[Berlin]
[29 Nisan 1910]

Polonya'dan 'Basia' adında biri bugün buraya geldi[1]. Onu çorbaya (çözümlenemeyen bir kod adı) gönderdim. Eğer onunla temasa geçilmesi mümkün olabilecekse çorbaya ne zaman ve nerede bulunması gerektiğine ilişkin bir mesaj bırakılmalı. Bana pek aklı başında değilmiş gibi geldi. Yarın ve Pazar mektup gelecek olursa, Ida [hizmetçi] onları derhal iletecektir. Ben Pazartesi evde olacağım.

1 Barbara Szpiro, SDKPİL, ve daha sonra Polonya Komünist Partisi, ardından Sovyetler Birliğinde Tüm Sendikalar Komünist Partisi (b) üyesi.

[Berlin]
[yaklaşık olarak 18 Temmuz 1910]

Win'in şiirini geri gönderiyorum, evet, çok güzel. Bütün sayfa dizilinceye kadar beklemeye gerek yok. Bir gazetenin İngiliz çayırları gibi düzenli bir biçimde kırpılmış ve simetrik olması gerektiğine inanmıyorum. Biraz yabanıl olmalı, bakımsız bir bahçe gibi, yaşamın yürek çırpıntıları duyulmalı, genç yeteneklerin pırıltıları görülmeli, diye düşünüyorum. [...]

SEKSEN BİRİNCİ MEKTUP

[Aeschi, İsviçre]
[1 ya da 2 Ağustos, 1910]

Bir rica: Krakus'un *derhal* birkaç yeni Lehçe roman göndermesini sağlayınız[1]. Tek bir edebi kitabım yok, *Tribune* için eleştirisini yaptığı kitaplar, v.b.

Not: 3 Ağustos 1910'da Jogiches Berlin'den Krakov'daki F Dierzynski'ye şöyle yazacaktı: «Lütfen Gumplowicz'in kütüphanesinden birkaç edebi yapıt (hangileri olduğunu sana söylerim) alıp İsviçre'ye Rosa'ya gönderir misin? Masrafları kuşkusuz ben karşılayacağım.»

1 Henryk Stein, takma adı Krakus SDKPİL üyesi, Polonya Komünist Partisi ve daha sonra Sovyetler Birliği'ndeki Tüm Sendikalar Komünist Partisi (b) üyesi; gazeteci ve edebiyat eleştirmeni.

[Aeschi, İsviçre]
[5 Ağustos 1910]

Burada düğüm olup kaldım. *Vorwarts* yazımı geri çevirdi, çok önemli bir yazı, Baden [sosyal demokratları] konusunda, *Neue Zeit* Mehring'e verdiğim (ölümcül) cevabı basmayı reddediyor (No. 44 NZ). Birincisini *Dortmunder* [*Arbeiterzeitung*]'e, ikincisini *Leipziger* [*Volkszeitung*]'e gönderdim. Bilmem, basarlar mı. (Dortmund'da Haenish tatile çıkmış, ötekiler zaten yüreksizdir, Lench'e gelince, hiç güvenilmez). Biraz önce 45. sayı [*Neue Zeit*'ın] elime geçti, Kautsky'nin «cevabı»[1]. Kıstırılmış yılan gibi kıvırtıyor. Hiç olmazsa «çarpıtılmış alıntı» suçlamasına bir açıklık getirmek için tekrar yazacağım. Ama Kautsky büyük bir olasılıkla gene geri çevirecektir. Ben uzakta olduğum sürece ken-

1 Luxemburg'un Kautsky'yi ve ardından bütün SPD yönetimini devrim için çalışacak yerde, devrim üzerine ahkâm kesmekle suçlaması üzerine, ikisinin arasındaki on iki yıllık dayanışma ve dostuk bitti. «Die Theorie und die Praxis» [«Teori ve Pratik»] adlı yazısında, Luxemburg, Engels'den yaptığı alıntılarla Kautsky'yi Marx'ın ve Engels'in kuramlarını çarpıtmakla suçlamıştı. Kautsky, karşılığında, Luxemburg'u Engels'den yaptığı alıntıları «çarpıtmakla» suçladı. Luxemburg'un «Zur Richtigstellung» («Düzeltme») adlı yazısı 19 Ağustos 1910 tarihli Neue Zeit'ta çıkmıştır.

dini güvencede hissediyor. Hem zaten kaybedecek bir şeyi de yok. *Toplum* için gerekli malzeme daha gelmedi, neden?

[Magdeburg ya da Berlin]
Cuma gecesi
[23 Eylül 1910]

Mektup elime geçti. Dayak yemiş köpek gibiyim, galiba büyük bir yenilgiye uğradım[1]. Hiçbir şey anlatacak halim yok.

Lütfen *V*[*orwarts*]'daki raporu okuyun ve Cumartesi yani yarın Friedenau'ya [Luxemburg'un apartmanına] gelin, ama 17'den önce, çünkü erken yatmak istiyorum. Şu kadarını söyleyeyim: önergenin diğer imzalayanları, azınlıkta kalacakları korkusuyla, beni önergeyi geri çekmeye zorladılar!..[2] Bütün bu olup bitenlerin nasıl bir izlenim uyandırdığını merak ediyorum. Gerisini ben kendim anlatırım. Gene de önceden söyleyeyim: Bedensel olarak *bittim*. İki üç gün çalışmam söz konusu olamaz. Düşünemiyorum, uyuyamıyorum, yemek yiyemiyorum. Ayın birindeki metal işçileri toplantısındaki önemli konuşmayı nasıl hazırlayacağım benim için bir bilmece.

1 Luxemburg Magdeburg'daki SPD kongresinde evrensel oy hakkı tartışmasından söz etmektedir.

2 Luxemburg, evrensel oy hakkı mücadelesinde genel grevin bir silah olarak kullanılmasına ilişkin bir önerge getirmiş, bu önergeye SPD'nin sağ kanadı karşı çıkmıştı. Önerge oya sunulmadan geri alınmıştır.

Önümüzdeki iki aylık enerji ve sağlığımı parti kongresinde harcadım.

O halde, bekliyorum, saat beşte (lütfen daha geç değil, zaten geç yatıyorum).

SEKSEN DÖRDÜNCÜ MEKTUP

[Berlin]
[yaklaşık olarak 9 Ekim 1910]

Rezalet - bütün gün *tek bir cümle* bile yazmamı engelleyen bedensel ve ruhsal bir bunalım yaşadım[1]. Şu ana kadar (20:00), Leh Sorunu'nun yeni baskısı için yazmam gereken önsözün karşısında oturup durdum, tek bir satır çıkmadı. Midem bulanıyor, gidip yatmalı en iyisi (...)

1 Jogiches'in sağlığıyla derhal ilgilenmesi üzerine Luxemburg ertesi gün «Bunalıma gelince, hiçbir şey olmadı; basit, sıradan bir bunalım işte, dolayısıyla da daha da sinir bozucu...»

SEKSEN BEŞİNCİ MEKTUP

[Berlin]
[11 Ekim 1910]

Biraz önce başlayan Fransız demiryolu işçilerinin genel grevinden söz etmek şart *(chemin de fer du Nord* tümüyle grevde) bugünkü [*Berliner*]*Tagesblatt*'ın geç baskısı!

Not:*Tribune*'daki yazıdaki Musevi sorununa ilişkin alıntıyı (son paragraf, kırmızı kalemle işaretli) biraz önce fark ettim. Pravda'ya ilişkin yazım için bana yararlı olabilir. Eğer öyleyse, siz ekleyiniz, *Tribune* ilişikte.

SEKSEN ALTINCI MEKTUP

[Berlin]
23 Şubat [1911]

Warski'nin kâğıtları [pasaport] ilişikte, 15 M tuttu, ödedim, bana gönderilmesini bekliyorum.

Dün derhal [Clara] Z[etkin]'ye yazıp bana Lenin'in mektubunu göndermesini, benimle ilişki kurmadan cevap yazmamasını istedim. Lafı daha fazla gevelemeden, Lenin'e yazıp benimle temas kuracağını, benim önerdiğim doğrultuda davranacağını yazsa çok daha iyi olmaz mı? Ya da, gerekiyorsa, ona yazıp *sizinle* temasa geçeceğini söylebilir[1]. Bu da L[enin] için yeterli olmalı.

Arkası geliyor.

Bu arada, Wiethölter [Jogiches'in terzisi] ense kökümden ayrılmıyor[2].

1 Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1907 Mayısında Londra'da yapılan Beşinci Kongresinde Jogiches partinin Merkez Komitesine yedek üye seçilmişti.

2 Büyük bir olasılıkla Jogiches'in terzisine borcu vardı. Daha önce, Luxemburg «Terzi kostümü getirdi» diye yazmıştır. 10 Ağustos 1910'da ise «...eğer W[iethölter]'e Mayıs'ta, ödeme yapıldıysa, yani parasını alması gerektiğinden üç ay önce aldıysa, bizim hesaplarımızın ne durumda olduğunu anlamış ve bundan *yararlanmaya çalışıyor* olabilir» diye yazmıştır.

[Berlin]
[Mart 1911?]

Paramın alındığının tarafıma artık bildirilmesini istiyorum - sanırım buna olsun hakkım var. Kabul edilmeli ki para benim adresime geldiğine göre, gösterilen bu inatçı suskunluk beni parayı ceplemiş bir hırsız durumunda bırakıyor. Sonunda anlaşıldı mı? Kişinin para gibi hassas bir konuda başkalarını bu denli hiçe sayması nasıl mümkün olabilir, aklım ermiyor[1].

Sanat ve edebiyat bölümü, gene fena halde midemi bulandırdı.

1 Yetmiş altı ve yetmiş yedinci mektuplarda olduğu gibi Luxemburg yine kardeşi Maksymilian aracılığıyla gönderilen bir paradan söz etmektedir.

[Berlin]
[31 Mart 1912]

Bugün Genel Kurul'da [SPD Metropoliten Berlin delegelerinin] kesin zafer. Üçlü yönetim komitesinin (Haase, Braun ve Molkenbuhr) karşı çıkmasına rağmen, 900 delegeden belki 12'si dışında hepsi kararı onayladılar[1]! Benim vekaletim konu edilmedi.

[*Kızıl*] *Bayrak* için Mayıs yazısına başlamak üzereyim.

Ama! Hani bana verilecek borç! Bu çok acele! Eğer Dzierzynski gelemeyecekse, lütfen postayla gönderin. Yoksa ayın birinde beş parasızım.

(Not: Yalnızca benim yazılarımın yeni baskısı yapıldı, Kautsky'ciler köpürüyor.)

1 Luxemburg Reichstag için seçimlerin tekrarlanması konusunda bir önerge getirmekteydi.

[Berlin]
[Nisan başları, 1912]

Uzun yerginiz tümüyle yersiz. Siz ayrıldıktan sonra migrenim başladı. Hiçbir şey yapamadım, ertesi sabah da postaneye gönderecek birini bulamadım. Bir şey kaybedilmiş sayılmaz - [*Vorwarts*] zaten benim notumu berbat etmişti [...]

[Berlin]
[Temmuz 1912]

Hastalandım (biraz da karşı çıkanların yayınladıklarını okuduğum için)[1] ve Çarşamba sabahı ilk işim yazıyı yazmak oldu. En geç Perşembe geri dönmüş olacağınızı yazdığınız için, Krakov'a göndermedim.

Yazı çok uzun, ama siz görmeden, okumadan kısaltmak istemedim. Yarın (pazar) bekliyorum, yemekten *önce*.

Not: Eğer Merkez Komitesi [Jogiches'in üyesi olduğu] için bir sakıncası yoksa, yazıyı «R.L.» diye imzalamak istiyorum.

1 1911'de SDKPİL Berlin'deki Merkez Komitesini destekleyenler ve karşı çıkanlar olarak ikiye ayrıldı, 1914'te Krakov'da bir Ulusal Komite kuruldu.

[Berlin]
[Ağustos 1912]

İlişikte biraz daha kolan provası gönderiyorum, artık düzenli biçimde geliyorlar[1]. Yavaş yavaş geri yollamaya başlamalıyım. Radek ve öteki işler konusunda haberlerinizi bekliyorum. Hiç iyi değilim —haberler yüzünden değil— öyle, genel olarak. Şimdi iş: acaba parti bana ayın başında 150-200 M borç verebilir mi? Bir ay içinde, öteki borçlarımla birlikte öderim. Lütfen cevabınızı bildiriniz. Oberrhein'dan bir *vekalet* aldım, ama ne yazık ki Chemnitz'e gitmem gerekiyor.

1 1898'de Luxemburg'un ilk yapıtı olan *Polonya'nın Endüstriyel Gelişmesi*'nin düzeltilerini yapan Jogiches şimde de *Sermaye Birikimi*'nin provalarını okuyordu.

[Berlin]
[Ekim başı, 1912]

Lenin'in «bombası» ilişikte[1]. Neden bana cevabın anahatlarını göndermiyorsunuz? Mümkünse, hemen, ve, mümkünse, *özet olarak*.

1 Lenin'in «Zur gegenwartigen Sachlage in der sozialdemokratischen Arbeiterpartei Russlands» adı broşürü 1912 Eylülünde Almanca olarak yayınlanmıştır. Başlığından da anlaşılacağı üzere, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin o günkü durumunu tartışmaktaydı.

[Berlin]
[28 Mayıs 1913]

Dün Leipzig'in en büyük toplantı salonunda çok güzel bir konuşma yaptım. Dünya politikası üzerine konuştum, hizbi ve ayrılanları ve benimsedikleri taktiği amansızca eleştirdim[1]. Gökgürültüsü gibi alkışlar aldım, halk beni kutladı. Toplantıdan sonra, bizim taraftan bir çocuk, çok efendi bir oğlan, yanıma geldi, üç de Bolşevik geldi. Kendi toplantılarında konuşmam için çok ısrar ettiler, zor kurtuldum ellerinden. Bizim genç oğlan Warski'nin Polonya'da olduğunu biliyor! Hem de Warski'nin kendisinden öğrenmiş!

İlişikte zarfı gönderiyorum, bana biraz şüpheli göründü.

1 1906'da PPS (Polonya Sosyalist Partisi) bölündü. Josef Pilsudski PPS Devrimci Fraksiyonunu kurdu.

*DOKSAN DÖRDÜNCÜ MEKTUP**

[Londra]
Pazar
[14 Aralık 1913]

Yarın geri dönüyorum (migrenim izin verirse). Görünüşe bakılırsa, toplantı bizim açımızdan tam bir yenilgiydi, ama benim bir suçum yok[1]. Plekhanov gelmedi[2], Lenin de gelmedi. Bolşevikleri gerçek bir aptal temsil ediyordu[3]. Bir davar Menşevik vardı, Kautsky (Alman yönetim kurulu adına) hemen Büro yönetiminin

Kartpostal.

1 Sosyalist Enternasyonal'in Uluslararası Bürosunun toplantısı. Kautsky'nin (kabul edilen) önergesi çeşitli Rus sosyal demokrat partilerin bir toplantı yapması doğrultusundaydı. Luxemburg (geri aldığı) önergesiyle 1903'te Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye ayrılan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni bir araya getirmeyi amaçlayan bir «birleştirme kongresi» istemekteydi.

2 Georgeii V. Plekhanov (1857 - 1918), Rus devrimcisi ve filozof; Rus Marksizminin kurucusu olarak bilinir. Siyasal teröre karşı olduğundan Popülistlerle anlaşamamış, 1880'de Rusya'dan ayrılarak sürgün yaşamının büyük bir bölümünü İsviçre'de geçirmiştir. *Iskra*'nın yayınlanması konusunda Lenin'le işbirliği yapmış, ama genelde Bolşevizme karşı olmuştur. 1917'de Rusya'ya dönmüş, ancak 1918'de Bolşevik Devriminin bir hükümet darbesi olduğunu açıkça ilan ettikten sonra Finlandiya'ya kaçmıştır.

«kendini sosyal demokrat sayan herkesle» anlaşmaya varması doğrultusunda bir önerge getirdi! Ben karşı çıktım, ama tek başımaydım; şarlatan ortalığı karıştırıp duruyordu. Gerisi yüz yüze gelince.

3 M. M. Litvinov (1876 - 1951), ilk Bolşeviklerden, Münih Paktından sonra dışişleri komiserliği görevini Molotov'a devretmiştir. 1941-1943 yılları arasında Rusya'nın Amerika büyükelçisi.

[Berlin]
[1913?]

Dünkü «konferans»tan sonra, gece uyuyamadım, bugün de çalışamıyorum. Bu nedenle, not ancak yarın yazılabilecektir. Çalışmamın orta yerinde sizin paldır küldür içeri dalıp partiye bir yararı dokunmak bir yana, benim günümü ve gecemi altüst etme olasılığınıza karşı, bir öngörüşmenin gerekli olup olmadığının iki satırla bana bildirilmesini rica ediyorum.

[Berlin]
[1913?]

Neredeyse geceyarısı. Yazı üzerinde çalışıyorum. Çok kötüyüm (gece midemle uğraştım) bu yüzden de bir türlü başlayamıyorum. Ama sonunda yazıyorum, harika bir yazı olacak bu.

Yarın sabah, her Çarşamba olduğu gibi, dersim yok, onun için bitirip öğleyin postalarım diye düşünüyorum[1]. Yazı, ne olursa olsun yarın bitecek, o yüzden yatmek için izin istiyorum; gözlerimi açık tutmakta güçlük çekiyorum.

1 Luxemburg SDP'nin Berlin'deki Merkez Komite Okulunda ekonomi dersleri veriyordu. Öğrencilerinden biri 1949'dan itibaren Alman Demokratik Cumhuriyetinin başkanlığını yapacak olan Wilhelm Pieck'di. Bir başkası Rosa Luxemburg, *Gedanke und Tat*'ın (Paris: Editions Nouvelles Internationales, 1939) yazarı Paul Fröhlich'in karısı olan Rosi Frohlich'di. 1978 yazında Bayan Fröhlich benimle hocasına ilişkin anılarını paylaşmak nezaketini gösterdi. Luxemburg, tipik Avrupalı üniversite hocasından farklı olarak, derslerinde yalnızca konuşma yapmakla yetinmezdi. Öğrencileriyle teker teker ilgilenir, onların bilmesine, anlamasına çalışır, görüşlerini öğrenmek, kendi görüşünü onlarınkine katarak görüş açılarını genişletmek isterdi.

[Berlin]
[1913]

Yazı hiç de iyi olmadı gibi geliyor bana. Kendimi çok kötü hissediyorum, bitirmek için çok zorlandım, bu durumda, daha iyisini yapmam mümkün değil, değiştirilebilir. Gene de, rica ediyorum, (1) «Kudüs» düzeltilmemeli, ismi mücennes olarak bırakılmalı; (2) *proporzec* [flama] pek hoş bir Lehçe sözcüktür-'-in hali- *proporca.*

Eğer sonu pek kaba geldiyse, «Eller yukarı, sizi gidi Sermayenin uyuz Kelbleri» diye de bitirilebilir.

Lütfen yazının bir şeye benzeyip benzemediğini bana bildiriniz.

Yatmaya gidiyorum.

[1913?]

Acilen ihtiyacım olan iki kitabı bulamıyorum. Lütfen bir an önce sizde olup olmadıklarını bana bildirir misiniz?

1. Max Eyth, *Lebendige Krafte (7 Vortrage der Technik)*

2. Shakespeare'in Almanca çevirisi, kırmızı-altın yaldız kapaklı ciltli.

Eğer ikisinden biri olsun sizdeyse, lütfen Pazartesi gelirken getiriniz.

Yarın, Pazar, bir ara eltime uğrayabilir misiniz?[1] Holsteinisch str. No. 39. Yanılmıyorsam giriş katı, möbleli kiralık oda.

1 Luxemburg Jogiches'e kendi ailesinin önemli günlerini hatırlatmayı hiç aksatmazdı. 1910'da ona, «7 Şubat Andzia'nın (Luxemburg'un kızkardeşi) evlenme yıldönümü» diye yazmıştır. Bir süre sonra, «Bugün Edyush'un (Luxemburg'un yeğeni) doğumgünüydü, yani ayın on dördü. S[abina] F[einstein] yarın buradan hareket ediyor. Ona küçük bir armağan götürebilir» diye yazacaktı.

[1913?]

Yaptığınız eklenti bir zevksizlik örneği. Yazının bir *pointe*'e bile ihtiyacı yok. Lütfen her şeyi berbat etmekten vazgeçiniz.

[1913?]

Partinin o filozofla [tanımlanamadı] halihazırdaki ilişkisini bilmek durumundayım, lütfen ona ayrıntılı bir cevap yazmak için zamanımı harcamaya değip değmeyeceğini bildiriniz. Mektubun bir an önce tarafıma iadesi ricasıyla.

[Berlin]
[Nisan başları, 1914]

Elbette, aranıp dururken çek elimin altındaymış, ve ben göremedim. İlişikte gönderiyorum. Malzeme için teşekkürler; zamanında elime geçti. Adresim büyük bir olasılıkla Chailly sur Clarens, *postrestent,* olacak.

Fotoğrafa gelince, öğüdünüz uyarınca düşündüm ve öğüdünüz uyarınca: şapkasız. Seidel'lere selamlarınızı ilettim. Onlara İsviçre'den yazacağım. Dönerken Münih'e uğrayıp Ernst [*Süddeutscher Postillon*'un yayın yöneticisi] ile konuşmayı planlıyorum.

Mehring, Wallfisch'le (militarizm üzerine yazıları broşür olarak çıkmakta) konuşmaya söş verdi. M[ehring] *Bremer* [*Bürgerzeitung*]'den ayrılmış, Not: Evchen [Eva Mehring] yayın masraflarını bölüşmenin benim açımdan ne denli haksızlık olacağım ona söylemiş[1], Fena halde öfkelendi, ama ben zararı yok dedim.

Hizmetçiye «ne zaman uygun olur diye» sormaktansa, saat 15-17 arasında gelirseniz, ben de ona o sırada evde olmasını söylerim, *basta!*

1 Luxemburg, Mehring ve Marchlewski, 1913'te aşırı solu temsil ettikleri gerekçesiyle *Leipziger Volkszeitung*'dan atıldıktan sonra birlikte *Sozialdemokratische Korrenspondenz* adlı bir bülten yayınlamaya başlamışlardır.

Lehçe ve Rusça malzemeler kitaplığın geniş rafında, kanepenin üstündeki, sağda ve solda.
Schulz-Victoriastr. 5.

[Berlin]
[13 Haziran 1914]

Dün yeni bir celse[1] *istememeye* karar verdik, çünkü Rosenfeld[2]'in duyduğunuza göre benim davamın ne zaman Reichsgericht'e getirileceğini öğrenmeye çalışıyorlarmış[3]. Bu da demek oluyor ki, Reichsgericht'in verdiği hükmü duruşmadan *önce* ele geçirebilirlerse, daha ağır bir ceza verebilecekler. Biz de bu yüzden tam tersini istiyoruz. İşaret ettiğiniz nokta *(Vorwarts* davasına tanınan önceliğe ilişkin)[4] çok önemli, ve bizim kara-

1 Luxemburg orduyu kamuoyu önünde askerine kötü davranmakla suçladığı gerekçesiyle yargılanmaktaydı. Dava 29 Haziran 1914'te Berlin'de başladı. Kötü muamele gören erlerden 1013'ü savunma için tanıklık etmek üzere gönüllü olarak başvurdu. Yetkililer, Luxemburg'un itirazlarına rağmen, ters propagandaya yol açar endişesiyle duruşmayı erteleediler.

2 Dr. Kurt Rosenfeld, Luxemburg'un avukatı.

3 1914 Şubatında Luxemburg halkı itaatsizliğe teşvik suçundan yargılandı ve bir yıl hapse mahkûm oldu. Yargı, Reich Yüksek Mahkemesinde temyiz edilmekteyken, Savaş Bakanlığının suçlamasıyla karşılaştı. Frankfurt'taki karar Yüksek Mahkemede onaylanırsa, Berlin'deki mahkemenin daha ağır bir ceza vermesi beklenmekteydi.

4 *Vorwarts*'un yayın kurulundan üç kişi Prusya ordusunda rüşvet konusunda bir yazı yayınlamışlar, iki yüksek rütbeli subayın ordu için yaptıkları alımlarda at tüccarlarından rüşvet aldıklarını ortaya çıkarmışlardı.

rımızın doğru olduğunu gösteriyor. Ezcümle, duruşma ayın 29'unda. Pek zaman yok ve hemen hiç hazırlıklı değiliz. Ama tanıklarımız var. Çoğu da gönüllü. Şu anda 145 tanık adayı var, duruşmaya kadar en az iki yüz olur. Dava başladıktan sonra başka tanıklar da konuşmak isteyecektir [...]

[Berlin]
[2 Temmuz 1914]

Yedi yüz kadar tanığımız vardı. Yarın, her şey biter bitmez, size kararı telefonla bildiririm. Ama - gecikebilir.

SONSÖZ

1914 yılı yaklaştıkça, Luxemburg'un düşünceleri daha önce Heinrich Heine tarafından dile getirilen bir endişeyi yansıtmaya başladı: «Alman gökgürültüsü gerçek bir Alman kimliği taşıyor; çevik değil, yavaş bir homurtu, derinden derine gürlüyor. Ama er geç patlak verecek ve dünya tarihinde duyulmamış bir gümbürtü koptuğunda, bilin ki Alman yıldırımı sonunda düşmüştür.» Alman dış siyaseti bir felakete yol açmakta, bu yetmezmiş gibi Alman sosyal demokratları da Luxemburg'un savaşı engelleme çabalarını zora koşmaktaydılar. Uluslararası proletaryanın birleşmiş bir cephe oluşturması, Luxemburg'un düşüydü, diniydi - doğamadan öldü.

Savaş patlak verdiğinde, Luxemburg intihar etmeyi düşündü. Dünyası, özeli ve geneli, paramparça olmuştu. Avrupa'daki bütün sosyalistler büyük bir hevesle savaş bütçelerine kabul oyu kullanıyorlar; çeşitli ulusların işçileri bir günden ötekine birbirlerinin amansız düşmanları kesiliyorlardı. Bir yıl sonra, «Gösteri bitti,» diye yazacaktı, «...yedekleri taşıyan trenler artık coşkulu güzel kadınlar tarafından uğurlanmıyor, seessizce çekip gidiyorlar ...Doğan günün donukluğunda hava keskin, artık başka bir koronun sesleri duyuluyor: savaşalanlarını kırıp geçiren çakalların ve akbabaların haykırışları bu. On bin çadır, normal boy, en iyi kalite!. Yüz bin kilo domuz pastırması, kakao, suni kahve, der-

hal teslim, ödeme peşin! El bombaları, bastonlar, barut torbaları, savaş dulları için saatçiler ...yalnızca ciddi olanların başvurması! Yaşa-varolcu vatanseverler, onca reklamı yapılan kılıç artıkları... savaşalanlarında çürümeye başladı bile ...Onursuz, utanmaz, eli kanlı, pis-işte burjuva toplumunun gerçek yüzü... Erdemin, kültürün, felsefenin, ahlakın, düzenin, barışın ve anayasanın boyalı, bakımlı maskesi düşüyor, gerçek kişilik ortaya çıkıyor. Doymak bilmez canavar zincirlerini kopardı, anarşinin cehennem borusu çalıyor, burjuvazinin veba kokan soluğu insanoğlunun ve kültürün kıyamet gününü başlatıyor... Bu cadılar yortusunda dünya çapında bir felaket yaşandı: uluslararası sosyal demokrasinin başını uçurdular.»[1]

1915 Şubatından 1918 Kasımına kadar, 1916'da kısa bir süre dışında, Luxemburg «kendi güvenliği için» hapsedildi. Tutukluluk ve bunalım onun tutkusunu yok edebildiyse de, inancı hâlâ sapasağlamdı. Hapishanede ünlü *Junius Broşürü*'nü yazdı; burada proletaryamn sağlam içgüdülerine sesleniyor, son kertede seçimin «sosyalizmle barbarlık» arasında olacağına dikkati çekiyordu. «Bütün uluslardan milyonlarca proleter dudaklarında kölelik şarkılarıyla kardeş katilliğinin, kendi kendini mahvetmenin, kısaca, utanç hattının ön saflarında birbirine kırdırılmışsa da,» diyordu «henüz kaybetmedik ve nasıl öğreneceğimizi unutmadıksa gene kazanırız.» Ekliyordu: «Gerçekten de, Musa'nın çölü geçirdiği Yahudilere benziyoruz biz.»[2]

Aralarında hapishane parmakları girdikten sonra Jogiches'le yeniden yakınlaştılar. Jogiches onun gereksinimlerini karşılıyor, Luxemburg karşılık veriyordu. Jogiches yeniden hayatına girdi. Onları yakınlaştıran, her zaman olduğu gibi, siyaset ve bir de Luxemburg'un her

1 Roza Luksemburg, *Wybor Pism* (Varşova: 1959), cilt II, s. 255 - 257.

2 y.a.g.e., s. 268.

şeyin daha kaybedilmediği doğrultusundaki sonsuz inancıydı. Luxemburg'un hapiste olduğu süre boyunca, Jogiches, dikkate değer bir biçimde, ilk kez Alman hareketiyle ilgilenmeye başladı. 1916'dan başlamak üzere, SPD içindeki sol muhalefetin, *Spartakusbund*'un lideri ve yayın organı *Spartakusbriefe*'nin yayın yöneticisiydi. Alman Komünist Partisi'ni kuranlar arasındaydı ve zamanla, Luxemburg'un ölümünden sonra, partinin merkez komitesi üyesi oldu.

Luxemburg, koyverildikten bir gün sonra, 10 Kasım 1918'de Berlin'e geldi. Jogiches ölümüne kadar onun yanında kaldı. Fırtınalar ve kinler geçmişte kalmıştı, dostlukları, ruhsal beraberlikleri, bütün sınavları başarıyla geçmişti. Şimdi birlikte gençliklerinin tek düşü adına, devrim için savaşıyorlardı. Rusya'daki Bolşevik hükümete duyulan öfke ve düşmanlık, Almanya'daki yenik askerleri ve aç sivilleri avucunun içine almış kitle isterisi, artık o kadar önemli değildi. «Sorun Rusya' da ancak ortaya konulabilirdi, ama Rusya'da çözülemezdi,» diyen Luxemburg çözüm için Almanya'ya yöneldi. 1918 Yılbaşı gecesi, Alman Komünist Partisi'nin kuruluş kongresinde son konuşmasını yapacaktı: «Eğer bir sınıf olarak görevini yerine getirmeyi başaramazsa, eğer proletarya sosyalizmi bir gerçekliğe dönüştüremezse, hep birlikte ortak kıyametimizi yaşayacağız.»[3]

Günlerinin sayılı olduğunu biliyordu; yaşamaya ne gücü, ne de hevesi kalmıştı. 14 Ocak'ta *Die Rote Fahne*' de yayınlanan son yazısının alaycı başlığı, «Berlin'de Düzen Hüküm Sürüyor»du. Sürdürülmesi için durmaksızın yeni kanların dökülmesi, yeni katliamların yapılması gereken bu «düzen», diyordu, «kaçınılmaz biçimde tarihsel sonuna doğru ilerliyor - toptan yokolma.»

Rosa Luxemburg 15 Ocak 1919'da öldürüldü, cesedi bir kanala atıldı. Katilleri, *Freikorps*, kısa bir süre sonra Hitler'in hücum taburlarına katıldılar. Jogiches,

3 y.a.g.e., s. 483.

Berlin'de kalmanın kendi sonu da olacağını bile bile, kentten ayrılmayı reddetti. Luxemburg'un katillerini arıyordu, hak yerini bulmalıydı. İki ay sonra Jogiches de öldürüldü.

EK TARİHSEL NOT

Polonya sosyalist hareketi daha başından ulusal egemenliğin geri kazanılması konusunda fikir ayrılığına düşmüştür. Birbirini izleyen üç bölünme sonucu —1772'de, 1793'te, 1795'te— üç Polonya Avrupa haritasından silindi ve 1918'e kadar Rusya, Prusya ve Avusturya'ya bağlı üç ayrı kesim olarak var oldu. On dördüncü yüzyıl sonunda Polonya'ya katılan Litvanya (başkenti, Wilno) Rusya'ya geçti, ardından da orta Polonya (başkenti Varşova).

İlk işçi partisi, Proletarya, 1830 ve 1863'deki iki başarısız başkaldırı girişiminden sonra, 1882'de Ludwik Warynski tarafından kurulmuştur; proleter enternasyonalizmi ilkesine dayanır. Parti, geleneksel ulusçu duyguların karşısında yer almakta, işçi haklarına ve koşulların düzeltilmesine öncelik tanınmasını savunmaktaydı. Ulusal kurtuluş, kapitalizmin çöküşünü ve dünya sosyalist devrimini doğal olarak izleyecekti.

1892'de kurulan Polonya Sosyalist Partisi (PPS) içinse sosyalist amaçlar ulusal bağımsızlığın yanında ikinci planda gelmekteydi. PPS'nin önde gelenlerinden ve yayın organı *Robotnik* (İşçi)'in kurucusu Josef Pilsudski Polonya ordusunu bağımsızlık için savaşmak üzere örgütledi ve başına geçti. Bağımsızlık 1918'de ilan edildi.

Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi (SDKP), *Proletarya*'nın manevi varisiydi, 1893'te Rosa Luxemburg, Leo Jogiches, Feliks Dzierzynski, Julian Marchlewski ve diğerleri tarafından kurulmuş, 1900'de Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal Demokrasisi (SDKPİL) olarak yeniden örgütlenmişti. Amacı Marx'ın kuramlarını uygu-

lamaya koymak, ve, kısa vadede bütün Rus imparatorluğu için Polonya bölgesel özerkliğini de içeren liberal bir anayasa hazırlanmasını sağlamaktı. Bu partilerin farklı amaçları —Marksist sosyalizm ve Polonya'nın bağımsızlığı— SDKPİL ile PPS'nin aralarını açmaktaydı.

1918'de SDKPİL'nin yerini Polonya Komünist Partisi (KPP) aldı, Stalin'in tasfiye hareketinde sayıca iyice azalan ve «provokatör» bir parti olduğu gerekçesiyle dağıtılan parti, 1942'de, bu kez Polonya İşçi Partisi (PPR) olarak ortaya çıktı ve 1948'de Polonya Sosyalist Partisi (PPS) ile birleşerek bugün Polonya'da iktidarda olan Polonya Birleşik İşçi Partisi (PZPR)'ni oluşturdu.

Sevgiliye Mektuplar

"Dyodyo! Hiç bitmeyecekmi bütün bunlar?
Sabrım tükenmeye başladı;
işlerden değil, senin yüzünden!
Neden buraya gelmedin ki!
O tatlı dudaklarından bir öpebilseydim,
bütün bu işler vız gelirdi bana.
Bebeğim, bugün Warski'lerde, bildiriyi tartışırken,
tam orta yerinde, öyle bir ezildi ki ruhum,
seni öylesine özledim ki az kalsın çığlık çığlığa bağıracaktım.
Korkarım o dostumuz şeytan -hani o Cenevre'deki, Bern'deki-
bu gecelerden birinde yine kanıma girecek
ve beni doğruca Doğu Garına,
Dyodyo'ya, benim Dyodyo'ma Çuçya'ma benim biricik dünyama,
beni kendi hayatıma geri gönderiverecek!"